

#. 7484.

~~15047~~

~~I 5027~~

A. 3484.

I. anne.

1907.

Koduarst.

Täielik terwishoiu ja iseärstamise õpetus.

„Oma Kaa“ hinnata kaasanne.

Koduarst.

Täielik terwishoiu ja iseärstamise õpetus.

Tarwiline käsiraamat linnas ja maal.

Üle 5000 mitmesuguse juhatusje ja retsepti uuemate arstimise viijide järel.

Kokkuseatud tähtsamate arstiteadlaste juhatusje ja uuemate arstimise õpetuste järel.

Läbivaadanud Dr. J. Masung.

Tallinnas.

Trükitud A. Saurmann'i trükikojas 1907.

Koditarsk.

Carita vershaja ja kvestionir-
gopros.

Iskustvenno-
pedagogičeskaja literatura in russk.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

40581

Alustuseks.

Meie kodumaal on arstiabi korraldus siiajaadil õige wi-
teljal järjel. Megi ijewenemaa tubermangud on meie kodu-
maast jelles asjas kaugel ees. Seal muretseb ja korraldab
semstwo omawalitsjus arstiabi andmist ja igas juuresas külab
on wäike haigemajakene jisse jeatud. Senitaua, kui meil
semstwo omawalitsjust ei ole, ei maha ka rahwa arsti-
abi korralduje peale mõeldagi. Mõnes kohas on katjutud
kibeltonna arstifid ametisse panna, aga siiajaadil on jeda alles
nii wähe, et jel juuremat tähtjust ei ole. Paremi ei ole ka lugu
linnades. Meie kodumaa linnad, peale ülikooli linna Tartu,
ei wõi oma arstiabi korralduje ja ijeäraniis haigemajadega kii-
delda. Näituseks ei ole 90,000 elanikuga Tallinnas ainu-
ke st gi linna haigemaja ja need era ja jeltfide
ajutusjed (priihospidal, diakonissi maja j. n. e.) ei täida oma
ruumide ja rawitsemise poolest ka kõige wäiksemaid terwishoiu
nõudeid ja mähjuta arstiabi andmisega on lugu niijama paha.

Kui juba linnades lugu nii on, mis siis weel maa olu-
dest rääkida, kus kõrwalistes kohtades arst jagedasti päewa tee-
tonna kaugusel elab ja haige mitu korda enne ära jurra wõib,
kui arst kohale jõuab. Et üleüldine terwise hoidmine nii hal-
wal järjel seisab, peab igailks ije jeda enam oma terwise eest
hoolitjema, mille juures teda „Koduarst“ toetada tahab.

„Koduarst“ ei ole milgi wiisil arstidele ta-
fistuseks, waid õigemine teewalmista-
jaks ja haiguse rastuse näitajaks.

„Koduarstis“ on peaasjalikult kats oja:

Haiguste arstimise õpetus ja terwis-
hoiu õpetus. Et tarwitus haiguste arstimise õpetuse
järele juurem, toome jelle esitaks. Siin juures peab aga jeda
raamatu tarwitajatele tähendama, et haiguste ära =

tundmine raske asi on ja isegi harjunud arsti läest terawat tähelepanemist ja asjatundmist nõuab. Sellepärast peab haiguse üle otjustamise juures õige ettevaatlik olema. Rasquete ja kardetavate haiguste korral peab tingimata, kui kuidagi võimalik arsti kutsumata.

Raamatus tulevad peale lihtjate koduste abinõude ka arstirohtude valmistamise jedelikud või retseptid ette, millede järele, kui arsti jaadawal ei ole, ise lihtsamaid rohtusid koduapteegist jagada ja valmistada võib, ehk jeda apteegis teha lasta. Arstimise õpetuse lõpus toome ligema seletuse koduapteegi, rohtude ja rohu jedelite ja selle märkide üle.

„Koduarstis“ oleme püüdnud võimalikult võeraste jõuade tarvitamisest kõrvale hoida, et raamat laiemale rahvahile ühetaja arusaadav oleks.

Mõni osa raamatust on tähtsamate Wene ja väljamaa arstiteadlaste paremate tödde järele ümber tõlgitud ja kokkuseatud, mõni osa aga nooremate tegewate Eesti arstide kirjutatud.

Terwe raamat on tegewa arsti poolt läbi waadatud.

Tallinnas, 15. jan. 1907.

Raamatu tõlkija ja kokkuseadja.

Mõned üleüldised juhatused.

Juhoovjuie mõetmine.

Haigete rawitsemise juures peab alati haige teha-soojus teada olema, seda mõedetakse ijaaralise jelleks valmistatud soojamõetjaga, mida igas apteegis jaada on. Kui palawuie kraabideist kõneldatakse, siis arwatakse ilka Tjelsjuie soojamõetja järele. Mõetumist toimetatakse harilikult nii: wõetakse soojamõetja, milles elaw hõbe raputamise abil nulli peale getud, pistetakse teraw ots haige kaenla auku, wajutatakse käsi peale, laetakse haige tefiga finni ja lastakse nii mõned minutid seista. Soojamõetjat sealt ära wõttes, wõib jelle pealt näha, kui juur ihu-soojus on.

Soojatõbe (typhus) juures, kus kõige juurem palawus kõhus ja jooltes on, mõedetakse soojumst pära-soolest. Selleks wõetakse seesama klaasist soojamõetja, tehakse puhtaks, wõitakse wajeliniga üle ja pistetakse ettewaatlikult pära-soolest sisse. Pärast tarwitamist peab elaw hõbe soojamõetjas alla raputatama.

Külgehakkawate haiguste idude häwitamine.

Peaaegu kõik kardetawamad haigused on külgehakkawad. See on, haige küljest peajewad haiguse idud laiali ja tungiwad wiimati terve inimese weresse, kes jelle tagajärjel ka jellesse-jamasse haigusesse haigeks jääb, jellepärast peab katsuma haiguse idusid, wõi batjillusid ja bakteriaid ärajurmata ja jelle eest hoida, et neid laiali ei kantaks. Siin juures wõime kõige enam juurt puhtust soowitada. Tubliste jeebi ja weega käte ja näo pesemine peale jelle, kui haigega kokkupuumumist on olnud, ei tohi iialgi puududa.

Albindud, milledega külgehakkawate haiguste idusid häwitada wõib, on järgmised:

1) Keetmine. Asjad, millede küljest haiguse idusid hävitada tahetakse, pannakse keemasse vette ja lastakse mõned minutid keeda. Rahjuks võib jeda abinõu ainult vähemate ja weefindlate asjade juures tarvitada.

2) Murutamine on juba jündsam abinõu, kui keetmine. Kui riided, woodipesu, padjad ja matratsid pool tundi kuumas wee aurus on seisnud, on nad haiguse idudest puhtad. Rahjuks tarvitab see abinõuu õhukindlaid katlaid ja riistasi, mis ainult linnades ja haigemajades saadaval on. Hädapärast võib aga ka ise kargmijel viižil aurutamise aparati teha: Ilma põhjata tündri lae sisse lüüakse konksud, kus otja riided ja asjad seotakse ja riputatatakse ja tünder pannakse kuumuli keeva wee katla peale. Sarnase aparadiga peab aga vähemalt 2 tundi aurutama, enne kui haiguse idud kadunud on.

3) Wabas õhus floppimine, harjamine ja päikese käes pidamine on üsna head abinõud. Võit bakteriad ja haiguse idud surewad päikese käes seistes.

4) Keemialiste abinõudega rohitsemine. Waremalt tarwitati õige rohkesti 3—5 protsendilist karboli wett, mis aga uuemal ajal jellepärast, et ta kihwtine on, enam vähem kõrwale on jäetud. Põrandate puhastamiseks tarwitatakse ka rohelist seepi kuuma weega (3 jagu seepi 100 jagu wee peale.)

Haige wäljaseidete ja haigetua seinte kahjutaks tegemiseks võib lubja piima tarvitada. Seda walmistatakse wärskest lubjast 1 osa ja weest 4 osa. Põletatud tükkis lubi tehakse esite wähe wett peale walades pudruks, millest siis rohkem wett juurde lisades lubja piim walmistatakse. Seda kallatakse wäljaseidete peale ja jellega lubjatatakse haigetua seinad peale haiguse lõppu üle. Selle tarwitamise juures peab jelle peale waatama, et lubja piima piivad silma ei pritsi.

Peale ülemal nimetatud abinõude tarwitatakse uuemal ajal weel tugewasti lõhnewat gaasi, Formaldi, mida iseäraliste lampide abil jelleks walmistatud toofidest sünnitatakse.

Esimene jagu.

Külgehakkawad haigused.

Taudi sarnased külgehakkawad haigused.

1. Taudi sarnaste haiguste kohta ülevõtte.

Suur hulk haigusi on külgehakkawad, jee tähendab, nendel on niisugune omadus, et nad haigetest terwetele külgi hakkawad. Külgehakkamine jünnib kas haige ümber olewa õhu, külgepuutumise, wõi joogi wee läbi. Sellepärast ilmuwad ka juurem oja külgehakkawaid haigusi taudi wiisil, j. o. nad lagunewad õige ruttu mõne ainusele haige küljest juure hulga terwete seas laiali. Niisuguste haiguste hulka langewad tihhuse haigused, kass, kolera, filmataud, difteritis, rõnged, punajed (sarlad) leetrid j. n. e. Need kõik on taudi sarnased külgehakkawad haigused. Nad wõiwad igas kohas ilmuda, kuhu nende haiguse idud mingil wiisil kantud saawad. Ilma haiguse idu inimese weresje pääsemata, iseenejest, sarnane haigus tekkida ei wõi.

On ka teist jeltsi külgehakkawaid haiguseid, mis, ehk küll haige küljest terve külge hakkaw, siisgi, mitte nii kergesti ja juuremalt ojal ainult haigega kokku puutumise läbi, nagu siifilis, muud juguojade haigused ja tiifius.

Kõikide külgehakkawate haiguste idude külgehakkamise wõim sejab väga lüua aega alal ja jagedasti tuleb ette, et haiguse idu mõne aastase kahjuta (külgehakkamata) jeismise järele jälle uuesti haiguse hallitaks jaab. Kõik külgehakkawad haigused tekkiwad ainult peale selle, kui nende haiguse idu milgi teel inimese weresje on pääsenud.

Kõik taudi sarnased külgehakkawad haigused on terwes kehas, kõigis organismuses laiali, nad on nii ütelda w e r e h a i g u s e d j. o. peale kohaliste haiguste märkide, on terwes were fagus ja organismuses muutus. Sellepärast on terve keha haiglane ja

palawiku puhul tõuseb keha soojus õige kõrgele 39, 40 ja ka 41 — 42 kraadi Tselziuse järele, kuna hariline keha soojus 37 kraadi on. Taudi haiguste juures tähendab palawiku ilnumine, et haiguse idud juba weresse on tunginud ja mõjuma hakkawad.

Taudi haiguste kestwust võib kolme järku jagada: 1) peitus oleku või idanemise järk, mis sellest filmapilgust algab, kui haiguse idu weresse tungis ja haiguse tundemärkide ilnumisega lõpeb. Seda järku võib maha küllwatud seeme idanemisega võrrelda. Peitus oleku aeg ei ole kõigil haigustel jugugi mitte ühepikkune ja kindlat aega ära määrata on väga raske, sest peaaegu millalgi ei või selgesti teada, mis filmapilgul haiguse idu weresse tungis. Niisama ei ole see weel kindel aja määr, millal keegi haige juures käis: Haiguse idu võib kas riiete ehk juniste sisse pidama jäänud olla ja sealt alles 3—4 päewa pärast weresse jattuda.

Rõlgehakkawate haiguste peitus või warjul oleku aja pikkus

Leetrid	10 päewa
„ wäljalöömiseni	13—14 „
Sarlad (punased)	7 „
Rõnged kestmiselt	10—14 „
Raitse rõnged	7 „
Tuule rõnged	13—17 „
Plekiline joetõbi (tiphus)	7—14 „
Rõhu tiphus või joetõbi	7—21 „
Katt	2—7 „
Difteritis	2—3 „
Kolera	2—4 „
Punane kõhutõbi (Difenterie)	38 „
Roos	1—8 „

2) Teist järku võib haiguse tundemärkide awalduse järguks nimetada. Selles järgus hakkab haigus enesest kindlujeta märkijid awaldama — haiguse mõju on juba tunda, ehk selle kuju küll weel kindel ei ole. See kestab kaks, kolm ehk weel rohkemgi päewi ja siis algab kolmas järk — päris haigus Naha peale wäljalööwate haiguste (rõnged, sarlad, leetrid jne.) juures nimetatasse seda haiguse wäljalöömise ja õitje ajaks. Iga haiguse juures kestab see teatawa aja nagu eelmistesgi järkudes. Wiimaks, kui kõik need kolm edenemise järku läbi on, lõpeb haigus kas surma ehk terweks saamisega.

Arsti teadujes praegu veel niisugust rohtu teada ei ole, mis haiguse idud weres arahawitaks ja jellepärast ei wõi haiguse käiku ei lühendada, ega seisnua panna. Järelikult jääb siis ainult võimalikult haiguse eest hoida ja kui haigus käes, looduse termeks tegevate jõudude abil jeda fertitada ja loomulistes roobastes hoida püüda.

Taudliste haiguste vastu võib ainult üleüldiste terwishoidlike abinõudega wõidelda, mille juures kõige esiti silmas peab pidama a) nende tingimiste vähendamine, mis haiguse idudele õhus ja maas sigitawalt kaasa aitawad; b) võimalikult organismust niisuguses seisukorras hoida, et ta haiguse idudele vastu jõuab panna d) mõistlike abinõudega haiguse külge hakkamise eest hoidmine.

Külgehakkawate haiguste laiali lagunemise vastu wõitlemise otstarbeks on arstline nõukogu järgmised määrused walmistamud:

Kõik külgehakkawas haiguses iiskud peawad kohe terwetest äralahutatud ja iseäralisesse ruumi pandud jaama, kus peale arsti ja haigerawitseja keegi teine sees ei käi, kuni jee ruum puhastatud ja kahjutaks tunnistatud on. Haiguse ajal peab tuba vähemalt 3 korda päewas karboli ehk sublimati wedelikuga pritsitama ja peale selle peab haige teha, kui tal nahapealne haigus (nagu jarlad, leetrid jne.) raswa wõi wajeliniga, millele 3% karboli jekka lisatud 2 korda päewas ülemääratama. Miiisama peawad ka kõik haige wäljakeited hoolega kange wedelikuga ülewalatama. Haigetalitajad peawad haige juurest tülles riideid wahetama ja seebiga tugewasti käsi pesema. Terweteks saanud haige ei tohi enne alamal nimetatud tähtaega terwetega kokkupuutuda, peale selle peab kogu tema teha enne tubliste puhastawate olluste ja seebiga ülepestud jaama.

Tähtaeg, mille jooksul terweteks saanud, haiged terwetega kokku puutuda ei tohi, on järgmine:

Peale difteritiit	2 nädalit
jarlaid	2 "
leetrid	2 "
rõugeid	18 päewa
laktatje kõha	21 "

Peale haige surma, ehk terweteks saamise, peab haiguse ruumi 3 päewa järgimööda tubliste kuulutatama.

2. Soetõbi (Typhus).

Soetõbi jagatakse kolme selti: kõhu-soetõbi, wäljalõõmisega wõi plekiline soetõbi ja kordaw soetõbi.

Ehk neil kolmel küll palju ühiseid tundemärkisi on, läwad nad ometi oma tekkimise poolest lahku, mispärast jin neid ükfitult läbiwõtame.

Kõhu soetõbi (Typhus abdominalis),

Kõhu soetõbi, kangesti külgehakkaw haigus, tekitab ijeäralihest haigust jünnitajast kihwtist wõi idust mida soetatõbe batfilluseks kutjutakse. Need batfillused on nagu kõik haiguse idud, õige tillusejed, pulgakeje moodi ja neid leidis aastal 1880 profesjor Eberth üles. Laiali lagunewad soetatõbe haiguse idud kõige enam wee läbi. Haiguse idud heidetakse maha. Sealt uhub wihmaeweji nad kaewu ja haiguse hallikas on walmis. Niisama on ettetulnud, et ka hallika wee sise läbi maapinna soetatõbe batfillused on tunginud.

Agas ka jöögianete, ijeäranis piima läbi, wõib haigus laiali laguneda. Küllge hakkamise wõimalus on kõigile isikutele ühesuurune. Wanadus teeb muidugi ka piisut wahet.

Kõhu soetõbi ilmub kõige enam noorte, tugewate 18—30 aastate inimeste seas. Wanemas eas hakkawad haigeks jäämise korrad harwemaks jääma ja üsna noored, alla aastased lapsed jääwad õige harwa haigeks. Suurem oja haigeks jäämise tuleb jügise kuudel — augustist novembrini; detsembrist kewadeni hakkab haiguste harw wähenema. Kes korra soetatõbe läbi teinud, jellel teist korda seda palju karta ei ole.

Haiguse tundemärgid ja käik.

Haigus wõib küll ka häkitselt algada, agas juuremalt osalt jünnib jee pikkamööda. Zuba mitu päewa, enne palawiku ilmumist, tunneb haige enesel paha ja ennast roidunud olewat ja tema meeleolu muutub halwaks. Ta ei taha millegi peale mõtelda, misgi asi ei huwita teda ja kogu tema olekus wõib üleüldist roidumist märgata. Haige kaebab tiidimuse ja wäheje peawalu üle, jöõgi isu kaob; uni jääb rahutumaks, kõige weiksem asi wäsitab teda; haige tunneb tugewat peapööritust, kordwade kohijemist, külmetuse hooguüid j. n. e.

Haiguse märkide ilmumine kestab enamasti harilikult 3—14 päeva ja jägedasti tuleb päris haigus ilma märkideta peale. Päris haigus hakkab kerge palawifuga, mille eel aga külmetuse hood käiwad, kuna peale külmetuse hoogu palawifu hood tulewad. Enamasti on õhtutel palawus kangem. Keha soojus tõuseb järk järgult kõrgemale, nii et 4—5 päewal jägedasti jüb üle 40 kraadi on. Üleüldine nõrkus, mis palawifu kaajas käib, on nõnda juur, et haige woodisje heitma peab. Pulsi löök läheb tihedamaks, haigel on jännu, nahk lööb kuiwaks, keel kuiwad ära ja sinna lööb ijeäraline kord peale, jöögi iju kaob täiesti. Enamasti on haiguse hakatusel haigel kõht kinni, mis aga pärast poole lahtije kõhuga wahetab, wedel wäljajeide on tumedat karwa, kõht ajab täis ja on wajutates õrn. Tähelepanelikult waadates wõib kõhu peal mõnda punakat täppi, nagu kirbu hammustusi märgata.

Nii lõpeb haiguse esimene nädal.

Teisel nädalil jääb keha palawus kas endisesje seisukorda, wõi tõuseb weel pijut. Peawalu kaob ära, aga haige kaotab ka jägedasti arusaamise, hakkab jampjima. Haige rabeleb ajemel, ei tunne enam kedagi ära ja langeb kõige rassematel juhtumistel uimastuje jarnajesje unesje. Mõned haiged kargawad jampjimise hoo ajal woodis üles, jooksewad tuast wälja, kijendawad j. n. e. Haige lamab liigutamata jellil, hingamine on harw ja raske. Keel kuiwab ära ja sinna peale tekkib, kui pahasti rawitsetakse, pruunikas halwa haiguga kord. Kurgu pära on paistetunud, haige oksendab ka mõni kord ja kõhu lahtiolek kestab edasi. Esimese nädali teije poole ja terve teije nädali jookkul jääb palawik enamasti ühe kõrgusele ja ihusoojus kaldub 40—40,9 kraadi peal ja homnikuti harilikult $\frac{1}{2}$ —1 $\frac{1}{2}$ kraadi wähem. Kui aga palawus üle 40,9 tõuseb ja homnikul jelle wähenemist märgata ei ole, nii et palawik kogu aja ühejugu jeks jääb, siis tähendab see, et haigus õige raskeks on läinud. Raskemate ja kergemate haiguste kordade wahel wõib 9—10 haiguse päewal wahet teha.

Kolmandal nädalil jõuab haige jõukadumine ja lahjaks jäämine wiimase tipuni. Haigete nõrkus on nõnda juur, et nad enam ajemelt ülestõusta ei jõua ja ka woodis lamades alla poole wajuwad. Jampjimine kestab edasi, pulsi löök on tajane ja segane. Haigus hakkab lõpule liginema ja nüüd peab pööret paremaks, wõi pahemaks ootama.

Mõnikord tekkiwad kolmandal nädalal joolika seintesje wäikesed ümmargused haawakejed, mis jägedasti werd jooksema

haffawad. Need haawad wõiwad õige hädaohtlikuks jaada, kui nad joolikanaha läbi jõõwad ja jelle läbi kõhunaha põletik tuleb.

Riüüd tuleb haiguse pööriaeg. Kui haige rahulikult magama jääb ja tubliste higistab, on paranemine tulemas. Kui aga jellewastu mõistujeta olek edasi kestab, haige nõrkus weel juuremaks läheb, pulsi löök nõrk on ja külm jütte higi tekitab, ahwardab haigus jurmaga lõppeda.

Haiguse rawitsemine ja arstimine.

Riijuguseid rohtusid, mis soojatõbe lühike aja jees parandakswad, arstiteadus ei tunne. Mitmejuguised abinõud ja rohud, mis jelleks tarwitujele wõeti, ei wiinud eesmärgile. Ometi wõiwad arstid haiguse kergitamiseks paljugi kaasa aidata. Arstirohtudest on kalomel (elawa hõbeda jool — mercurius dulcis — каломель) ainukene abinõu, mis hästi kergendawalt haiguse käigu peale mõjub. Nagu nimetajime, on haigel haiguse hakatujel kõht kinni, mil ajal just soojatõbe batjillused tekiwad ja läbi joolika seinte weresje tungiwad. Kalomel teeb kõhu lahti ja haiguse idud jaawad juuremalt osalt enne wälja heidetud, kui nad weresje tungida jõuawad. Ühtlasi mõjub kalomel ka palawiku peale jeda wähendawalt. Paras kõhu lahti olek, ei keela jüisgi kalomeli andmast, kui aga kõht juba ifegi liiga lahti on, ei tohi jeda anda.

Kõige tähtsam asi sojatõbe arstimise juures on korralik rawitsemine, mille eesmärgiks on haiget põdemise ajal teiste kõrwaliste haiguste ja jellejama haiguse uuesti tagajitulemise eest hoida. Tuas, kus haige jees on, peab paras soojus, mitte üle 14 kraadi R. olema, tuba peab jagedasti tuulutatama. Palawiku ajal haige külmetamist wäga ei kardada, ainult jüis, kui ta higistab, peab jelle eest hoolega hoidma. Woodi peab wõimalikult hästi korras hoitama. Haigeid peab jündima wahel woodis oma seijuforda muutma, et nad mitte üffi jelili ei lamaks. Selga, ristluid ja jala tallaaluseid wõib lampuse piiritujega wõida. Snu puhastamise peale peab juurt rõhku panema. Ker ematel haiguse kordadel wõiwad haiged ise juud puhastada, aga kui haige jelleks nõrk on, peawad jeda teijed tegema. Jga jõõma järele peab juud kummeli theega ehk piparmüüdi weega pejema. Kui jee haiguse nõrkuse pärast wõimata, jüis peab keegi teine märja lapiga juud ja keelt puhastama. Kui keel ja mokad wäga kuiwad on ja lõhkema kipu-

wad, peab molli ja keelt glitserini ja weega (kumbagit pool) määrima.

Sojatõbe juures on ka toitmisel juur tähendus. Soetõbi furnab haige keha rohkesti ja sellepärast peame siis soetõbiist hakatusest jaadil heaste toitma, kui meie soowime, et tema terweks jaaks ja mitte nõtruse tõttu ära ei sureks. Raskus seisab nüüd selles, et meie haigele tema joolikates olevate haawade pärast ainult wedelat toitu, nimelt piima tohime anda. Paljud haiged aga tüdinewad piimast ruttu ära. Sellepärast on tarwis piima thee ehk kakaoga jегда, ja et teda rammujamaks teha, wõib temale muna ehk koort juurde lisada. Peale piima antakse haigele weel piima-suppi, jahu- ja tangu suppi, buljongi ja teisi jarnaseid wedelaid toitujid. Süüa peab haigele jagedasti, aga wähe korraga antama. Pärast palawiku kadumist peab ettewaatlikum olema, jst haigel on siis juur jõogi isu ja soow rammuja toidu järele. Aga esimehe kahe nädala jooksul peale palawiku kadumist peab ta ikkagi weel ainult wedelat ja kergesti jeeditawat toitu jaama.

Kui haige pakkemat jõoki soowib, wõib temale wees pehmeteks tehtud jaia ehk weebaki anda. Kui aga aga haige nõrkus kardetawalt suureks läheb, wõib taale ka palawiku ajal pisut peeneks hakitud toorest wajika liha anda. Wõib ka mitmesuguseid liha rammuwedelikke kasjuga tarwitada.

Soogiks on weji, kõigeparem mida haigele jagedasti pakkuda tuleb. Niijama wõib haigele ka külma lahja teed, millele piima jekka pandud, anda. Raskematel lordadel antakse ka head, tugewat weini. Wähem kanget õlut wõib haigele wähejel mõedul ilma kahjuta anda, kui haige tahab. Paranimise järgul, kus haigel jõogi isu ärkama hakkab, peab jõögiga isearanis ettewaatlik olema. Kui jeda mitte tähele ei panda, siis wõib haigus uuesti tagasi tulla ja haigusest ärafurnatud keha ei juuda enam wastupanna. Alles 1—1½ nädali pärast peale haigust, wõib pikkamisi endisele toitmise wiisile tagasi pöörda.

Dige head mõju haiguse käigu peale awaldawad ja head wannid, Wähemalt ei teata siiajaadil midagi paremat abinõu haiguse kergitamiseks. Kõige pealt wähendab wannitamine oma jahedusega palawikku. Niijama hästi mõjub ka wannitamine haige nerwide peale. Haige tunneb ennast kohe parema olewat, jampimine jääb vähemaks, jõogiisu ärkab. Ka hingamise organide peale mõjub wannitamine hästi. See sünnitab sügawamat hingetõmbust ja kergitab röga wäljajetumist. On tähelepandud, et nendel jojatõbistel, kes wannitatud jaamad,

hoopis vähem hingamise organide haigusi ettetuli, kui teistel, kes wannitatud ei jaanud. Peale selle on wannitamisel ka naha puhtuie peale juur tähtsus. Kanaegse maas lamamise tõttu tekivad mõnikord ihupeale haavad ja jeda wõib wannitamisega peaeagu arahoida.

Alemal awaldatud tähendustest selgub, et wanniji mitte ükji sel, korral tarwitusele ei tule wõtta, kui palawik kange on, waid ka vähema palawikuga, ehk küll siis ka ilma jelleta läbi jaab. Peaasjalikult kaitseb wannitamine mitmejuguiste kõrwalhaiguste eest.

Wannitamine. Sojatõbe korral tuleb ifka täis wanniji tarwitada, j. o. haige tuleb kaelaft jaadik wette panna. Raskesti haiget peab ettewaatlikult wanni kantama ja seal finni hoitama, et ta oma jõudu ei kulutaks. Wannitamise ajal tuleb haiget piirut õeruda, et ta wäga palju külma pärast ei warijeks. Wee joojusega hakatakse, sojemast peale ja minnakse järk järguft külmema. Alustatakse harilikult 28—26 kraadise weega ja järgmistel kordadel wähendatakse wee joojust kuni 24—20 kraadini. Wannis hoitakse haiget 10 minutit. Peale wanni kantakse haige woodisje, mäsitatje linasie ja kuwatatakse hoolega ära, mille juures jelga, käsi ja jalgu tugevasti õerutakse. Selle järel wahetatakse haige ümber märg lina kuiva wastu ümber ja kaetakse haige hoolega jooja tekiga finni. Siis antakse kas jooja puljongi, wõi head weini. Pool tundi peale wannitamist mõdetakse teha joojust. Kui wannitamise läbi palawiku joojus 1—2 kraadi langenud on, siis on wannitamine wäga hästi mõjunud. Sagedasti on joojuse alane mine aga weel juurem; kui aga haigus õige raske, on joojus ainult mõned kümnendikud kraati alanenud.

Misjuguft palawuse mõetu haigese wannitamise määramise alujeks wõtta, ei ole üsna kindel. Harilikult arwatakse, et kui joojus pärajoolikas juba 39,8° on, siis wannitama peab. Aga alati peab teha joojuse kõikumisi jelle juures tähele panema. Kuigi õhtul palawik kõrge on, aga selle wastu hommikul jälle joojus õige rohkesti alanenud, siis ei ole jee weel märgiks, et wannitama peab. Dõjel wannitamise eest peab wõimalikult kõrwale hoidma, et mitte haige und jegada. Jaheda weega wannitamise juures tulewad wati tükkised kõrwa pista, et külm weji jisse ei tungiks. Wannitamise määramise juures peab aga ka õige ettewaatlik olema. Mõnel juhtumisel, nagu joolika were jooksmise ja kõhunaha põletiku puhul ei tohi wannitamiseft juttugi olla. Sarnastel kordadel nõuab haige

kõige pealt täielist rahu. Kõrwa põletiku, healepaela haiguse ja neeru haiguse juures ei tohi ka jahedaid wannisi tarvitada.

Peale wannitamiist teine abinõu, on palawiku vähendamise vahendid. Muidugi on wannitamiise abil palawuse vähendamine kõige parem abinõu, sest see mõjub ühtlasi hästi nervi süsteemi ja naha tegewuse peale, kuna sissewõetawad palawiku vähendajad rohud ainult teha palawust vähendawad, kuna nad nerwide peale küllalt hästi ei mõju. Sellepärast peab wannitamiist sissewõetawatest rohtudest palju paremaks pidama. Minult siis tarwitatagu sissewõtmise rohtusid, kui wannitamine mingil põhjusel võimata on, ehk liiga juure palawiku mõju ei vähenda. Sissewõetawa palawiku vähendawa rohuna tarwitatakse wiimajel ajal rohkesti antipirini 8—10 grani juurustes portsjonides awalda see enamasti õige head mõju, vähendab palawiku ja rahustab ka nervi. Teistest palawiku vähendawatist rohtudest mõiks weel hinini, phenacetini, anti-febrini ja jalipyrini nimetada. Kõige paremateks nendest mõiks hinini ja jalitsil natruumi pidada.

Sojatõbe kõrwalhaigustest, mis iseäranis hoolast arstimist nõuawad, peab kõige pealt joolikate werejooksu nimetama.

Kõige esite peawad lohe peale joolte werejooksu ilmuist jaheda wee wannitused jeisma jätama. Tähtsamad abinõud on siin opium ja jää. Selleks valmistatud gummiist kotiga pannakse jääd kõhu peale. Selleamal ajal antakse haigele iga kolme tunni pärast opiumi 3—4 tilka korraga siis, ehk jälle järgmises jesus:

Rp. Extracti opii aquosi gr. $\frac{1}{4}$.

Sacchari lactici gr. jiiij

M. f. p. d. t. d. № 12.

Ds. Iga kolme tunni pärast üks pulwer.

Alles siis, kui 3—4 päewa jookjul werewoolust enam märgata ei ole olnud, võib jälle wannitada.

Kõhunaha põletiku puhul peab niisama arstima. Jää kõhu peale ja opiumi sissewõtta, aga suuremates osades (4—5 tilka korraga). Enam abi on jarnajel juhtumistel kirurgialise arstimisest oodata, mida, muidugi selleks õppinud arstid toimetawad.

Kui kõhu lahtiolek üleliiga kange on, võib järgmist miksuri wõtta:

Rp. M-rae oleosae ʒ v j.

T-rae opii Simplicis ʒ j.

Ds. ʒga kafe tunni taffa supi lusika täis.

Alga üleüldse ei maksa kõhu lahti olifut sojatõbe ajal palju takistada, waid jelle wastu, peab enam kõhu kinniolekut kartma.

Haiquse algusel wõib (kalomeli) järgmisel kujul anda:

Rp. Calomelani grj;

Sacchari albi gr. V;

M. f. p. d. t. d. № 6.

Ds. Üks pulber korraga.

Ülemal antud retseptide järele wõib wõib aptegis rohtu walmistada lasta.

Peale kalomeli sisewõtmist, peab haige Inglise joolaga oma juud loputama (1 theelusika täis klaasi mee peale). Haiquse lõpu poole wõib wäljaseitumist klisteeride abil kiirendata ja edendada. Kui see ei aita, tuleb lastor õli sisse anda.

Kui pulsi löök liiga jägedaks läheb, pannakse jüdamet kohta jää kott, aga kui puls liiga nõrk on, antakse erutawaid wahendisi: weini, baldriani eetri tilkafid j. n. e. Südamet tegewuse äratamiseks wõib järgmisi tilkafid walmistada lasta:

Rp.: T-rae valerian aether 10,0;

Camphor 2,0.

Ds. ʒga weerand tunni taffa 20 tilka.

Kerwide üleliigse erutuse wastu on wannid ja kompressid kõige parem abinõu. Niijama tarwitatakse ka liig juure erutuse korral wähejel mõedul morfiumi, mida aga muudugi mõista ainult arstid anda ja määrata wõiwad. Üleüldse on soetõbi jedawõrd raske haigus, et igakõks, kellel see kuidagi wõimalik on, ifka arsti kutsugu. Edaspidi toome ka koduse apteegi ja arstirohtude üle pikema seletuse. Siin see juhatus on aga peaaesjalikult nendele määratud, kellel arstiabi jaadawal ei ole. Sojatõbe kõrwal- ja järealhaiguste üle omal kohal pikemalt.

Psleikiline, wõi wäljalöömisega soetõbi.

Sagedasti jegatakse kõhu soetõbi wäljalöömisega sojatõbega ära. Alga see on üsna ifesugune haigus. Raske pala-

wifu ja mitmesuguste haiguse kõrwale kaldumiste poolest on mõlemad haigusjad ühesarnased. Aga haiguse käigus ja jelles, et wäljalöömisega joojatõbe juures joolikate haigus, mis kõhu joojatõbega alati kaasas käib, täitsa puudub, on mõlemil haigusel juur wähe.

Haiguse tekkimine.

Kuidas just haigus laiali laguneb ja tervele inimesele külgi hakkab, kas hingamise organide kaudu, wõi toiduga, on siia saadik alles selgeks tegemata. Minult jee on kindel, et haiguse idud peju ja riietega edasi kantud ja laiali laotatud wõiwad jaada. Peale selle mõjuwad ka siin. niisama nagu muudegi joojatõbe haiguste juures, wiletsad elutingimised, wähenenud toit, mustad ja kitsad elukorterid haiguse laiali lagunemise peale rohkesti kaasa.

Wäljalöömisega joojatõbesse jääwad ainult wäesem ja kõige kehmem rahwalaads haigeks, mille juures meesterahwad jagedamalt kui naisterahwad. Haiguse kordasi tuleb kõige tihedamine 20—40 aasta wanaduses ette. Kes juba korra wäljalöömisega joojatõbe läbi teinud, jellele jee enam naljalt külgi ei hakka.

Tundemärgid ja haiguse käik.

Enamasti alati käiwad haiguse eel tundemärgid: kange peawalu, walu liikmetes, jõögiiju kadumine, pööritus ja mõnikord ka ofsendamine 5—6 päewa haiguse ees. Haige on roidunud, pahas tujus, ei saa magada. Rutulise ja raske haiguse korral eeltundemärgid ei ole ja haigus algab häkitijelt tangete külma wärinatega; haige ofsendab; tuleb kange palawik. Wäimase kätte jõudmisel lööb nahk kuivaks, hakkab punetama, iieäraniis näo ja pea peal: filmad on piisut punased, põsed punadunud. Selle juurde felttib weel kange peawalu ja pea pööritus istumise, ehk ülestõusmise katjete juures. Selle järele tunnewad haiged wäsimust ja kõrwade kohinat. Etimeje 3—4 päewa jooksul tõuseb ihu joojus hommikutu 39,5—40° ja õhtul tuni 40, 40,5 ja ka 41° ja seijab nädali päewad nii kõrgel ja alles siis hakkab haiguse paremaks pöörmise korral alanema. Haiged on rahulikud ja tuimad.

Nähtawast rahust hoolimata magawad haiged pahasti,

uneta olek wahetab jampjimiseega, mõnikord püüawad nad woodist üles tõusta ja tuast wäljamina, mispärast nende järele ööjel hoolega walwama peab. Palawiku hafatuist jaadik on keel walge, ja jaab hiljem tiheda kollase pahasti lõhnawa korruga faetud. Palawik, jänu ja jöögijuu kadumine. Wäljaheited on enamasti kõwad ja lahtine kõht wahetab tihti kõhu kinni olekuga. Nädali teise poole jees, 3—5 haiguse päewa wahel (mõnikord ka hiljem) lööwad ihu peale isejugused wistritud wälja ja seisawad nii nädali ja mõnikord weel enam aega. Haiged jääwad sel ajal üsna nõrgaks, on ärakurnatud, ilmub jage kuiw kõha, mõnikord ka wäheise limase rögestamijega. Kurgu kuiwuse pärast on neelamine raske. Südametuksumine jääb nii nõrgaks, et waewalt weel kuulda on. Kusi on jegan ja tume. Paranemise korral hakkab 10—14 päewal palawik alanema, mõnikord ka hiljem; ihujoogus langeb siis üheainja ööpäewa jooksul loomulisesse seisukorda (37°) ja ehk ta küll ka mõnikord weel kerkib, ei tõuse ta enam endisele kõrgusele. Nahk lööb pehmemaks, ilmub higi, puls läheb korralikuks. Müüd tuleb haigete kojutaw, rahuline uni, mille järele haigete endi sõnade järgi nad ülesärgates haigust raskesti uneks arwawad. Söögi ihu paraneb, kõha kaob ja 5—7 päewa pärast algab pikkamisi paranemine, kui mitte mingit jagedasti terwijele hädaohtlikku kõrwalhaigust ei ilmu. Raskestel haiguse korradel tõuseb palawik kuni 41—41,6° ja harilikult tuleb teise nädali jees, ehk ka mõnikord kolmandal nädalal juri teha üleliigse ärakurnamise, wõi jälle mõne kõrwalhaiguse tagajärjel. Kõrwalhaigustest on kõige kardetawamad ja jagedamad: kõhu ja joolikate kattar, kõrwarahude paistetused ja mädanemine.

Haiguse tundmine. Ehk küll jagedasti mitme päewa jooksul raske on wahet teha, kas haigus kõhu, wõi plekiline joetõbi on, wõib siiski jalgusele jõuda. Kõige pealt läheb wäljalöömisega joetatõbe algus palju rutemine, kui kõhu joetatõbe juures. Wistrikute wäljalöömine ja kanged walud ristluudes, kätes ja jalgades. Kõhu joetatõbe juures karakterlijed joolikate haigused puuduwad wäljalöömisega joetatõbe juures. Ka haiguse pöörtaeg tuleb wäljalöömisega joetatõbe juures waremalt, (enamasti 17 päewaks) kui kõhu joetatõbel.

Suremus jelles haiguses on wäga kõikum. Mõnikord ainult 6—7 protjenti (6—7 juremist 100 pealt), aga tõuseb mõnikord ka kuni 20 protjendini.

Haiguse eest hoidmine. Wäljalöömisega joetõbi on wäga külgehakkaw, jellepärast peab haige kohe terweteist ära

lahutatama. Niisama peab ka haige tuba aeg ajalt tubliste tuulutatama, muidugi nii, et haige jelle all ei kannata. Peale haige terweks jaamist ehk surma, peavad kõik riided ja tua asjad hoolega puhastatud ja kahjutaks tehtud jaama.

Arstimine on väljalöömisega soojatõbe juures peajamajugune, kui kõhu sojatõbelgi. Jääralisi vahendisi ja rohutisi jelle haiguse vastu ei ole. Siin võib niisama wannitamist kasuga tarvitada. Kõige juurem tähtsus on hooljal ja mõistlikul rawitsemisel.

Kordaw soetõbi.

Kordaw soetõbi tuleb meie juures harwa ette. See ilmub juuremal mõedul jisewenemaal ja mõllab mõnes paigas ühtejoont, kuna ta teises kohas taudiliselt mõne aja pärast ilmub. Haigust tekitab isejugune haiguse bakteria, kui see weresse pääseb.

Kordawa sojatõbe laialilagunemine ja külge hakkamine. Teatawal paigal ilmub kordaw soetõbi laguneb, nagu iga teinegi taudiline haigus ruttu külgi hakkamise teel laiali, millele iseäranis halwad terwishoiu tingimised kaaja aitawad: jopane maapind, seisaw wesi, liiga tihedalt kooselamine, mustus ja rikutud õhk. Haiguse õitse ajal, kui haiguse iduõid liiga rohkesti tekkib, wõiwad need haiguse kohast tuule ja weega kaugemale kantud jaada ja tungiwad ka niijugustesje kohadesje, kus terwishoiu tingiwijed head on. On ettetulnud, et haiguse koha poolt puhuw tuul haiguse iduõid õige kaugale on kannud. Kõige jagedamalt ilmub kordaw soetõbi jisewenemaal näljatubermangudes, millest arwamine on tõusnud, kui tekkiks haigus nälja läbi iseenejest.

Haiguse käik ja tundemärgid. Haiguse tundemärkides ja käigus on mõnda iseäraljust, mida kõhu ja väljalöömisega sojatõbe juures mitte ei ole. Haigus algab siin ruttu, ilma teiste sojatõbede eelkäiwate märkideta. Kas hommikul ehk lõunal, harwemine õhtul ehk õösel, ilmub kange palawik ja külmawärinad, mis umbes tunni aja ümber kestawad. Selle juures on peawalu, walu ristluudes ja liikmetes, mõnikord pööritus ja ofse; jelle järel kuum palawik, jöögijä kaob, janu ja juur nõrkus. Kordawa sojatõbe haige nahk ei ole harilikult mitte nii kuum, kui teiste sojatõbede juures, jelle vastu ilmub

efimetest haiguse päevist peale aegajalt lerge niiskus peopejades ja kainla auludes. Seijel ehk kolmandamal päeval ilmub kõhu ülemises jaos raskuse ja valu tundmus, niijama on ka kõit muskulid walusad. Palavusest ja nõrkusest hoolimata on haiged täies mõistuses ainult iseräalistel kordadel tuleb jampimist ette. Nii kestab haigus 5, 6 ehk 7 päewa, mille jooksul palawik kord tõuseb, kord alaneb, mille järele kõit haiguse ilmunijed kaduma hakkawad. Peale tugewa higistamise hakkab palawus jõudjasti alanema ja muud haiguse märgid kaowad.

Päewa 4—5, ehk ka nädali pärast tuleb haigus tagasi ja haiguse käik on niijama nagu esimese palawiku juures, kuid on harilikult lühem. Mõnikord kordab palawik 3—4 korda, enne kui täieline paranemine tuleb. Harilikult ei ole kordaw palawik jurnaw, kui jellele mõni muu häda juurde ei jeltji. Rõige tähtsam on korraline rawitsemine. Kui aga lihased (muskulid) wäga walutama peaksiwad wõib järgmise retsepti järele määrimise rohthu walmistada:

Rp. Chloroformi

Ol. olivarari aa j

Ds. Peale wõida.

Et kordawat jojatõbe meie kodumaal peaaegu enam ette ei tule, ja et Wenemaa lugejatel jeda jüisgi tarwis teada on, tõime kirjelduse lühemalt. Niijama on lugu ka wäljalöömijega wõi plektilise jojatõbega.

2. Krupp.

Krupp on laste kaelahaiigus ja nimelt healepaela ilanaha põletik, mille juures mandli rahude peale disteritise jarnajed plekkid tekiwad. Sellepärast on kahte jeltji kruppi, disteritiline krupp ja liht krupp. Esimesel juhtumisel on see disteritise haiguse edasiminekl kurgust kõrisõlme kaelapaela peale, aga wõib ka jeda ettetulla, et disteritis healepaela haigusega algab. Lihtne krupp jünnitad ka rahude põletikku, aga ilma disteritise kihwitita. Et aga mõlemad haiguse jeltsid ühejuguust arstiniist tarwita-wad, jüis wõib neid koos läbiwaadata.

Haiguse tundemärgid ja käik. Rõige esite ilmub palavus, õhendamine, kõha, hingamise raskus minekuga ja heale kriiskavaks muutumisega. Kaelarahud punduvad pjuut üles, neelamine on raske ja valus. Mõne aja pärast ilmub kiinuw kruppi kõha.

Kruppi kõha ilmutamisega hakkawad ka teised haiguse märgid kangemaks minema. Iga tunniga läheb hingamine itka raskemaks, haige peab kottutõmbanud healepaela wahelt juure raskusega puhast õhku sisse hingama, mis läbi hingamine lohijewaks ja kiinuwaks muutub. Kui haige peale waadata, siis torkab silma, kui juure raskusega ta hingab: ninajõermed on lahti, silmad on segajed, otja peale tekitab külm higi, riind tõuseb kõrgesti, haige katjub hingamist kergitada, tõuseb ajemele istukile ja heidab pea tagasi. Esite ilmuwad niijugused raskemad hood arwemini, kuid lähewad pärast poole itka jagedamaks. Haige jääb nõrgaks pulsilööök on õige tihe ja wäga nõrk, mokad lööwad siniseks ja käed ja jalad külmaks. Põlastamise tundmuse mõjul hakkab haige püherdama, kijub riided rinna pealt ära, nõuab õhku ja jääb alles jurna eel wagujamaks. Rõige piinlitum jelle haiguse juures on täie mõistuse juures jee tundmine, kuidas hing itka rohke m ja rohkem kinni jääb. Haiguse käik on õige rutuline ja jagedasti tuleb jurn juba kolmandal ja neljandal ja harukorral alles wiierendal päewal.

Kergematel kordadel, mis aga kahjuks õige harwa juhtuwad, kestab jee nõdali päewad. Kui haige esimeise 3—5 päewa jookkul ei jure, wõib paranemist loota.

Parematel haiguse kordadel jülitawad haiged kõha ajal juures tükkid wakkjat rakkude nahka wälja, mille järele hingamine kõhe kergemaks muutub. Sarnane naha äratulek ei tähenda aga weel terweks jaamist, jest kilenahk wõib uuesti kujukada. Kui aga peale jelle juurema ajajärgu jookkul (12 — 19 tundi), kõhahood wähemaks ja hingamine lahedaiks jääb, siis wõib jeda heaks märgiks pidada.

Paranemise tundemärkideks on: hingamise lahkemaks minek, kõha wähenemine heale selgumine ja palawuse alanemine. Sagedasti ilmub jee juures weel rohke jee higi, nina werejooks ja were libled kuses. Peale paranemist jääb heal tükkis ajaks kiinuwaks, millel aga juuremat tähendust ei ole.

Kruppi haiguse arstimine. Et hingamise takistus, kiinuw heal ja jume kõha ühtja hingeldori põletiku juures ilmuwad, siis ei wõi jagedasti kruppi ja põletiku wahel wahet teha. Aga haigust peab tundma, jest kruppi haigus lõpeb õige

jagedasti jurmaga, kuna hingefõri põletiku juures jeda peaaegu ilmasgi ette ei tule: Sellepärast peab haiguse äratundmise juures järgmisi tähele panema:

Ruttu möödaminew hingefõri põletik on väga jagedasti ette tulew haigus, mis mitu korda ühe lapse juures uuesti ilmub. Niisugustel lastel ilmub kõige vähema põhjuse pärast furnaw kõha ja hingamise tahtsus. Sarnasel juhtumisel on see lihtne hinge kõripõletik.

Kruppi haiguse korral on hingamine wilistaw, kuumuw, on häkitselt, enamasti õõsel, niisuguseks muutunud ja läheb tund tunnilt ifka raskemaks.

Õseloomuliseks tundemärgiks on walu hingefõris, mille juures juuremad lapsed kõrisõlme peale näitawad ja weiksemad kaelaft kinni haarawad.

Läkatusekõhast, millega kruppil ka pisut sarnadust on, wõib teda jellest ära tunda, et kruppi haiguse juures kõha hood ala kestawad, kuna läkatuse kõha hoogudel ifka wahet on, mis ajal lapjed endile üsna hea tunnewad olema.

Haiguse eest kaitjeda wõib ainult laste organismi kõwendamise ja kõikjugu kurgu põletikkude põhjaliku arstimise läbi.

Kruppi haiguse arstimine on juuremalt wjalt lootujeta. Iga haige rasket waewa tähelepannes, ei wõi jeda üsna ilma abita jätta.

Haige tuppä, haige ligidale tuleb lahtine keewa wee nõu panna, et ta kuumä auru jissehingata wõiks. Ileg ajalt wõib auru toru läbi otje haigele juhu juhtida. On weji ära jahtunud, tuleb kuumä ajemele panna. Kui kord kuumä wee aurutamijega algus tehtud, peab jeda kõige vähemalt 2—3 päewa järgimööda ilma waheta tegema. Niisama wõib ka aurutamise ajemel, ehk jelle kõrwal kurgu alla kaela peale kuumä wee jisse lastetud kompressiõid panna, mis, kui nad jahtunud, uute wastu ümberwahetada tulewad.

Sisse anda wõiks kõige enim potast (kali carbonicum), wäheldane theelusiõkatäis klaasitäie keedetud wee jekka, mida weel juhõtruga magujats teha tuleb. Seda wedelikku wõib iga tunni takka tugewa theelusiõka täie haigele jisse anda. Mõned arstid joowitawad offendamise rohtuõid anda, et jsiis offendamine krupi haiguse korral hingefõrisje kaswawat kesta wälja tooks. Offendamise rohtudest on kõige joowitawam ipelakuana. Kange kõha hoogude ajal ja kui lämmatus ähwardab, wõib rinna, ülemise jelsä ja jüüremarjade peale 5—10 minutiks jinepi plaastert panna. Mõnestufe korral tuleb nägu külma weega pritsida.

4. Influentja.

Kui influentja nimi mõne aasta eest tekkis, arwati rahwa seas, et see koguni uus haigus on. Haigus ije ei ole aga juugugi uus, waid ainult jelle Ladina keelne nimi. Influentja tekkib išeäraliise haiguse bakteria weresje tungimise tagajärjel. See bakteria, wõi haiguse idu ei ole kahjuks aga weel ülesleitud. Haigus on wäga külgehakkaw. Nähtawalt ei hakka haigus mitte üksi haige ja tema asjade külgi puutumise läbi, waid ka haige ligiduses õhu kaudu külgi. Külmetamine walmistab influentja külgehakkamisele teed. Haigus wõib mitu korda järgimööda tulla ja see ei kaitse juugugi, et kord jelle läbi põdenud oled.

Haiguse käik ja tema tundemärgid. Haiguse idanemise aeg (külgehakkamisest jelle awalikuks tulemiseni) kestab 4—7 päewa, aga mõnikord on see lühem ja algab ka haruforral iihe päewa pärast. Haigets jäämine jünnib kas pikkamisi wõi häkitsejt. Etimejel korral kaebab haige wähe haawal juurmaks minewa ülleilidise nõrkuse peale, peawalu, uni ära, jöögi iju kadunud ja mõnikord ka heale kähjemine. Teisel juhtumijel algab haigus aga häkitsejt: haige hakkab külmetama, kaebab kange peawalu üle, kurf walutab ja kõik liitmed on walusjad ja hellad. Ihujoojus tõuseb korraga kuni 39—40 kraadini.

Haiguse käik on mitmejuugune. Kergetel haiguse kordadel läheb kogu asi ainult kerje palawituga, nohuga ja kõhaga ja mõnede kergemate kõhu haigustega läbi ja nädali, poolteise pärast tuleb paranemine. Kui aga haigus raskets läheb ja jellele kõrwal haigused juurde jeltsiwad, wõib uut ihujoojuse kerkimist märgata.

Kõrwal ja järeilhaigused. Peale kõhu hädade wõiwad weel kõrwal haigustena tulla: pea ajunaha põletik, kõrwa ja silma sarwenaha põletik. Järeilhaigustena ilmuvad peale influentjat, muhud nerwliised walud, haigused ja halwatusjed.

Haiguse eest hoidmine. Ei ole midagi raskemat, kui kedagi täieliselt laialilagunewa influentja eest hoida. See on peaaegu wõimata asi. Eüisgi peab kõik tehtama, mis wõimalik on, et ennast ja perekonda influentja eest kaitseada. Kui perekonnas haigus aga jüisgi on olnud, peab tubasid haiguse idudest puhastama mis otstarbets seinasid ja põrandat karboli weega pritsitakse. Kui keegi perekonnas haige on peab išeära-

list tähele panemist haige jüle röga ja nina väljakeidete peale pöörama, jst need on kõige kiltgehakkavamad. Neid peab kohe kahjutaks tehtama. Minarätkuid peab võimalikult jägedasti wahetama ja peale tarwitamist tubliste läbikõetma, kuna jüle ja röga jaoks kausis peab olema, kuhu kas 5% karboli wett ehk jublimati (1: 5000 peale) walada tuleb.

R a w i t j e m i n e ja **a r s t i m i n e**. Haiguse algul pandagu haige woodisje ja püütagu teda higistama jaada. Selleks antagu 2—3 tasji waarmarja ehk pärna õie theed, theed konjatiga, ehk mõne muu weiniqr. Selle järele peab haige hästi kinni kaetama, et ta tubliste higistaks. Kõhtu peab seljamal ajal kastor õli abil puhastama. Haigetuas peab alati wärste õht olema, mille juures tua soojus 15° olgu. Haigele tohib ainult kerget toitu anda, nagu buljongi ja kanaliba juppi. Joogiks on kuremarja wedelik ehk tsitroini hapuga segatud wesi kõige jündsam.

Ränge palawiku korral tuleb hinini anda, wanadele 8—10 grani, lastele 2—4 grani. Kuiuwa kõha wastu wõib Emfi wett (Kranchen) ehk jelterji piimaga pooleks anda. Kui kõht aga liiga lahti on, tuleb kõhu peale soojendawaid kompresjisiid panna ja muustika wedelikku fiskeanda.

Difteriit (Kurgutõbi)

(Дифтеритъ. Diphtheritis).

Difteriit on üks kõigewanematest taudlistest haigustest. Selle kirjeldusi leidub juba, teisel aastajajal peale Kristuse jündmist, wanades ajakirjades, kus teda Siiria haiguseks nimetatakse. Alles 16. aastajaja teisel poolel ilmus haigus laiemal mõedul Europasje. Kässolewal ajal on jeda haigust igas ilma jaos, maal ja linnas, rikaste ja waeste juures leida. Difteriit on üks kurbematest laste haigustest, jst kuni 9 elu aastani jurewad haigetest lastest 35—60 protjenti ära, kuna wanematest inimestest, kui nad haigeks jääwad ainult 6—10 protjenti ära jurewad. Need arvud käiwad ilma uue leiduse, jerumita rohitsemise kohta. Kus aga juba jerumit tarwitatakse, wäheneb jurewuse protjent üle poole.

Difteriit on ilanahkade haigus, nimelt kasvab nendele

walkjas hall kile peale. Difteritis on kolme seltti, kurgutõbi, kui haigus kurgu lael ja kurgu rahudel ilmiks tuleb, krupp, kui haigus otjekõhe kõrisõlme kallale asub ja werepajandus, kui haigus joolikates asub. Siin räägime difteritise nime all kurgulae ja mandli rahude haigusest. Kruppist on juba enne pikemalt ölnud.

Haiguse tunnemärgid ja käik. Difteritise sünnitajateks on wäikesed pulga moodi batšillused. Difteritise batšillus asub ainult kurgu lae ja kõrisõlme haigetes osades, kus ta aga kiwtisi walmistab, mis terwes kehas laiali lähewad ja raskest haigust sünnitawad. Haigus algab harilikult ihu soojuje tõusmisega, peawalu, uimastuse, üleüldise nõrkuse ja laste juures jagedasti oksendamisega. Warsti peale palawiku ilmumist, tekkivad kurgu laes muutused. Kurgus on kuuwuse ja kõrwetamise tundmus, neelamise juures walu, kurt on pundunud ja tume punakat karwa. Wõne tunni pärast ilmub pundunud kurgu lae ja mandli rahude peale walkjas hall kile. See on haiguse pea tundemärk: ilma jellela kurgutõbe ei ole. Esite ilmub see kile lord walgete üfifute täppidena, mis aga 10—12 tunni jooksul nii juureks kaswawad, et loqu kurgu lae rahude ülemise osa ja keelepära kinni katawad. Esialgul kõõma moodi korrast tekkib kollakas, wõi walkjas hall kile. Kile korrast wõiwad mõnikord juurte tikkide kaupa lahti tulla, kuna jinnast warsti uus lord asemele kaswab.

Kurgus difteritise kile ilmumise puhul näitab haige seisukorda paremaks minema. Palawus ja walu neelamise juures kaowad ära ja jagedasti tuleb haigel jõogi isu tagasi ja on heas tujus, aga see ei ole jügugi weel mitte paranemise märk ega ole hädaoht weel kaugeltgi möödas. Riijuguses heas seisukorras kui kurgus walkjas lord edasi seisab, wõib wäga ruttu ja hätselt ära jorra. Sellepärast peab difteritise juures kõit tähelepanemist kurgu lae ja kurgu pära peale pöörama. Ainult siis wõib rahule jääda, kui mandli rahud ja keele pära walgest korrast üsna puhtaks lähewad. Kui haigus nähtawalt rutulise paranemise poole ei pööra, siis ei jää tekinud walge lord kurgus mitte üfifi alale, waid laguneb ka sügawamasse kurgu ja mõnikord nina sisse (harnasel korral on nina kinni), sifemise kõrwaris sisse (siis kaob kuulmine) ja kõrisõlme peale edasi. (Wiimasel korral on hingamine taifistatud, heal kadunud ja ilmub kõha.)

Harilikult kestab difteritis kaks, kolm nädalat; raskeimate korradel aga lõpeb see juba 2—5 päewal surmaga. Parane-
mise puhul ei lange walge lord mitte liiga laiali, waid jääb oma endisesse oletusse 8—14 päewa seisma. Selle järele

hakkab kurgu pundumine alanema, walge kord lööb paksemaks ja hakkab wäiksemate ehl juuremate tükkide kaupa lahti tulema, ijaaranis kõhinnise juures kuna nende alune ilanahk punaseks jääb ja sinna nut korda mitte enam ei ilmu.

Kile korra kadumiseega paraneb haige seisukord märksa. Kuigi kurt juba puhtaks on läinud, ei ole paranemine siiski weel mitte lõpule jõudnud. Mõnikord ilmub difteritise kile uuesti, ehl tulewad haiguse kihwti tagajärjel halwatuised.

Pealegi tuleb niijugune wõrreldi kerge haigus ainult arwasti ette. Palju jagedamine on difteritis kurjemat jeltsi, mille juures kile nina sijemuse ja kõrijõlme peale laiali laguneb. Kile kord on koredam ja kollakat pruuni karwa ja sealt immib wähehaawal paha haiguga wedelikku wälja, mis jülega segatult juus laiali läheb ja terweid kohti ära jööb. Kaela rahud punduwad ikka enam ja enam üles, haige jõud hakkab nõrkema, pulsi löök jääb nõrgaks ja jalad ja käed lööwad külmaks, nagu on sissewajunud ja lahwtu, aga haige jääb haiguse lõpuni täielisele meelemärgusele. Ta ei taeba misgi üle, lamab kõigist hoolimata rahulikult maas ja surm tuleb jarnases seisukorras ootamata. Sagedasti juhtub, et haiged kes alles üsna kõbusid, häkitselt kas woodist ülestõustes, ehl teistega kõneledes ilma nähtawa põhjusteta surewad.

Difteritise halwatuised. Kurgutõbe piiselukad walmistawad langet kihwti, mille mõjul peale kurgu parane-mist, kui inimene ennaist terweks arwab, jagedasti üfikute teha sõjate halwatuised tulewad. Halwatusetest on kõige kardetawam jüdame halwatus, mille kaajas surm käib. Peale selle wõiwad weel kae ja jala muskulite, silma muskulite ja kurgulae ergud halwatud jaada. Halwatus tuleb harilikult jalaja, hülides. Sõiti ilmub ta kurgu lae musklites, mis neelamise raskusest tunda on. Wedel toit läheb ninasse ja hingekõrisse, tekitab kööm. Biijsama on ka röga wälja kõhinnine raskendatud. Heal muutub juhijewaks.

Kurgu lae halwatuise järele tuleb jagedasti silma muik-lite halwatus, mille pärast haige kõerdi waatama hakkab. Sil-jem tuleb jalgade halwatus, mis jalgade külmendamise ja walu-tamisega algab. Käte halwatuise juures ilmub niijugune tund-mus, nagu roniks sipelgad mööda näppusid, käed kaotawad oma jõu ja ripuwad wiimaks nagu lepid kõrwal. Peale selle wõiwad weel põie ja juguõjate halwatuised tulla. Tundemär-giks, mis difteritise halwatuusi teistest lahutawad, on halwatuise pitaline wähehaawal tugewamaks minek. Harilikult

kaovad kõik halvatused peale jüdame halvatuise, mõne aja pärast ise ära.

Haiguse äratundmine on suuremalt osalt difteritiise juures kerge. Pea tundemärgiks on walged plekid mandli rahude peal. Minult anginaga (mandlirahude paistetuse) võib difteritiist mõnikord ära vahetada. Seal võib aga varsti selgusele jõuda. Seft angina kestab ainult 3—4 päewa, ilma et üleüldist walget korda tekkiks siis ei või kahtlus üle kabe kolme päewa kesta. Mõnikord tuleb difteritiise walge kord ka jarlasti haiguse puhul haige kurgus nähtavale. Sarnasel korral peab kurtu nagu difteritiise puhul ravitsema.

Haiguse põhjus. Difteritiise tekitajaks on ijeäraline batšillus, nagu ülemaal nimetasime, mida professor Löffler 1883 a. ülesleidis. Need batšillused jattuvad enamasti jöögi ja õhuga kurgu ilanaha peale, kus nad jiginema hakkavad ja oma kihwtit jünmitades terwes tehas haiguse ilnumiisi toime panewad.

Külge hakkamine on difteritiise juures wäga juur. Sfeäranis külgehakkawad on haiguse puhul kurtu tekkiva tile tiikfejed. Kui need terve inimeje ilanaha, ehk haawatud kehu koha külge puntuwad, siis on haigus kobe käes. Aga ka õhu kaudu haige ümbruses võib difteritis külgi hakata. Nähtawalt tõujeb oja batšilluseid wäljahingamiise juures kurgust lendu ja tantakje õhus edasi.

Õhus liiknuwad ja riiete külgi hakanud haiguse idud wõiwad wäga kaua elujõulijed olla ja kui nad juhtumise kaupa terwete inimeste külgi jattuwad, kelle organismus haigust wastuwõtew on, jünmitawad nad kobe haigust. Wida rohkem haigeid tuleb, jeda enam on siis ka haiguse laialilaotamiise hallikaid ja wiimaks wõtab haigus laialdaje taudilise ijeloonnu.

Difteritiise haiguse idule wastuwõtmijeks peab inimejel sellekohane kehajagu ligipeajew olema. Riijugujed kohad on ilanahad, kõige enam kurgu lagi nina jdermed, — maraskile kistud kohad ihu peal ja haawad. Et aga mitte kõitide inimeste ilanahad ja mitte igal ajal haigusele wastuwõtlikud ei ole, jellepärast peab arwama, et inimeje tehas ja organismuses jelleks ijeäralijed tingimijed olema peawad. Siiajaadil ei ole jee põhjus weel mitte küllalt selge. Kõige jagedamine hakkab haigus jissehingatawa õhu kaudu külgi. Sell wiisil võib haigus ka ilma korterist wäljaminemata ja haigetega kokkupuutumata külgi hakata. Aga siisgi võib kõigel enam haige ligiduses, temaga kokkupuutudes juudeldes ja ühejt riistast jüües

haigeks jääda. Nagu nimetajime, just kõigi inimeste külgi haigus ei hakka. Haiguse kohta peab veel juurdelija, et see igal aasta ajal ja kõigis maavöödes, külmas ja soojas ilmuda ja sigeneda võib.

Haiguse eest hoidmises peab jedasamagi tähelepanema, mis teiste haiguste juures, lahutatagu haige kohe teistest ära j. n. e. Uuemal ajal, peale difteritise serumi ülesleidmist, soovitatakse haiguse kardedavas seisukorras olevatele lastele vähesel määral difteritise serumi naha alla pritsimist, mida muudugi arst tegema peab. Niisugune pritsimine kaitses last 3—4 nädalat haiguse külgehahtamise eest.

Ravitsemine ja arstimine. Difteritise arstimiseks on õige rohkesti arstirohtusi tarvitusele võetud, kuid soovitavat mõju ei olnud neil kellegil. Alles aastal 1894 leidis professor Behring uue mõjuva difteritise parandusrohu — serumi — üles. Vihjateest kodustest abinõudest on kõige parem ja kahjutam kuuma wee auru sisse hingamine. Haige woodi ette pannakse kas suur theekann ehk mõni muu kitsas kõrge riist keema weega, kaetakse kaanega pealt kinni, tehakse kaane sisse auk ja lastakse gummiist toru kaudu haigele kuuma auru suhu, et ta jeda sissehingaks. Sarnaseid auru sissehingamisi peab võimalikult jägedasti ettevõtma, vähemalt iga poole tunni tagant 10 minutit, ainult uneks parajat aega jättes. Kui weji nõus külmaks läheb, tuleb jelle ajemele uus keew panna. Peale jarnaste aurutuste lööb walge kord kurgus kohewile, pundub nagu enam üles, aga jeda ei ole tarwis karta. Päewa 2—3 pärast tekkib file alla mäda, ja file hakkab tükk haawal lahti tulema. Mõnikord on aratunud file korra all kohe terve puhas nahk, kollaka mäda korraga kaetud, mõnikord aga tekkib waljas kord uuesti, mis niijamajugusel wiijil ära tuleb. Kui file kord aratulema hakkab, võib aurutamist harwemaks jätta, wast 2—3 tunni takka kord. Praegusel ajal arstitakse aga juuremalt osalt difteritise „parandus serumiga“, mida, nagu nimetatud prohwektor Behring ülesleidis. Tema pani tähele, et hobustel ja muudel loomadel, kellele kunstlikult nõrgestatud difteritise batsilluseid weresse pritsiti, werewedelikus iseäraline wastukihwt tekkis. Hobune jääb peale sissepritsimist fergelt haigeks ja kui haigus põetud, juudab ta kõige kangemaid ja kihwtisemaid batsilluseid äraakannatada. Järk järgult kangemaks minewate sissepritsimiste waral tehtakse hobune difteritise batsilluste wastu täisja tuimaks. Niisugustel hobustel lastakse aadrit ja nende werest walmistatakse wedeiiktu, millele pijut

„Põhjanaan“

**hakkab Narwas jõulukuul algul j. a. kaks forda
nädalis ilmuma.**

Põhjanaan väljaandja on hulga meeste ühijus, kes jelleks
kokku astunud, et lehega mitte rahalist äri ajada, vaid
haridusliigi ülesandeid täita.

Põhjanaan on täiesti rahwameelne (demokraatiline), eduwaim-
line Eesti healekandja.

Leht peab maa ja linna elu filmas.

Põhjanaan eeskawa on kõigite täelik.

Põhjanaan toob juttusid, mis laadi poolest nüüdsele liikumiste
ajale kohased.

Põhjanaan teadusjeward pakub nendest küsimustest jeketusi,
mis muutumiste ajal kõige tarwilikumad on. Wene riigi
politilised erakonnad, nende püüded ja arwustus. Ühiselu-
teadus. Tööliste küsimus ühes tööliste liikumise ajaloo-
ga wäljamaal ja meie oma juures. Rahwaste klassid mujal
ja Eesti maal Rewolutsioon—kultuuriline ja sõjaloomuline.

Põhjanaan wiib ilmumiste päewadel pealinna ja riigi uudi-
jed kõige wärskemalt laiali, jekt et suured Wene lehed oma
tähtjate kroonika-sõnumitega Narwas üks päew warem
kätte jaadakse kui teistes linnades, ja need sõnumid otse-
kohe Põhjanaanile mahutatakse.

Põhjanaan jelle aasta jõulukuul käigu jaawad need kõik ilma
hinnata, kus lehte 1907 a. eht tema eijemeje poole telliwad.
Reedjamad tellijad jaawad hinnata kalendri 1907 a. jaoks.

Põhjanaan tellimise ja kuulutuste hind on lehe ees otjas.

Põhjanaan toimetuse kutsub omale kaastöölisi üle terve ko-
dumaa ja Eesti asunduste kaugemal riigis.

Tellimiste ja kuulutuste wastuwõtjad jaawad tawali-
kud (harilikud) profendid.

Talitusel on kõige soowitawam, et lugejad lehte ot-
sekohe talitusest ise tellikjivad.

Põhjanaan talitus palub sõnumite saatjaid ja wahemehi tel-
limiste ja kuulutuste asjus endid üles anda.

Põhjanaan toimetuse ja talitus palub ja loodab, et Eesti
rahwas neid kodumaa ida piiril rahwa hariduslise ja ise-
olemise ülesande täitmises kõigite toetab.

Toimetuse adreis on lehe ees otjas.

Ujafirja: „Oma Maa“ tellimiste vastu-
wõtmine kestab
edaft. Käesolewal aastal annab „Oma Maa“
50 nummert pealehte rohete piltidega, al-
bumi faustas, ilujal
paberil.

**24 annet paremate kirjaniikkude roma-
niid,** iga anne vähemalt juure trükipoogna
juurune.

12 annet „Koduarsti“ täieline ifearstimise
õpetus.

12 nummert „Käntöolehte“ uuemad
juhatused
ja õpetused ühes tarwiliiste joonistustega tisleri,
sepa, lukussepa, maaldri ja muudes käsitöö
arudes.

„Oma Maa“ maksab:

aastas postiga	4 rbl.	—	kop. postita	3 rbl.	40 f.
1/2	2	—	1	70	„
1/4	1	—	—	85	„
kuus	—	35	—	30	„

Ühtik nummerr ühes kõigi kaasannetega maksab **10 f.**

Tellimise aadress: Tallinn, „Oma Maa“ talitusele. We-
nefeeli: Ревель, редакция журнала „Oma Maa.“

„Oma Maa“ abikontorid teistes linnades on:

Pärnus Toomi, Narwas Inthali, Peter-
buris Bloomppuu abikauplus МЪшанская 22, Tar-
tus Keewitsja, Wiljandis Keewitsja raamatuf.
Walgas F. Karlsoni, Wõrus F. Karlson ja Põltja-
maal Wajari raamatu kauplused.

2. anne.

1907.

Koduarst.

Täielik terwishoiu ja iseärstimise õpetus.

„Sma Kaa“ hinnata käesanne.

karbolhaput juurde lijatakse ja siis tuleb see „parandus serumi“ nime all müügil. Kanguje poolest valmistatakse serumi kolme jelti. Kõige enam tarvitatakse kõige kangemat (nr. 3).

Serumi pritsitakse haigele naha alla, mida muidugi mõista, ainult arst teha võib.

Peale sissepritsimist ei lagune haigus enam kangemale laiali, palawik hakkab teisel, kolmandamal päewal alanema ja 4—5 päewa jooksul kauwad kurgust walged plekid. Sagedasti ei suuda aga serumi pritsimine haiget peasta, ta jureb enne ära, kui serum mõjuma hakkab, mis alles 12—24 tunni wahel sünnib.

Kui aga haigus juba kõriõlme kallal on ja hingamist kinnimatta ahwardab, siis tarvitatakse hingefõri lõikamist. See on, hingefõri sisse, kurgu õlme alla lõigatakse paari sentimeetri pikkune täpe, kuhu torukene sisse pannakse.

Kui hädaoht möödas, mõetakse toru wälja ja aut kaswab kinni. Niisugust lõikamist võib kõige paremini kujagil haigemajas toimetada lasta.

Haige jõu alal hoidmine olgu rawitsejate tähtsam ülesanne. Selle pärast joowitatakse haiget tublisti toita, mille juures jõök küll toitem, aga kerge peab olema. Anda võib: rammujat puljongi, muna kollasega juppi, pisut weini ja wähesel mõedul lahja kohwi või theed. Arsti rohtudest võib jõuetuje puhul rauatilkasid ja Hofmanni ehk Valdriani tilkasid sisse wõtta.

Mõnedel haruldastel foradel ilmub difteritis kergemal wiisil. Kerge difteritis algab wäikese palawikuga, kurgu waluga ja mõnikord, laste juures, ofsendamisega. Kurf on pisut pundunud ja punane. Mõne aja pärast ilmuvad kurgu lae ja mandli rahude peal härmatise jarnatsed wäikesed täpikesed. Teisel päewal lööwad täpid juuremaks ja paksemaks ja kollakat karwa. 3—4 päewal kauwad täpid ära ja haigus löpebgi sellega.

6. Sarsakid (Scarlatino).

Kirj. Dr. J. Masing.

Kõige raskem külgehakkaw lastehaigus, mis peaaegu igast perekonnast ohwrid nõuab ja mõnedelt ta ainjama lapsuse

ära võtab, on *jarlat* (Scarlatino). See haigus on ka Tallinnas harilikult jaanud; iga aasta tuleb ta jälle uue jõuga ja nõuab omale ohvrid — üks kord vähem, teine kord enam. Tema kihvt (*Contagium*) on väga vastupidav: kaua võib ta jelle tua seinte külges, kus haige sees lamab, ja nende asjade külles, mis temal tarvitada olivad, alal seista; ka kolmas isik võib jeda oma riidetega edasi kanda, ilma et ta ije jelle juures pruugib haigeks jääda.

Haigus on juba hakatujest peale külgehaikaw, aga siisgi esimesel paaril päewal mitte nii, kui 4—7 päewa jookijul, ja hakatujes võib weel heade tagajärgedega terveid lapsi haigetest lahutada. Külgehaikawus wältab jenikaua, kuni haige nahk kesta ajab (umbes 6 nädalat).

Kes kord juba jarlatihaigust on põdenud, jee tei i j i k o r d a e a m j e l l e s j e h a i g e k s e i j ä e. Kõige enam tuleb jeda haigust laste juures nende 2—7 eluaastas ette. Peale 12 aasta on wastupidawus palju juurem. Haigus hakkab äkitjelt: eila oli laps alles päris terve, täna hommikul ehk tunneb ta natuke walu neelamiije juures ja warsti peale jelle hakkab ta offendama ja palawit tõuseb õhtuks kuni 39,5—40°. Järgmiije päewa hommikul on rinna ja jella peal ühetauline ehk natuke marmorikirja puna wälja löönud, milles siisgi heledamad üksteiije kõrwal olewad punased punktikesed terawa waatamiije juures filma paistawad. Teiije ja kolmanda päewa jookijul läheb kõik teha punajeks; ka palge peal lööb haigus wälja, aga jätab nina ja lõua puutamata, nii et palgete puna ühest poolt ja kahwatu nina ning lõug teijelt poolt näule ije-äräliije jume annawad, millest peaaegu küllalt on, et jarlati ja leetrite ehk rõugete (jelle alguses) wahel wahet teha.

Haiguije loomuliku kujunemiije juures hakkab palawit 5-dal päewal alanema, ihupuna kahanema, ja 7-dal ehk 9-dal päewal tunneb haige end päris terve olema.

Teine tähtis sümptom (haiguije tundemärk) on *k u r g u p õ l e t i k* (jarlati angina). Mida rassem üleüldine haigus, jeda enam on kurt haige. Kurgu ilanaha peal tulewad walged plekid nähtawale, nmbes niijamajugujedgi kui difteritije juures, milles aga difteritije haiguijega midagi ühiit ei ole.

Kolmas tähtjas sümptom on, nagu eelpool wõeldud, *k ö r g e p a l a w i k* (juba haiguije esimesel päewal kuni 40°) ja *o f j e n d a m i n e*.

Teijel ehk kolmandal nädalal hakkab nahk kesta ajama, mis kuni 5—6 nädalani wältab.

Niiwiisi kujuneb harilikult jarlatihaigus. Peale eelpool kirjeldatud haigusetaigu võib jarlatihaigus ka teisel kujul ette tulla, nimelt kergemal ehk raskemal wormil. Kerge jarlati juures on palawik madalam, ihupuna (wäljaöök) puudub jagedasti ehk tuleb ainult kergelt nähtawale, niijama ka kurgu angina. Selles wormis on jarlatihaigus niijama külgehakkaw, kui harilikult.

Raske jarlati juures üntuwad kõik sümptomid rängemal kujul: kurf paistetab jeeftpoolt jagedasti kinni, haige hakkab warsti jonnima ja langes mõistujeta oleku jisse; ka krambid wõiwad ette tulla.

Kaashaigustest on niimetamise wäärt kaelarahude- ja fidekude-pöletik, lihtmete- ja kõrwa-pöletik. Järelhaigustest mängib tähtsamat osa neerude põletik, mis harilikult 10 ja 20 päewa wahel, haiguse hakatusest rehkendades, ilmiks tuleb. Neerude põletik tuleb 1%—80% haigete juures ette, nii kuidas iga kord epidemia (taudi) ijeloom on.

Kõigist jarlatihaigetest jureb 10%—40% ära. Jieäraniis palju juremist tuleb siis ette, kui 1) kui palawik 41° ehk kergemale tõuseb, kui 2) kardetawad nerwide sümptomid, nagu mõistujeta olek, jampsimine, krambid — olemas on, kui 3) kurguhaigusele disteritis juurde tuleb ja 4) jildame tegewus nõrk on. Laialine kaela fidekude-pöletik (wälimine kaelapaistetudus — phlegmone) on ka halb tundemärk. Peale wiienda eluaasta tuleb juremist palju arwemini ette.

Arstimine. Haige tuleb terwetest nii ruttu kui wõimalik ära lahutada ja 6 nädala jooksul, kuni naha kestamise lõpuni, lahust hoida. Peab silmas pidama, et mitte ainult üksi haige, waid ka kolmas isik ja kõik asjad, mis haigega kokku on puutunud, wõiwad haigujekihwi edasiandjateks jaada. Et haiguse laialilagunemisele tõket teha, puhastatagu, j. o. desinfecteeritagu tuba, kus haige jees oli, ja kõik asjad, mis temaga kokku puutusiwad, põhjalikult ära (formaliniga); tua seinad, lagi ja põrand pestagu sublimadijulatuse (1 : 1000) ja 2% karboliseguga hoolega puhtaks, niijama keedetagu ka woodipeju ja riided heasti läbi ehk wiidagu puhastamiseks desinfecteerimise-kambrisje, kus jee olemas on nagu linnades (Tallinnas töötab jee ajutus kehwmatele majuta).

Sed ja wennad wõiwad alles 11 päewa pärast jeda, kui neid haigest lahutati, jälle kooli minna. Arstimise juures pandagu peasjalikult terwijehoiu-õpetuse nõudmisi tähele. Haige tarwis määratagu, kus jee wõimalik on, k a k s t u b a — üks

öö- teine päevalorteriks, et seega paremini mõimalik oleks õhupuhastuse eest hoolt kanda. Tua soojus ei tohi üle 15° ega alla 12° olla. Mõnedel on viiiks haigele riideid ja tekkisid juurel mõedul peale lautada, mis üleliigne ja kogunisti kahjulik on; selle juures peetagu parem haige oma tahtmist silmas. Toiduks olgu ainult veji ja värste piim. Haige peab peale palawiku lõppu veel kats nädalat woodis olema. Palawiku ajal määratagu haige keha 1—2 korda päewas leige, ehk kui puna ihu peale heasti wälja ei löö, sooja prowansõliga. Suu ja kurgu kuristamiseks antagu borhapu sulatust (1 theelustitais õlleklaasi wee jisse). Lastele, kes veel mitte kurku kuristada ei oska, võib 2% borhapu sulatust iga 2 tunni järel 1 theelustitais jisse anda. Pea peal hoitagu külmawee lapid (kompresj). Nii pea, kui palawik möödas on, tehtagu haigele 2 korda nädalas sooja wanni (28°), et seega naha kestamist kiirendada ja neerude põletiku ära hoida. Need on kodused ja iga ühele kättesaadawad abinõud. Peale selle on õpetatud arsti abitingimata tarwilik.

Alende kinnitamine ja tua pimedastegemine on jarlaki juures kahjulik, sest et selle haiguse idud pimedas paremini figinewad, kuna walgus ja iseäranis päikese kiired neid ära häwitawad.

7. Läkastuse kõha.

(Коклюшь, Keuchhusten.)

Läkastuse kõhats nimetatatje külgehakkawat hingefõri ilanahkade haigust, mis hookaupa peale tulewa trampilije kõha kujul ilmub. Läkastuse kõha on juuremalt jault laste haigus.

Haiguse käik ja tundemärgid.

Läkastuse kõhal on, nagu juuremal ajal teistelgi külgehakkawatel haigustel forralik käik, mille juures haiguse märkide ja muutuste järele seda kolmeks järguks jagada võib.

1) katarri järk, 2) framplijed kõha hood, 3) rögastamise (haiguse nõrlemise) järk.

Esimene, hingefõri katarri järk, tuleb just nagu lihtja külmendamise kõha, nohu ja aevastamise näul. Selle juures lõõwad jagedasti filmad punajeks, seedimine on pijut rikkis, ja wähenene palawit. See järk kestab harilikult kas üks wõi kaks nädalit. Selle järele muntub kõha ijeloom, ilmub päris lätastuise kõha ja algab haiguse teine järk.

Teine järk ilmub framplije hooaupa kõhaga. Kõha hood algawad kõdistuise tundega kurgus, mille järele haige õhtu tugewasti sisse hingama hakkab, nii et kõha hoo puhul näib, nagu oleks tal lätastust karta ja wiimaks tuleb wilistaw hingetõmbus, mille järel jälle kange kõhahoog rõga ja ja julle wälja jülitamijega käib.

Wõne minuti pärast on haige parem ja tunneb enesel järgmijele kõhahooni üsna hea olema. Kõhahoo pikkus on mõnest sekundist kuni 2—5 minutini. Hood käiwad enamasti iga weerand ehk poole tunni takka.

Dõjel on kõhahood jagedamad. Raske hingamijele juures on kõik hingamijele organide muuskulid tegewuses, mis põhujel jagedasti offendamijele ja wastutahtmijele määrja tegemijele tuleb. Wälja heited on kõwad. Lätastuise hoo ajal kummardab haige ettepoole, iägu lõõb finakaspunajeks, filmad on pungis, filma lau were jooned pingul täis ja mõnikord tuleb werejooks filma ilanahast, nagu nutaks haige were piwaraid. Riijugijele framplije lätastuise järk wältab 4—5 nädalat ja jagedasti ka 2—2½ kuud aega. See haigijele järk on kõige raske. Selle lõpul hakkawad kõhahood nõrgemaks ja harwemaks jääma.

Rögastamijele järk algab kõhahoogude nõrgemaks ja harwemaks jäämijele ja rõgastamijele, mis kollaka mädajele ilaga segatud; aga jagedasti on rõgastamine õige wäheldane. Kui haigus kerge, kestab see järk 2—3 nädalit, nõrke laste juures ja kõrwalhaigijele puhul wõib see palju kauem wälldata. Tuleb ka jarnajeleid juhtumijele ette, et rõgastamijele järgus framplijele kõha tagajele tuleb, aga harilikult ei kesta see kaua.

Õige lätastuise kõha kaajas ei käi mitte palawikku. Selle pärast ei kauta ka haigjed mitte jõõgi isju, waid tunnewad kõha hoogude wahajele endid üsna terwed olema ja jagedast offendamijelest hoolimata küjib haige hoo wahajele jüüa. Kui

keha joojuse tõusmist ei ole, jöögi isu alles ja seedimine korras, kannab haige haiguse sõrdlemisi kergesti ära ja tema pika wältuse peale waatamata kurnab ta hoopis wähem haiget, kui oodata oleks wõidud. Eraldustena on nõrgad lapjed ja niijugused haiged, kellele weel muud kõrwal haigused juurde jeltfiwad.

Läkastuje kõha kõrwalhaigused.

Läkastuje kõha puhul tuleb jagedasti kopjupõletik. Sar-najel korral ilmuwad: palawus, nõrkus, jöögi isu kadumine, rõhutud meeleolu. Kõha hood wõiwad endist wiisi käia, kuid kõha muutub haiglasteks, lühikesteks, haige ei kõhi mitte enam täie rinnaga, waid hoiab nagu jeda tagasi. Singamine muutub raskeks, rutulisteks. Läkastuje kõha kõrwalhaigujena tuleb kopju põletiku kõige enam wäikeste laste juures ette ja just neile on see kõige hädasohtlikum.

Mõne päewa pärast wõib haige jurra, mille juures frambid hood käiwad, mokad ja küüne alused jinijeks lõwad, pulsi lõök nõrgaks ja harwaks jääb ja jalad käd külmaks lähewad.

Läkastuje kõha ajal tulewad jagedasti ka seedimise kor-ratused, kõige jagedamini kõhu lahti oled, harwemini kõhu kattar, frambid, peaju rabandus, ajude põletik ja hal-watus ette.

Läkastuje kõha lõpeb ikka, mõnda eraldust mahaarwates, terweks jaamijega. Kõrwalhaiguste hädasoht ahwardab peaa-s-jalikult wäikeid lapsi (rinnalapsjed ja 2—3 aastajed), kellel üleüldise haigus raskem läbiteha on. Suuremad lapsjed põe-wad jelle haiguse harilikult õige kergesti ära, ilma et woodisse heidatsgi. Kui palawik haiguse juures puudub, siis on jee märgiks, et hädasohtu karta ei ole. Kopjupõletik tuleb juure-malt ojalit haiguse wiimases järgus, kui haige rohkesti rõgas-tab. Aga jee wõib ka haiguse teise järgu ajal ilmuda.

Läkastuje kõha teist korda enam ei tule, kes jeda kord läbipõdenud, jellele ei halka ta enam teist korda külgi.

Haiguse põhjus ja külgehallamine. Läkas-tuje kõha tekitab iseäralijest haiguse idust, läkatuse jeenekestest mis jia jaadit weel hästi tuntud ei ole. Kõige enam haiguse idusid leidub haige rõgas. Haigus hakkab külgepuutumise läbi külge. Aga arwatakse et haigus mõnikord kareda õhu mõjul ja lastel hammaste tegemise puhul iseenejst ilma nähtawa

põhjusteta tuleb. Läkastuse kõha on juuremalt jault laste haigus enamasti 6 aasta wanadujeni. Aga ka wanemate inimeste juures ilmub ta mõnikord, kõige jagedamini sünnitajate ja rastejalgsjete juures. Lapsjed põewad kõige jagedamini hammaste tegemise ajal.

Haiguse ravitsemine ja arstimine. Haiguse käiku seisma panna ehk lühendada ei ole võimalik. Arstimise ja ravitsemise läbi võib ainult haiguse käiku lergendada. Ühte ehk teist rohtu määratakse kõha tähele pannes. Sellepärast antakse haiguse eimeses järgus mitmesuguseid pehmendavaid rohtusid, nagu rinna theed, lagritja juuri, ekstrakti j. n. e. Väikefid lapsi peab külmetamise (niiskuse, külma, tõmbawa tuule) eest hoidma. Haiguse teises järgus, kui päris lækastuse kõha hood käima hakkawad, peab neid igate wiisi lergitada püüdma. Paljudest joowitatud wahenditest on bromkali (Kali bromatum) peaaegu kõige mõnujam abinõu. Väikestele lastele, 1—3 aastani võib jeda $\frac{1}{4}$ funi $\frac{1}{4}$ grani korraga jisse anda, juurematele 1—2 grani 3—4 korda päewas andes. Kõige parem on bromkali wett anda. 10—15 grani brom kalit tuleb 2—3 untsi wee sees ära julatada ja siis kas thee ehk desjert lusika täis korraga jisse anda. Kui bromkalit jaadawal ei ole, võib ka Baldriani tilkajid 5—10 tilka korraga thee lusika täie weega jisse anda. Arstid tarwitawad mõnikord ka narkoti ollujeid, et need aga kihwtised on, parem neid mitte tarwitada, iseäranis väikeste laste juures. Rangeid rohtusid ei ole ülepea tarwisgi, sest haigus iseenejst lardetaw ei ole ja jarnastel rohtudel juurt parandus mõju ei ole, küll aga mõiwad nad hädaohtlikuks jaada.

Lækastuse hoogude ajal tuleb väikefid lapsi istukili käte peal pool kumargile hoida, mille juures nende otsa toetada tuleb, et kõhimist ja oksendamist lergendada. Raua kettwa lækastuse hoo puhul võib ka ise kunstlijelt oksendamist lergitada. Selleks tuleb näpuga keele pära peale wajutada. Oksendamisega lõpeb harilikul lækastuse hoog. Peale hoo lõppemist tuleb laps woodisje panna ja minestuse puhul, kui lapsel weri pähe tunginud, tuleb wähe aega külmad kompressid pea peale panna. Rõgastamise järgus peab jelle eest hoolt kandma, et rõga õige rohkesti tuleks. Selleks antakse ka jarnajeid wahendit, mis rõga wäljajaitmist lergendawad, nagu lakritsa juurt, ipetakuannat (1—3 grani 1—3 untsi wee peale, iga tunni tallea thee lusika täis) bentsoiji haput (acidi benzoici), Islandi sammalt j. n. e. On ka üsna hea, kui jel ajal haige rinda

kampferi piiritusega paar korda päevas määratakse. Selle haiguse järgu ajal peab iseäranis haige toitmise peale rõhku panema, et tema jõud, mida haigus kurnab, ära ei lõpeks. Selleks otstarbeks võib peale toitwa söögi (buljong, piim, muna, noore kana praad j. n. e.) ka pigut head viinamarja weini anda. Ei pea ka äraunustama, et just selle järgu sees, enam kui muul ajal kopsu põletiku karta on, mispärast hoolega külmetamise eest hoida ja haige tua temperaturat (õhu soojust) tähele panna tuleb. Kui ihu soojus tõuseb ja hingamine kiireks, kõha lühikesteks ja walujaks läheb, siis on see kopsu põletiku tundemärgiks. Kopsu põletiku puhul tuleb hõbe rubla juurine panswligi (Hispania kärbye) plaaster rinna peale panna ja hinini ($\frac{1}{2}$ —1 gran korraga 2—3 korda päevas) fiskeanda. Kui võimalik, peab arsti kutsumata, sest haigus on hädaohtlik.

Üleüldse peab haiguse ajal selle peale vaatama, et haigetuas alati värskes, puhas õhk oleks ja kui haige ülewal käib, siis võib teda hoogude wahetajal ilusa ilmaga wälja jalutama wiia. Sagedasti mõjub ka elutoha muutus hästi. Külgehaikamise eest peab hoida katsuma ja haiged terwetest lahus hoidma.

8. Leetrid.

(Корь. Masern.)

Haiguse külgehaikamine. Leetrid on haigus, mida kõik lapsed läbi põewad. Sagedasti hakkab ta aga ka wanadele inimestele külgi. Ta on taudilijelt laialilagunew külgehaikaw haigus. Haiguse idud, mis jiiijaadik tundmata, ajuvad juuremal arwul filmapijarates ja tatis aga ka naha higis, mis läbi ta haige riiete kaudu külgi hakata võib.

Wagu juuremal hulgal külgehaikawatel haigustel, on ka leetritel mitu haiguse järku. Leetrid algawad alati kõha, nohu ja aewastamisega. Silma walged lööwad punakaks ja filmad kardawad walgust. Ühes sellega ilmub aga ka kange jänu, ja palawik. Haiguse alguses on aga palawik nii tähtsusetu, et jeda tähele ei panda. Sarnane seisuford kestab harilikult 5—6 päewa, mõni kord ka kauem, mis järel ihu peale iseäralised leetri plekid lööwad.

Leetri plekid ilmuvad kõige esite näu peal, lõua, otja ja kulmude peal. Nägu muutub kirjult, just nagu punaste täpidega üle külvatud. Plekkide tihedus on mitmesugune, mõnikord tihem, mõnikord harvem, niijama on ka nende värv ütskord punakam, teine kord kahvatum. Aga igatahes võib nende ijesuguste plekkide, wesiiste filmade ja nohu läbi leetrid kindlasti äratunda. Plekkide ilmumisel tõuseb ka palawik, filmad hakkawad mända jooksuma, kõha ja nohu lähewad kangemaks, heal muutub karedaks kinnuwaks; jelle juurde jeltseb mõnikord ka kurgu punetus, walutamine ja seedimise korratus. Hiljem kaatab juuremaks minew plekkide kord ka juukse alust pea nahka, ijaaranis kulla tagust, kaela, õlajid, ülemissi oja rinda ja jelga. Tugewa wäljalöömise korral ilmuvad plekid ka käte ja jalge peale, see on, kaatab peaaegu kogu keha. Kergetel juhtumistel lepib wäljalöömine ainult näo ja kaelaga.

Leetri plekid on tatra tera juurused, nahast pigut kõrge-mad, tiikati ükijult seiswad, tiikati teistega koos. Haruldastel kordadel tekkivad plekkide wahekohtadele wäikejed läbipaistwa wedelikuga rakukejed. Harwa on aga plekid ka tumepunast, pruuni ja sinakat karna, mis näpu wajutuse all mitte walgeks ei löö. Sarnast karna plekid tähendawad, et weri rohkesti muutunud ja haigus jurma kardetaw on.

Leetri plekkide wäljalöömine kestab mitu päewa (2—3 ja ka 4 päewa), mille järele plekid waljaks lööma hakkawad. Sel ajal on kõik haiguse hood kõige kangemad (palawik, filmade põletik, kõha j.n.e.), aga peale plekkide kadumist, kaowad ka muud haiguse awaldused.

Kui plekid juba wäljalöönud, seijawad nad 12—20 tundi ja hakkawad jelle järele kaduma. Esite näo ja kaela, hiljem keha pealt. Ühe päewa pärast on nägu juba walgeks löönud; teisel ja kolmandamal päewal jääwad plekid weel ainult kae-randmete ja labajalgade peale. — Plekkide kahwatuks löömi-
jega paraneb haige seiskord üleüldiselt, palawus alaneb, kõha ja nohu kaowad, filmad enam walguist ei karda ja mända jooksu ei ole; keel lööb puhtaks, jõögiisu tuleb tagasi ja haige tunneb ennast paranemat.

Kui plekid kahwatuks lööwad ja haiguse hood mööda on, algab naha kestimine. Leetri kestimine ei sünni mitte nagu jarlafi haiguse juures suurte lapakate kaupa, waid wäikeste kibemetena. Kestimise ajal sügeleb ihu ja ilmub mõnikord ka higi.

Kui haiguse käik korralik, saab haige nädali 3—4 pärast

üsna terweks. Rahjuks ei ole aga kaugelgi mitte alati haiguse käik korralik. Mõnikord on kõik haiguse avaldused haruldajelt kanged, ehk jälle lähewad mõned nendest hädaohtlikuks (näit. silma põletik, kõha) ja wiimaks wõiwad weel juhtumisi kõrwal haigused tulla, mis haiguse käigule paha pöörde annawad.

Üleüldistest haiguse avaldustest on hädaohtlikud: liiga juur palawus (üle 40—41°), kui see liiga kaua kestab. Liig jage puls, ja kui haiguse idude mõjul veri kihwtitunud saab. Wiimase fundemärgideks on jage ja rohke nina werejooks, were segu, kuje, wäljakeite ja röga jees ja were naha alla jooksmine, juuist lappi juunitades, nagu oleks jeda kohta äralöödnud. Sarnasel korral on aga ka leetri plekid sinakas ehk tumepunast karwa. Sarnaseid leetreid nimetatakse „mustadeks leetriteks“ ja on väga hädaohtlikud. Surm wõib õige ruttu — 2—4 päewa jooksul tulla. Suneks tuleb jeda haigust õige harwa, nõrkade ja kurnatud haigete juures ette.

Sagedamini lähewad hingetoru katar, poolte katar ja filmade põletik, hädaohtlikuks. Kopsu põletiku tuleb kõige jagedamine wäikeste laste (1—2 aastani) juures ette.

Wäikestel lastel on see kõige jagedam jurma põhjus leetri haiguse puhul. Kopsu põletiku ajal muutub kõha lühikeks, walujaks ja jagedaks. Harilikult tõuseb ka palawus ja haige tunneb juurt nõrkust.

Alga ka kõhu lahti olek wõib haige ära kurnata ja sel teel haigusele paha pöörde anda. Jääranis kardetaw on jee liig jagedate, rohketega ja wejiste wäljakeidete juures.

Silma põletik on jarnasel korral raske kõrwal haigus, kui ta peale wäljalöömise kadumist weel edasi kestab, kui mäda jookš juureneb ja filmi walguse kartuse pärast awatagi ei wõi, ijeäranis, kui põletik jarwe naha peal edasi läheb. Selle järeldufeks wõib filmale kale tekkimine ja päris pimedaks jäämine olla.

Leetri haiguse äratundmine. Leetri haiguse äratundmine ei ole raske. Kõha, nohu, aewastamise, filmade punetuse, walguse kartmise ja wee jookšu läbi wõib juba selgusele jõuda, et haigus leetrid on. Kui siis weel plekid wäljalöönud, on kindel otjus käes. Ainult jarnasel korral wõib haiguse äratundmise juures raskust ette tulla, kui eel tunde-märgid, filmade, nina ja hingetoru ilanahkade haigused liiga nõrgad, aga plekkide wäljalöömine rohke ja palawik juur on.

Sarnastel kindadel võib leetrid algama rüuge, jarlafi ehk punetuse haigusega eiotja ära wahetada.

Sarlafi plekid lööwad juuremalt osalt rinna peale wälja, vähemal määdul ja harvemini näo ja kaela peale. Peale selle walutab jarlafi juures kurf ja ilanahkade põletifud puunduwad.

Haiguse eest hoidmine. Haiguse eest võib ainult terwete haigetest eemal hoidmise läbi hoida. Kui aga lapsed muidu terwed ja tugewad on, ei pruugi väga kartagi. Warem ehk hiljem peawad nad ifkagi selle haiguse läbitegema, kui mitte enne, siis koolis käies ifka.

Atwitsemine ja arstimine. Harilise ja korrallise haiguse käigu juures ei tarwita leetrid mingijugust arstimist. Kui aga mõni haiguse külge terwijele hädaohklikuks kipub minema, ehk kui mõni kõrwal haigus juurde tuleb, peab arstimise käiile wõtma. Kui nahk liiga kuiv on, peab keha sea raswaga wõidma. Raua wältawa ja kange kõha puhul on juurematele lastele kajuulik arsti lubaga Doweri pulwert (3 grani) anda. Iseäranis peab wäljalöömist tähele panema. Mida juurem plekkide wäljalöömine, jeda kergem haiguse käik. Sellepärast peab pikaldase ja wäheldase wäljalöömise puhul sellekohaste wahendite abi tarwitama. Soowitawad anda on: waarmarja ja leedri puu öie theed wõimalikult kuumalt.

Ägeda nina werejooksmise wastu, võib peale külmade wahendite were jooksu seisma panewaid abinõusid tarwitada, äädifaga segatud külma wett ninasäe tõmnata, niijama võib ka raua julatiift (*Liquor ferri sesquichlorati*) 15—20 tilka klaasi wee sekka segades tarwitada. Silmade wahel nina alustuse kohale võib tükkide jääd panna. Ühtlasi wõetagu haige, kui ta pikali on, istukile, tõstetagu werd jookswa nina sõerne poolne käsi püsti ja wajutatagu wastu pead. Wahetewahel tuleb näpuga sõerned korraks fokku wajutada. Liig tugewa were pähetungimise puhul tulewad haigele külmad kompresfid pähe panna. Meil walitseb siia ajani iseäranis maarahwa seas arwamine, et leetrid wett ei kannata, ja haige tuba filmade pärast pime peab olema. See on koguni ekslik arwamine. Weisi ei tee leetritele midagi wiga ja tuba tuleb ainult liig heleda walguise eest, walget lina afna ette panmes warjata. Peaasi on, et haigetuas wärste õhk oleks. Silmaisi võib raskeha haiguse puhul 3% borhapu julatiifega pesta ja külma wee kompresfid peale panna. Ka juud loputatagu kummeli theega. Kui kõha väga häge ja pikaldane on, võib lastele lafritja juurt, rinna theed ja ipefakuanat (1 gran untfia wee

peale) anda. Ka wõib rindu puhastatud jea raswaga wõida. Kange ja wältawa palawiku puhul tarwitatakse neidsamu abinõusid, mis jarlafi juures — külmad kompressid kõhu ja pea peale, terve teha jearaswaga jegatud terpentiniaga (1 drahma 2 untšia raswa peale) wõida.

Raske haiguse puhul tuleb iga päew igemed ja juu järele waadata, kas sinna mitte paijed ei ole tekinud. Kui juu walutab, eht liiga rohkesti jülge tekkib, tuleb jalfei ja Inglis foola jeguga juud loputada. Igemete haawasid õerutakse meesi ja borakijst walmistatud jalwiga (1 drahma borakji untšia mee peale) eht wõitakse põrgu kiwi julatijega (1—2 grani poole untšia wee peale). Raske kõhu lahtioleku puhul tuleb tannini, anda.

Haigetua joojus olgu 16—17° R.

9. Kõnged.

(Оспа. Pocken.)

Kõnged on õige wana haigus. Wenemaale ilmus ta aga alles 16. aastajal ja tema kõige juurem lõikuse aeg oli 18. aastajal.

Wanal ajal, kui rõnged taudidenu mäsajiwad päris jurm tuhandete kaupa lõikust. Alles uuemal ajal, kui kaitjerõugete panemine ülesleiti, on jelle koleda haiguse jõud enam wähem murtud.

Aga alles minewal aastajal juriwad rõugetesje haigetest 12%, nende seas 10% kõigist elawatest lastest. Käesolewal ajal tuleb nendes kohtades, kus korralit kaitjerõugete panet jissejeatud rõugetesje juremisi õige arwa ette. Kõnged hakkawad kõigile täiskaswanutele ja lastele ühetaja külgi.

Kõnged on haiguse raske poolest mitmejuguised, jellepärast jagatakse haigust ka kolme jaosje, päris rõnged, loomulikud rõnged (variola) ja nõrgendatud rõnged (variolois). Lõepoolest on need kõik üks ja jeejama haigus, mis ühest ja jellest jamast haiguse kihwtist tekkib, ainult nii palju on wahet, et loomulikud rõnged palju kangem haigus on, kanna nõrgeudatud õnged kaitje rõugete panemise läbi hoopis kergemad on.

Loomulise rõuge haiguse tunde märkid. Rõugetel on nagu kõigil taudlistel külgehaawatel haigustel oma kindel määratud käik, mida teatavateks järkudeks jagada võib.

Varjulolemise järg, haiguse kihtiverehesje fattumijest kuni esimeste haiguse märkide ilmijks tulemiseni, kestab loomuliste rõugete juures harilikult 5—10 päeva; ettekuulutajate järg 3 päeva ümber ja väljalöömise järg 1—2 päeva, rõuge rakufeste kasvamise järg 9 päeva, mille järel rõugete ära kuivamise ja kestmise järg algab, mis umbes 5 päeva kestab. Nii seisavad rõuge wistritud umbes 14—16 päewa ihu peal.

Rõugete väljalöömise eel käib ettekuulutajate järg. See algab loomuliste rõugete juures harilikelt külma wäriatega, lastel ofendamisega, mille järel kange palawik käib ja raske haigus algab. Mõne tunni pärast on juba palawik õige kõrgele tõusnud (40, 41 ja ka 42 tselsiuse j.) pulsi löök on kiire (120—140 lööki minutis), hingamine läheb jagedamaks, nahk lööb kuivaks ja palawaks, jõugiisu kaob täitja, keele peale tekib waltjas kollane kord. Sellega ühtlasi tuleb ka alati kange peawalu, isearanis otja ees, walu ristluudes ja üleüldine nõrkuse tundmus. Mõne tunni pärast on haige täitja raskesti põdewa nägu; ei suuda enam ilma abita jammugi astuda, nägu on punane ja pundunud, otjaesine kuum, were joonte tufsumine kõwa, raskendatud lühikene hingamine, mis joast tõbest jelles lahku läheb, et jee jojatõbe juures mitme päewa jookjul tuleb, kuna jee rõugetel häkitijelt jünnib. Dõjel kannatab haige unepuudust, on väga rahutu. Räägib ja jonib jagedasti. Lastel ilmuwad jagedasti krambid ja märkuse kadumine.

Teisel päewal tekkib walu kõris, mandli rahud ja kurgu lagi on pundunud, jagedasti tuleb ka nohu, nina werejooks, walu filmades, nagu leetrite puhul j. n. e.

Kolmandamal päewal peale palawiku algust hakkab väljalöömise järg peale. Ihu peale tekiwad punased leetrite plekid moodi wistritud.

Rõuge wistritud ilmuwad kõige esite pea peal juulste sees, sellejärel alles kaela, rinna, kõhu ja munde kehajägede peal. Wistritude ilmunisega hakkawad üleüldised haiguse hood kaduma. Palawus langeb, puls jääb harwemaks, piinaw peawalu ja walu ristluues kaowad, erutatud olek kaob, haige magab. Nii kestab päewa kaks. Selle järele tekiwad wistritude peale wäikesed rakufesed, esiotja läbipaistwat wedelikku täis, mis aga kolme päewa pärast, j. o. 9. päewal peale palawiku algust,

tumedaks ja mädajeks lööma hakkavad ja nüüd tekkivad wist-riffudest rõuged, mis išeäranis rohkesti näo peal asuwad ja selle läbi näo ärarikuwad. Sagedasti pundub nagu rõugete mõjul nii ülesse, et haige enam silmi awada ei saa. Wisitritud ei lepi mitte üksipäinis wälise nahaga, waid tungiwad jagedasti ka ila nahtade peale, nina sõermetesje, mollade peale, kurgu lakke ja mõnikord ka kuru.

Selle mõjul wõib haige ainult waewalt pisut kõnelda, ja juure waewaga wedelat toitu alla neelata. Kui wisitritud rõugeteks muutuwad, tuleb palawik uuesti tagasi ja kestab 6—8 päewa. Jälle algawad kauged peawalud, uneta olek, rahutus j. n. e.

Kolme päewa pärast hakkawad rõuged kuuwama. Neile tekkiwad hallid ja kollakad koorukejed peale mille juures palawik ja muud haiguse hood kaowad, aga nüüd kannatab haige kangeget jügelemise piina. Umbes 16. haiguse päewal hakkawad koorukejed ära minema ja nende ajemele jääwad punakad ajemed, mis hiljem rõuge armideks muutuwad.

Loomuline rõuge haigus kestab harilikelt 5—6 nädalit.

Allemal kirjeldatud haiguse hood wõiwad kord kängemad, kord nõrgemad olla. Išeäralistel kordadel wõib haige ka emme wäljalöömist jurra. See jünnib išeäranis nõndanimetatud, mustade rõugede puhul, mille juures were mädanemine ja were naha alla jooksmine ette tuleb. Sarnasel juhtumisel tekkiwad juba haiguse warjul oleku järgus haige ihu peale esiti tume punajad plekid, nagu jarlafi haiguse juures, mis juuremaks lähewad ja tume siniseks lööwad, just nagu äralöödud koht. Silmade ümber tekkiwad juured mustad rõngad, mis haigele išeäranis murtud näo annawad. Suus ilmub wastik mäda hais, kurgus disteritiije kord. Kuji on tume, werega jekatud. Enne jurma muutub terve keha mustaks wõi jälle tina karwa halliks. Palawus ei ole mustade rõugete juures harilikult mitte nii juur; mõistus jääb enamasti jurmani selgeks. Sarnases, tingimata jurmaga löppewas seisukorras elab haruldane haige kuni rõugete wäljalöömiseni.

Sõnneks tuleb aga jeda jeltji musti rõugeid uuemal ajal kaunis harwa ette.

Mõnikord juhtub ka nõnda, et rõuge haiguse esimejed järgud üsna korralikult mööda lähewad ja alles rõugete wäljalöömise juures mustade rõugete tundemärgid ilmjile tulewad. Mii-jama, nagu esimejel juhtumisel, ilmub ka pärast poolne „must“ were plekkide tekkimises ja wäljalöönud rõugete mustaks muu-

tumijes. Sagedasti ei ilmu aga rōugete „mustaks“ minemine mitte ühetaja igal pool keha peal. Rõhkematel kordadel tuleb mustaks löömine jalgade ja käte peal esite nähtawale, mis pärast iseäranis neid filmas peab pidama.

Mustast rōugest terweks jaamine tuleb õige harwa ette, wast ainult nendel juhtumistel, kui ta haiguse lõpu poole jawnase ijeloomu wõtab.

Nagu ülemaal tähendatud jääwad loomulistesje rōugetesje ainult need, kellele kaitserōugeid sugugi pandud ei ole, ehk kelle kaitse rōugete mõju aja jooksul kaduma on läinud.

Nõrgendatud rōuge haiguse käik ja tunde-
m ä r g i d. Nõrgendatud (hariline) rōuge haigus läheb loomulikuft jelles lahku, et kõik jelle haiguse hood hoopis fergemad ja haigus käik lühem on. Esmene palawik rōugete wäljalöömise eel, on harilikult õige nõrk. Wäljalöömisel ilmuwad wistritud jagedamini esite keha, kui näo peal, ehk jälle mitmes kohas korraga. Üleüldse on aga wäljalöömud rōugete arw palju wähem, kui loomuliste rōugete juures. Wäljalööwad rōuged kas kõik korraga, mõne tunni, ehk kõige rohkem ühe päewa jooksul, wõi jälle järk järgult, nii et keha peal wanad ja üsna wärsked rōuged kōrwuti on. Paljud rōuge rakud jaawad niijama juureks, nagu loomulike rōugete rakud ja rōuge haaw on niijama jügaw, aga põletiku paistetuse haawa ümber on hästi wähem. Rōugete endi walminine junnib ka lühema aja jooksul 3—4 päewal on nad juba täis paijunud ja 5—7 päewal hakawad nad kuuwama. Kuivanud rōugete asemele tekkiwad wäikejed kärnilijed armid. Kõgu wäljalöömise aeg, kuni keetade mahalangemiseni kestab 7—11 päewa.

Selle juures keetawad üleüldised haiguse hood ainult kuni wäljalöömiseni; peale rōugete wäljalöömist kaowad nad kas üsna ära, ehk jääwad õige nõrgaks. Haiged tunnewad endid nõnda hea olema, et ka woodisfegi heita ei taha. Aga see ei ole weel märgiks, et jeda jeltji rōuged üsna hädaohuta on. Harudastel kordadel wõib nähtawalt hädaohuta filmapilgul jurm tulla, kui krupi põletik turku lööb (wäikestel lastel), peaju põletik, krambid ehk kopju põletik tulewad.

Rōuge haiguse äratundmine. Kõhe hafatujes, enne wäljalöömist, on rōugeid raske äratunda, kuna see äratundmine terwetele külgehaftamise eest kaitse mõttes wäga tähtjas on. Sellepärast peab põhjusemõtteks wõtma, iga rōuge taudi liikumise puhul, kui keegi häkitseft haigeks jääb, teental palawik tugewa pea ja riistluu waluga on, peab haigust esitaja rōugeteks pi-

dama. Palju hõlpsam on haigust jël ajal äratunda, kui wistritud rõugeteks muutuwad. Rõugete plekid ja wistritud on nii ijeloomulised, et neid teiste wäljalöömistega ära wahetada ei wõi. Kui ihu peal õige rohkel arwel pandud rõuge jarnatseid wistritusi on mis esiotja läbipaihtwat, hiljem jegaft kollakat mädaft wedeliftu täis on ja wistritkude pead lohtu wajunud on — wõib esimeje pilguga otjustada, misjuguje haigujega tege-mist on.

Haigujje külgi hakkamine. Rõugete kihwt ajub kõige enam wistritutes, wõi rõugetes. Ta on õhus edasi kantaw mispärast teda ka haige ümber õhus õige rohkel arwul liifumas on. Sellepärast wõiwad rõuged haige juures alles haige tua õhtu jissjehingades kõige kergemini külgi hakata. Peale jelle hakkab rõuge kihwt kergesti ka asjade külgi, mitte üffi nende külgi, mis haige jellas, ehk peal, ehk tema ümbruses on, waid ka nende asjade külgi, mis ainult wäheks ajaks haigujje piirkonda puutuwad. Sellepärast wõiwad inimesed, kes haigeid waatamas käiwad haigust laiali kanda. Asjade pealsejib haigujje kihwt ilma külgehakkamije wõimu kaotamata õige kaua. Sellega seletatafje ka haigujje edasi kannimine haigujje kohast kangel jesiswatesje paikadesje ära.

Rõuge haigujje rawitsemine ja arstimine. Et meil jiajaadil niijugust rohtu ei tunta, mis haigujje käifu lühendata, ehk haigust lõpetada wõiks, sejab kogu arstimine jelles, et raskemaid haigujje awaldufi nõrgendata ja õigel teel pidada. Kõige tähtsam on tubli rawitsemine. Wõistagi, et kange külgehakkamije pärast, haige koha terwetest äralahutud peab jaama. Kui wõimalit, jaadetagu haige linnades jelleks jissejeatud rõuge haigemajadesje. Wõistagi, et jee maal mitte wõimalit ei ole. Siis pandagu haige wähemalt eraldi tuppa, kus teised peale talitaja mitte jees ei käi. Kui wõimalit, olgu haige tuba ruumikas, jéal peab kerge olema wärsket õhtu jisse lasta, ja mitte w ä g a p a l a w waft 14—15° R. Palawaks kiletud tuba, paksud tekkid ja kõijugu higistamije abinõud, mida jagedasti rõugete juures tarwitatafje wõiwad were pähetungimist juurendata, ilma jelletagi juurt palawuift tehas tugewamaks teha ja haige jõndu nõrgendata. Haige juurde ei tohi kedagi lasta, kellele kaitse rõugeid pandud ei ole. Nifid, kellele juba annu, lapsepõlwes rõugeid pandud, peawad lähikoras rõuge haigujje ilmumise puhul omale uuesti kaitserõugeid panna lastma. Peale haigujje peawad kõif haigetuas olnud rii-

ded ja asjad tubliste läbi puhastatud ja rohitjetud saama. Mahalangevad rõuge koorukejed tulewad ärapõletada.

Harilikult on rõuge haigel kange jännu. Rõige parem on puhaft wett, ehk jõhwika jahwtiga jekatud wett haigele joogiks anda. Riijama wõib ka limonadi ja jelterji anda. Ka piima wõib anda, aga kui toitu. Rõhu korratuse puhul, on kõige parem juhtu wett, ehk õige lahja küüliku teed ja üsna wedelat riiji wedelikku joogiks anda. Selle peale waatamata, et haigel jõogi iju ei ole, peab temale siiski jõu alalhoidmiseks wahete wahel ferget toitu andma. Nagu näitujeks: kaera tangu tummi, wedelat manna pudru, kijelli, kanaliha juppi j. n. e.

Kange palawiku ja peawalu puhul fergendawad hästi külmawee kompresjid, ehk, mis weel parem, jää koti pea peal hoidmine. Nagu ja kaela wõib haiguse alustusel küüliku weega pesta. Wäljalöömine selle läbi takistust ei tunne, waid koguni selle wastu, see fergendab jeda weel. Kui palawus juur, wõib taajuga jahedaid wannitusti tarwitada. Wanni minnes olgu weji 27° R., aga wannis istudes wõib jeda küülikmaks, kuni 25° R. teha. Wannis oleku ajal peab haigel küüliku kompresj pea peal olema. Kui wistritud paijuma hakkawad ja naht walujaks läheb, jääb wannitamine haigele wastituks. Siis on parem küüliku wee kompresjidega leppida, millega kõik wistritudes kohad fisejemähkida tulewad. Kui kompresjid palawaks läinud, tuleb neid ümberwahetada. See wähendab rohkesti pundunud ihus walu ja palawust. Kui aga wistritude paijumiise ajal palawik wäikene on, wõib kompresjidele küüliku wee ajemel jooja wett tarwitada. Mendele haigetele, kes küüliku kompresji ei kannata, wõib glitjerini fisse kastetud kompresji mädanewate rõugete peale panemiseks tarwitada.

Kui rõuged ka juus ja kurgus on, tuleb juud jagedasti jalsei, ehk Inglis joola wedelikuga, floori tilkade weega, (20 tilka klaasi wee peale) loputada. Kui neelamiise juures walu, wõib kurku Althei juurte (*Radix Althae*) keedijega loputada. Baha lõhna wastu juus, wõib boorhapu wett (theelufika täis klaasi wee peale) tarwitada. Tihti kordawa offendamise juures on kõige parem wäikese jää tilkese alla neelata lasta, ehk kihijewaid jooda pulbreid wõtta. Õige juure palawiku puhul rõugete mädanemiise järgul, wõib hinini anda (2 korda päewas 5 grani korraga). Seda on täiskaswanute kohta arwatud. Kui lastele hinini anda tahetakse, peab wanaduse järele kas weerand, ehk pool oja andma. Kui haige wäga nõrgaks jääb, wõib temale lampjeri (1/4—1/2 grani iga 2—3 tunni takka), weini, ehk mis

weel parem, head weini konjaki anda. Napju klaajitäie konjaki uurde tuleb niijama palju wett, üks muna kollane ja jupilufika täis juhkru siirupit wõtta ja jegada, 2—3 tunni takka üks jupilufika täis anda.

Koorukeste mahalangemise ajal on kasulit joojasi wanni-tusi, ehk nende asemel joojasi kompresijii teha. Seljamal ajal wõiks kogu teha jugelemise wähendamiseks sea raswaga wõida.

Kui aga peale koorukeste mahalangemist näu peale inetumad punased plekid jäewad, wõib neid pintsliga joodi ja piirituse jeguga (pooleks) määrada. Selleks, et nägu rõuge armide eest hoida, on kõige kasulikum koorukeste tekkimisel nägu kolodiumiga hoolega üle määrada. Kolodium tõmbab kõwaks ja ei lasje mäda wistrika liig juureks paijuda. Peale koorukeste mahalangemist wõib külmarwee kompresijii peale panna.

Musta rõugete wastu küll mingit rohthu ei ole, et aga haiget mitte ilma abita jätta, wõib jisjeandmiseks hinini ja wermuti (koirohu tinkturi dragma klaaji wee peale) joomitada.

Üleüldse peab selle eest hoolt kandma, et haiged rõugeid ei jäga, misläbi armid juureks lähewad. Ka wõib näu peale maske panna, millel jilmade, juu ja nina kohta augud jisje tehakse.

10. Tuule rõuged.

Laste jeas, iseäranis 10—15 aastani, ilmub jagedasti rõugete jarnatse wäljanägemisega haigus, mida tuule rõugete nime all tuntakse. Sel haigusel, ei ole aga päris rõugetega mingit muud ühijust, kui et ta wäljaspidi jedasama nägu on, nagu rõuged. Haigus on külgehakkaw ja wõtab mõnikord ka taudlise iseloomu. Seda tuleb nii hästi nende laste juures ette, kellel kaitse rõuged pandud on, kui ka nende juures, kellel rõugeid pandud ei ole. Sagedasti ilmub ta warsti peale rõugepaneku.

Tuule rõuged lööwad wäikeste ümarguste wistrikute näol wälja, mis kord nõopndela pea, kord erne tera juurused on ja ühikult, ehk jalga kaupa ihu peal seijawad. Nendel wistrikutel on wäifene rõngakene ümber ja nende jees on kollakas wedelik. Lohukest wistritu pea otjas, nagu päris rõugete wistrikutel, nendel ei ole. Tuule rõuged lööwad harilikult ülemise teha poole, rindade selja ja kätte peal wälja. Näo peal on wistrikud harwemine. Wäljalöömine kestab päewa kaks, kolm, mille

juures ihu peal walminud wisirikufi ja sealsamas kõrwas alles wäljalöönud punaseid kápikese leidub. Tundi 6 peale wisirikufi täispaisumist, hakkab ta kuwama, enese ajemele musta festa-kest jättes. 4—5 päewal hakkawad harilikult kõik wisirikud kuwama. Muid haiguse märkisi, peale ferge palawiku, tuule rõugete juures ette ei tule.

R a w i t j e m i n e. Tuule rõuged ei tarwita peaaegu mingisugust arstimist, haigus läheb ise mööda, ilma et mingit paha järelduft maha jätaks. Palawiku puhul võib hapu jooki (jõhwika ja tjitroni jahtiga segatud wesi) anda.

11. Kaitse rõuged.

Iga lapsele peab tingimata kaitse rõugeid panema, muidu võib ta rõugehaiguse puhul kas ära jorra, ehk inetumaks jääda. Kui esimene rõuge panek ei õnnesta, tuleb jeda korrata, kuni rõuged üles lööwad. Kui laps ferwe, siis on kõige parem rõuge panemise aeg 3—6 kuuni, enne hommiaste tulekut. Enne rõugepanemist peab laps puhtaks pestama ja puhast pesu ümber pandama. Kõige parem on kuival aasta ajal, aga mitte juwel juure kuunuse ajal, rõugeid panna.

Kaitse rõugete panemise juures tarwitatakse rõuge lima, mida waremal ajal teiste laste waremalt pandud rõugetest wõeti. Selle juures pidi hoolega jeda tähele panema, et lapsel, kellelt rõuge lima wõeti, mitte sihilise kihwi idusid weres ei ole. Wiimajel ajal aga hakati rõuge lima kunstliselt valmistama, glitserini ja puhastatud wee sees. Praegu jaawad peaaegu kõik rõugepanijad linnas ja maal oma rõuge lima arstliste laboratoriumide käest. Lima pannakse peenikeste klaas torukeste sisse, ja kaetakse toru ots kirja latiga kinni. Riwiisi seisab lima kaua aega alal ja jeda võib kaugele jaata.

K a i t s e r ö u g e t e p a n e k. Mis kaitserõugete panemise tehnikasse puutub, siis võib järgmisi määrusi jelle juures tähele panna: Lastele alla kolm kuud wana, ei wõi rõugeid panna. Rõuge panek jündigu kas wäikest haawakest lõigates, ehk auku torgates, lapse kae ülemise kolmandiku peale. Rõuge haawa kohad olgu üksteisest vähemalt $\frac{1}{4}$ werihoffi eemal. Kohke werejooksu eest peab hoidma. Rõuge panek jünnib järgmisel wiisil: rõugepanija hoiab ühe käega lapje paljast käewarrest kinni ja tõmbab naha paneku kohast pisut püngale,

teije kääga teeb ta rõugepaneku nõelaga pisteid, ehk lõikab lantsjetiga (lõike nuakene) haavakesi. Nõelaga tuleb lüngus nii jügavasti pista, et nõela ots naha alla läheb. Rõige parem on, kui peale torkamist werd ei tule. Nõela peab naha järele lüngus hoidma. Enamasti pannakse lihe kää peale kolm rõuget. Rogu jekeldus kestku 1—2 minutit ja ei tohi lapsele mitte suurt valu sünnitada. Rõugepanemise riistasi ei tohi mingi muu asja peale tarwitada, need peawad alati puhtalt seisma. Suuremalt jaolt on lõikufega rõuge paneku wiis tarwitufel.

Peale rõuge panekut 3—4 päewal tekkiwad kohtadel, kuhu lima pandud, wäikejed sõlmekejed, mis punaje rõngaga jissepiiratud on. Wiindamal päewal ilmub sõlme peale rakufene. 7—8 päewal kaswab rakufene, kui lõikega rõuge pandud, pikergujeks rõugeks, jagedasti ua tera juurujeks. Punane ring mäda ümber on nüüd oma juuruse tipule tõusnud ja tume punakat kawa.

Kerge palawik ja haiglane olet, tulewad 5—6 päewal nähtawale. Paljudel kordadel aga ei juurenegi ihu joojus; kui aga tõusmine on, siis jõuab ta 8. päewal kõige kõrge male, aga mitte üle 39,9° Fjel. Selle järele hakkab palawus langema, weel kord 12. päewal terkides ja siis lõpeb kaitserõugete palawiku järk. Rõuge koorukejed langewad 18—25 päewa wahel maha, ainult haruldastel kordadel mõne kuu pärast. Nende ajemele jääwad jügawad armid. Nastate jookful kaowad aga need ifta wähemaks, kuni neid waewalt märgata on. Palawal juwe ajal walmiwad rõuge wistrikud 12—24 tundi waremalt, kui külmal ajal.

Mõnikord lõõwad kaitserõugete paneku järel ihu peale tuule rõugete jarnased wistrikud.

Järel haigustest peale kaitse rõugete tuleb kõige jagedamine roos ette, mida omal kohal juhata tud abinõudega rawitjeda tuleb.

Kordaw rõugepanek. Tuli juhtumist ette, et aastat 8—12 peale esimest korda kaitse rõugete panemist, iij rõuge haiguse korral loomulistesje rõugetesje haigeks jäi. Nähtawalt oliwad kaitse rõuged aja jookful oma mõju kaotanud. Et ennast selle eest kaitsta, peab rõugepanemist eluaja jookful mitu korda kordama. Nii tuleks siis 8—10 eluaasta wahel teistkorda rõugeid panna ja 20—22 kolmat korda. Peale rõuge panemist

peab haawa piisut kuiwada lastma, enne kui järgi käis peale tõnnata. Ühtlasi peab jeda tähele panema, et järl diqe puhas on ja riided haawa ära ei öeru. Miisama peawad laste küüned lühitejeks lõigatud olema, et nad rõugeid puruks ei kraabi.

12. Kodune kolera (colera nostras).

Peale taudilise India kolera on weel teine kolera jarnane haigus, millel aga taudlist ijeloomu ei ole ja mis mitte nii elukardetaw ei ole.

Haiguse tunde märgid ja käik. Kodune kolera algab miisama nagu tema Aasia kaim häkitsest, harilikult öösel, ilma eelkäiwa korratusjeta. Kohe alguses ilmub rohke kõhu lahtiolek, mille juures wäljajehide wedel ja tumedat priuni karwa on; kui aga haigus raske on, wõtawad wäljajehited peagi päris kolera wäljajehidete näo, j. o. riisi keedise jarnase. Kohe kõhu lahtimineku järele, mõnikord ka enne jeda, ilmub ofse, esiotja kõhus olewad jöögained, pärast weisje imana, mis enam wähem japist rohekaks wärwitud. Wäljaskäima peab diqe jagedasti. Tunni aja jooksul 5 kuni 10 ja mõnikord ijeqi 15 korda. Haige jääb ruttu nõrgaks, kaotab jõu, nagu muutub, filmad wajuwad auku, on kange jänu ja südamepööritus. Rasketel kordadel kaob heal ära jääremarjades tulewad krambid, teha lööb külmaks ja on sitke higiga kaetud, kuiemine on wähene, ehk kaob üsna ära. Kui haiguse käik raske, kui ofsendamine ja kõhu lahtiolek mitme tunni jooksul ei wähene, tuleb täielik jõu kadumine.

Mõnikord tulewad peale muude hädade ka krambid ja haige wõib jorra. Haiguse hea poole pöörde juures jääwad wäljajehite korrad mõne tunni jooksul harwemaks ja vähemaks, ofsendamine kaob ihu peale tekkib rohke higi ja haige jääb kotsutawasse unesse magama. Suur nõrkus kestab aga weel mitu päewa edasi. Mõnikord ilmub peale haigust palawik, uimasus, ka jonnimine ja üleüldse sojatõbe moodi seisukord, mis mitu päewa kesta wõib.

Kodune kolera ilmub harilikult juwel, kange palawuse ajal. Sagedamini üfsikut, kuid mõnikord aga ka taudlistelt. Haiguse põhjust arwatakse külmetamisest ja terwise rikkumisest tulema. On aga väga wõimalik, et ka siin mingijugune külgehattaw idu tegew on.

Nähtawalt tuleb haigeis jäämist kõige enam õhtuise ehk ööise udu ja külmetuise mõjul, niisketes joolistes paikades ette. Niisama võib jeda haigust ka rikutud raba wesi sünnitada, mida jänu kustujeks mõnikord kuumaga juaakse.

Koduist koleraat päris koleraat aratunda, on kaunis raske, iseäranis siis, kui ligikonnas ka kolera taud walitseb.

Koortel tugewatel inimestel lõpeb haigus enamasti täielise terweks saamisega. Nii aga ei ole lugu nõrkade ja lastega. Nendele on ta hädaohtlik.

Rawitjemine ja arstimine. Kange kõhu lahti oleku ja oksendamise puhul tuleb alustujel wäikejed tükikejed jääb allaneelata lasta, pärna õie theed ja joodawett jua anda. Rohuna sisse anda võib kolera tilkajid (opiumiga), tannini ja wismuti jegatud pulbert. Väljaspoolt tarwitatakse kõhu peal soojajid autamisi ja määratakse käja ja jalgu mõne piiritusega. Sõu kaotamise puhul antakse kamperi ja weini. Paranemise järgus peab tubli rawitjemise peale hästi rõhku panema.

13. Kolerine.

Peale aasia päris kolera ja koduse kolera on veel kolmas feltis koleraat, mida kolerine nime all tuntakse. See on küll päris kolera, aga nõrgemat feltsi.

Haiguse käik ja tundemärgid. Kolerine algab kõige sagedamine kõhu lahti olekuga, mis ka ilma oksendamata mõnikord edasi kestab. Selle järel käib tugew walu kõhus ja pasandus. Esiteks heidetakse muudugi joolikates olem seeditumise materjal wälja, aga jelle järel muutub pasandus wedelaks tume pruuniks seguks. Sell ajal tuleb ka oksendamine. Kõige wähem oja wedelikku, mida haige sisse wõtab, ajab offele. Wälja heited kordawad harilikult 3—5 ka 10—12 korda tunnis haiguse alguse ajal. Kogu kõht on wajutates õrn ja wahete wahel käiwad kõhus kramplikud walu hood. Peale wäljajaitumist, on pijut fergitust märgata; aga keel on kord peal, kange jänu ja paha mait juus. Haige on kahwatanud, näo jooned awaldawad kannatust ja nõrkust, pulsi löök on õige nõrk. Kramplikud waluhood jääremarjades, jalgades ja kõhu muistites piinawad haiget.

Rasketel kindadel kaswab haige nõrkus ruttu, pulsilööd läheb tihedaks, tajafeks, heal nõrgaks ja waewalt arusaadavaks. Singamine läheb tihedamaks, nahk lööb külmemaks ja on fitte higiga kaetud. Kujumine on harw, ehk kaub üsna ära. Kui haigus paha pöörde wõtab, ilmub meeleärm ja nufkus, wäljajehimine on õige jage, waluhood peawad tiikati wahet, aga kätwad mõnikord ka tõiste frampidena, nagu on jisse langenud. Sel wiisil wõib jurm elu jõu ärakurnamise tagajärjel tulla.

Kui aga haigus hea poole pöörab, jääb wäljajehimine harwemaks, ofsendamine kaub warsti. Sagedasti tuleb rohke higi ja haiged langewad mõneks tunniks kojutawasje unesse. Kuid endine nõrkus kestab weel mitu päewa ja terwis tuleb ainult pikkamesi tagasi. Haruldane asi on kolerine juures riifi feedise jarnane wäljajehide.

Sagedasti on kolerinel kihwtidega ärakihwtitamisega jarnadust ja wäljajehimine ei ole juur.

Surewus kolerines on wähene. Pahad tundemärgid on: õige jage wäljajehimine, rutuline jõu kadumine, naha külmaks löömine, frambid, ja näu jisselangemine.

Rawitsemine ja arstimine.

Tugewate, terwete inimeste juures peab efialgul kõhu lahtiolekule joojade jootidega kaasa aitama. Selleks wõib leedri õie theed anda. Kui aga ofsendamisel wäljajehidetawate jegu juba üsna wedel on ja jeal enam toidu osaji sees ei ole, waid see sapiga segatud on, siis peab jeda wõimnikult ruttu jeisma panna katsuma. Wäga heasti mõjub jarnajel korrall jää; jeda antakse wälkeste tiikide kaupa iga 10—15 minuti järel alla neelata. Niijama wõib ka jooda ehk jelterfi wett anda, kuid üsna wähesel mõedul korraga. Ühes ofsendamise wastaste wahenditega wõib ka opiumi anda, efiteks kõigeparem flisterides (tagant jisseprijimine). Selleks wõetakse 15—20 tilka laudanumi 3—4 untsi wee peale, millele kärklift juurde lisatud. Sisse wõib opiumi ekstrakti anda. Muudugi wõib opiumi segusid ainult arst määrata. Wäga häid jareldusi liig jagedate wäljajehidete wastu awaldawad ka flisterid tanniniga. Wälkised kõrwalt abinõud on kätte ja jalgade derumine flanelliga ja liig juure ärewuse puhul joojad wannid.

Jõu kadumise korral võib aegajalt jupi lusika täis madeirat ehk Bordoosi weini järele anda.

Niipea, kui haige paranema hakkab, peab opiumi tarvitamist vähendama. Paranemisel peab aga jõogiandmisega väga ettevaatlik olema. Haige ei tohi mitme päeva jookful peale wäheje liha puljongi, jupi ja piima mitte midagi süüa. Selle järel võib wahete wahel praetud liha andma hakkata. Zoogiks esiotja jelters weiniga segatult.

14. Kolera.

Kolera tekkimise ajalugu.

Kolera kodumaa on India, Gangeje ja Bramaputra jõgede orud, kus ta alataja edasi kestab. Siiajaadik Europas kolera taudi algust ei ole ette tulnud. Millal kolera Indias tekkis, on teadmata, ainult jeda võib teada, millal teda esimest korda tundma õpiti ja kirjeldati.

Esimene kolera ilmus Wenemaal 1829nd ja 1830 korraga Astrahanis ja Drenburgis. Sellest jaadik on Wenemaal neli kolera taudi olnud. Esimene kestis 9 aastat, kuni 1838 a.; teine algas 1847 ja kestis 12 aastat, kuni 1859 a.; kolmas algas 1865 ja neljas, wiimane 1892 aastal. Wiimane kolera meie kodumaale ei puutunud.

Kolera tekkimise põhjused.

Harilikult wiatse kolera asjade ja inimeste läbi laiali, see on täitsa kindlaks tehtud. Küsitaw oli weel see, kas ka terwed inimesed kolerat laiali kannawad. Urimised tõendawad, et jeda ette tuleb. Suuremalt ojal on aga haiguse laialilautajateks kerged haiged, kes haigelt ühest kohast teise jõita wõiwad.

Kui kolera juba tekinud, siis võib ta kergesti terwele ümbrujele haiguse pesaks jaada. Kolera haigus tekitab komma kujulise kolera batfilluse läbi, mida Saksa arst Robert Koch üles leidis. 1883 aastal mäsjas kolera Egiptuses, kuhu Eu-

ropast arstid jeda uurima saadeti. Seal lõppes kolera otja, ilma et arstid midagi üles leidnud oleks.

Saßamaa poolt saadatud Robert Koch palus oma riigivalitsuselt luba Indiasse minna, et seal oma uurimise-töösid edasi jatkata, jest et kolera waheajal Egiptuses ära oli kustunud. Ta lihas juurde, et ta loota kolera haiguis-sünnitajale, mida ta „k o m m a b a t j i l l u s e k s“ nimetas, jälgile jaada. Indias läks temal korda konna batfillusi kolera haiguisesse jurnud inimeste joolikates tähele panna, kuna need teistesse haigustesse jurnud isikute siikondades täiesti puudu-siwad. Hiljem on ka proowi tegemiseks merefigade joolikatesse konna batfillusid pritsitud ja niiviisi kunstlikult jeda haigust sünnitatud.

Tunnistus, et konna batfillused ainukesed kolera sünni-tajad on, on lõpetas tutawa Müncheni profesjor Pettenkoferi ja tema abilise profesjor Emmerichi läbi selgeks tehtud. Mõ-lemad uurijad oliwad selles mõttes, et kolerabatfillused üksi mitte haigust sünnitada ei võida, waid et weel mõni muu haiguis põhjus olema peab. Nad ütlesiwad Hamburi kolera ajal 1892 aastal: Et meil jün Münchenis kolera ei ole, ei tule mitte sellest, nagu ei oleks jeda haigust mitte meie juurde siisetoodud, waid sellest, et Münchenis praegu ühtegi sellekoha-list wastuwõtlikku haiguisepõhjust (Dispositioni) ei leidu. Näituseks võida meie rahulikult konna batfillusid siisse wõtta ilma et haigeks jääkime. Mõlemad uurijad neelasiwad jüs ka neid terve portsjoni oma kõhtu ja — waata, nad jäi-wad mõlemad kolerasse, Pettenkofer kergemalt, Emmerich jelle wastu aga õige raskesti, nõnda et ta waewalt weel elama jäi.

Kolera batfillus elutseb pea aegu üksi joolte kanali täites ja haigete joolte ilanahas ja seal määratumul arwul, kuna mujal organides ja meres jeda õige harwa ette tuleb. Sellest wõib jüs otjustada, et kolera mitte terve keha üleüldine, waid ainult paikline külgehaflaw haigus on.

Haiguis idude elutingimiste kohta wäljaspool organismust, teame, et nad kuiwa käes warsti eluwõimu kaotawad, kuna nad niiskes kohas, näituseks märja pesu peal, ruttu edasi sigi-newad.

Haiguis laialilagunemise teede üle on arwanised õige mitmesugused. Otskolest külgehaflamist ühe inimese küljest teise inimese külge, tuleb wäga harwa ette. On selgeks tehtud, et isikud, kes alalises läheduses ja kokkupuutumises kolera hai-

getega elavad ja jellepärast kõige enam haigeks jäämist kartma peatšivad, jagedasti haigusest puutumata jäävad.

Üks tähtsamatest arstidest seletab, et kolera mitte haigega ligidast kokkupuutumisest külgi ei hakka; teiselt poolt on aga jälle kindel, et haigus ainult haigete kaudu laiali laguneb. Nii on aga nii, et haiguse idud ainult kolera haige väljajehetel ajuvad. Sellega ei ole kolera haige ise mitte kardetaw, aga hakka tema ihu küljest midagi terwele inimesele külgi, waid ainult tema väljajehetel on tõbe hallikas. Kolera haiguse idu meresse pääsemine jünneb ainult jelle äraneelamise läbi. Haiguse hallikas wõiwad õht, toit, eht joogi wõsi olla. Ühtlasi peawad jelleks ka tarwilised maakohta ja kliima tingimised olema. Näitu jeks jääb Saksjamaal Würtsburg alati koleraft puutumata.

Haiguse laiali laotamises jüüdistatakse kõige pealt joogi wett. On ka terwe rida näitusi, mis jeda kinnitawad.

Suwitawat juhtumist jutustab Dr. Sohn. 1871 a. jüigise tuli Tallinnas kolera haigust ette, kuid jüisgi nowembri kuul oli taud täiesti ära kustunud. Järsku jäiwad Jõulu ümber palju erainimesi ja 80 wangi kolerasse. Haigeksjäämisi tuli ette ainult nendes majades, mis wana weewärgi lähedal oliwad ja sealt wett wõtšiwad. See wee wärf, mis praegugi weel töötab — ja mis Weerenni uulitjat mööda Ülemiste järwest tuleb, Liiwalaia, Wäike Pärnu maantee ja Suure Rojenkrantji uulitjad läbi löikab, toimetab wett ka Kaewu uul. olewasse nõnda nimetatud arestandi kaewusse, kust wangidele wett toodi.

Kuidas oliwad aga kolera batšillused wana weewärgi kraawi jaanud? Ka jee tuli pärast üles: Sügise oli prii-hospidalis palju kolera haigeid rawitsemiseks olnud. Nowembri kuus, kui juba ilmad külmaks läinud, wiidi prii-hospidali pelidid wälja liiwa peale, ja nimelt jelle kraawi ligidale. Nüüd läkšiwad enne jõulu ilmad pehmeks, ja ühes julaweega jõudšiwad ka kolera batšillused wana weewärgi kraawi ja sealt ka arestandi kaewusse.

Agas teiselt poolt on jälle kindlaks tehtud, et kõik külgehakkamised laugeltgi mitte wee läbi ei jünni. Sellega jüis peab weel üks teine haiguse laiali lagunemise tee olema.

Waatame nüüd neid ilmade ja maakohta tingimisi, mis tõbe laiali lagunemise peale mõju awaldawad. Harilikult algab kolera lewadel. Suinuis ja kuumus awitawad tõbe laiali lagunemisele kaasa, kuna külmadel, wihmastel ilmadel tõi wäheneb. Suur tähtsus on ka maakohta kõrgusel üle mere-

pinna. Harilikult mõllab kolera madalikkude elanikkude seas tugemamini.

Wanadus ja jugu ei tee külgehaftamises mingijugust wahet. Niipalju on kindel, et waesem rahwa klajs kolera läbi palju enam kannatab, kui jõukamad klassid. Peale hea toitmise on ka elumajadel oma jägu tähendust.

Nõrgad ja haiglad inimesed on palju enam kolerasse jäämise hädasohus, kui tugewad ja terwed. Waesus, puudus ja joomine mõjuwad haiguse laiali lagunemise peale rohkendawalt kaaja. Niisama nõrgendawad ka külmetus, hingelised erutused inimest.

Kolera tekkimine ja tundemärgid.

Kolera ilmub kahel kujul, kergemas ja raskemas. Kergemat nimetatakse kolerineks (waata lehek. 50) aga raskemat aasia koleraks.

Päris kolera ettekuulutajaks on jagedasti lihtne kõhu lahti olek; haigus ise ilmub järgmisel kujul: oksendamise, paxandus, mille juures juuremalt wjalt wärwita, riisi keedise karwa, wedelikku wälja heidetakse; kanged frampilitud walud, kuje kadumine, keha külmaks löömine ja jookuie tagasi tulek rutulise jürmaga, mis enamasti keha külmaks löömise järgus tuleb.

Tuleb ka terweks jaamiji ette. Teistel juhtumistel läheb haigus sojatõbe jarnatjeks, mis aga ka jürmaga lõppeda wõib.

Kolera on wäga rutulise käiguga haigus, mis mõne tunni jookjul kõige terwema inimese maha murda wõib. Aga kui jeda terawamalt tähele panna, siis peab ütleva, et terwe tugewa inimese jürma kordasid wäga harwa ette tuleb ja needgi dige rawitsemise wastu patustamise pärast. Harilikult ei märkagi haige haiguse algust, ta tunneb enese pijut haiglaie olema, aga täidab oma teenistuse kohuseid edasi. Kõhu lahti-olekut, mingi kahjuliku toidu tagajärjel, ei peeta tähtjaks. Arwatakse jelle põhjuseks külmetamist ehk mõnda muud mõju. Ehk kui kõht kinni, arwatakse jeda heaks märgiks, sest kolera algab harilijelt kõhu lahtiminekuaga. Et kõiki kolera haiguse jymptomiji ja käitu kirjeldada, jagatakse tema käik kolme jassu.

Esimene järk.

Haige tunneb raskust peas, rõhumist rinnus, walu hoo-
guid ristluudes ja wäsimust. Puls on tugew ja wesejooned

täis. Niijugused märgid on täienereliste isikutel juures enam nähtavad. Kui organismus ennaft haiguse idudeft wabastada ei jõua, siis hakkab taftistatud werelüüft seedimise aparatide tegewuust rõhuma: jõõgi isu kaub, keel on walge ilaga kaetud, wäljakeited on harwa, wähefel mõedul ja kõwad. Rõõhu pundumist jooltes olewate gaaside mõjul on märgata. Gaas tungib üheft joolikast teise, mispärast ta kuumumist kuulda on.

Sellamal ajal muutuwad wäljakeited pool wedelaks. Kuft on esiteks tume kollakat karwa, muutub siis punakaks kuna ta palju wähemaks jääb. Need haiged, kellel muidu harilikuldel oludel küllalt meeletindluust on, muutuwad kartlikkudeks ja kannatawad une puuduft; nende nägu on kahwatanud, ehk tinakarwa, waade tume, eluta.

Sarnane haiglane seisukord wõib ilma raskemaks minemata küfi aega kefta ja kui haige jõõgiga ettewaatlik on ja ennaft ei külmeta, siis wõiwad ülemal lähendatud haiguse hood ilma arstimist tarwitamata möõda minna.

Teise haiguse järgu algusel juurenewad küfi ülemal kirjeldatud haiguse märgid. Haige nägu awal dab piina, hirmu ja tüdimuust. Rõõhu korisemine on juba paari jammu peale kuulda ja ajuti küib selle kaajas ka walu. Wäljakeited muutuwad wedelamaks, efiotfa 2—3 korda päewas wäljakäima ajades, warsti muutuwad nad aga wesijeks ja jagadamaks. Haige tunneb igakord peale wäljakeitumist fuurt nõrkust. Ajuti kaebab ta südame põõrituse peale ja mõnikord ilmub ka ofje. Sarnane seisukord keftab 2—4 ja mõnikord ka 6 päewa. Selle järel muutuwad wäljakeited walfjaks, küfi keedise jarnatsjeks, on wäga rohked ja seal seas ujuwad walged ila küfikesed.

Kolmandas järkus on wäljakeitetes wähem walget ila, nad on küsna wesijed, isjaaralife haifuga. Haige kannatab isjaaralift pea ümber käimist ja põõritust ja nii pea, kui haige mingit rutulist liigutust teeb, ilmub selle järel kofje ofjendamine. Ofjendamisega tuleb efiite kõhus olew toit, hiljem aga wesist walfjat wedelikku. Külm jook, mida haiged nii ahnelt juuwivad, ofjendatakse kofje wälja; küfi juudad juugid on neile aga wastumeelt. Nende haiguse hoogude edasi keftwufe ajal ilmuvad ka krambid, juuremalt ofalt jääre marjades, haru korral ka suurtes warwastes. Need muskulite

Ilmakuulsa Amerika kirjaniku ja naisarsti Dr. Alice Stock-
ehemi tähtsam kirjatöö

„Tokolgia“

Et sünnitamiseteadus on enamasti tõikidesse haritud rahwaste
teeltesse iluber pandud ja on teda mitmed trüfid läbi müüdnud.
Mitfama oleks ka Eesti rahwas jeda tähtsat ja kasulikku kirjatööd
wastuwõtnud, aga senini puudus jelleks kirjastaja. Mifs? Efti-
teks sellepärast, et see kirjatöö weel kellegi niijuguse eestlase kätte
ei olnud juhtunud, kes rahwale tõfist teadust oleks soowinud, ja
teifeks ei ole ka asi nii kerge. Raamat ilmub juures kaustas,
heal paberil ja paljude piltidega, umbes 600 lehek. pakf. Selle
wäifese rahwa juures farnast katset, nagu selle raamatu kirjas-
ramiue, forda saata, nõuab juba head juugust. Trüffimine wõtab
iegi juba tuhaudeid rublafid. Ka peame siis nende eeltähend-
da:ud põhjuste pärast farnajest ilmakuulsaft raamatust ilma jäema?
Seda ei tohiks küll sündida lasta, ja ei lasta ka, jekt wäljaand-
mise on J. Keewits'a kirjastuseäri, Tartus, juba oma peale wõd-
nud. Et aga wäljaandmist kergendada ja fitrendada, sellepärast
oleks soowitam, et kui eelnimet. raamatut üks osa ette tellitaks.
Et tellimisi wõetaks funi aprillikuu lõpuni wastu, funa raamat
juunikuul trüffist ilmub ja siis ka tellijatele ära saadetaksfe.

Raamatu hind saab kauplutes 2 rbl. 50 kop. olema, funa
ette tellijatele 1 rbl 50 kop. eest antaksfe. Raha palume tellimisel
ette jaata. Tellimise adrefs: гop. Ювевъ, Лифл. губ., книго-
датель А. РЕВИЦЪ.

„Oma Maa“

makfjab:

aastas postiga	4 rbl.	— kop.	postita	3 rbl.	40 f.
$\frac{1}{2}$	2	—	1	70	—
$\frac{1}{4}$	1	—	—	85	—
kuus	—	35	—	30	—

Üksik nummer ihes kõigi kaasannetega makfjab 10 f.

Tellimise adrefs: Tallinn, „Oma Maa“ talitusele. We-
nefeeli: Ревель, редакции журнала „Oma Maa.“

„Oma Maa“ abikontorid teistes linnades on:

Pärnus Toomi, Narwas Znthali, Peter-
buris Bloompuu abikauplus Мъщанская 22, Tar-
tus Keewitsa, Wiljandis Keewitsa raamatuf.
Walgas F. Karlsoni, Wõrus F. Karlson ja Põltja-
maal Wafari raamatu kauplused.

3. anne.

1907.

Koduarst.

Täielik terwishoiu ja iseärstamise õpetus.

„Sma Naa“ hinnata kaasanne.

Trükitud N. Laurmanni trükkikojas.

kokku tõmbamised sünnitavad nii suurt valu, et haige dasti walju healega kätendamist tagasi hoida ei jõua. Kõsi kaub üsna ära. Puls jäeb nõrgaks, pikaldajeks ja waewalt tuntawuks. Higistamine on rohke, aga higi ise on külma ja fitte.

Nahk kautab oma wedrutamise, nii et kortsu wajutatud nahk tükk aega nii seisab; haige nägu muutub, nii, et teda enam ära tunda ei wõi. Ta on katjudes külm ja tuhakarwa hall, silmad sisse langemud; käed ja jalad külmad ja jiniised. Pulsi ei ole tundagi. Wäljakeited jäewad üsna wehisteks, peaaegu läbipaistwateks, pijut kollakas rohelist karwa. Wäljakeitmine sünnib õige jagedasti, kuid wähemal määdul. Niisama on ka oksendamise õige jage. Haige mõistus on peaaegu surmani selge. Ta kaebab põletawa valu üle rinnus; heal on nõrgaks jäenud, nii et ta sojinal räägib, wiiskleb woodis alataja, kuni surma unesje suigub.

Kolera erutajaks põhjuseks on jagedasti külmetamine, ehk mingisugune patustamine söömisjes. On selgeks tehtud, et mõned muul ajal jootuks jüüta toidud, kolera taudi puhul seedimise korratust sünnitawad ja selle läbi haiguse algamiseks wõimalust annawad. Sarnatse nähtuse põhjuseks on see asja olu, et taudi ajal ühel ehk teisel teel kolera batjillused juba inimese sisse peajenud on. Terwe inimese tugew veri ei laje neid rohkeneda. Nii ootawad batjillused parast mahti, kõhu korratust, et peale haata.

Aga ka tarwiliku higistamise puudus wõib kõhu lahtiolekut sünnitada. Sellepärast peab ka selle peale rõhku panema, et inimesed kolera taudi ajal parajalt soojalt riides käiwad.

Nii ilmub siis päris kolera järgmiste tundemärkidega. Kõige esite tuleb ilma nähtawa põhjusega õige kange ja rohke kõhu lahtiolek. Wäljakeited on esite halli ehk kollakat karwa, aga muutuwad warsti jootuks wärwita, riisi seedise karwa wedelikuks. Kui jeda wedelikku jelgida lasta, korjab riista põhja walge puuwilla kübemete jarnane kord, kuna pealmine wedelik peaaegu läbipaistew on. Niisugune on ifka kolera haigete wäljakeide ja selle järele wõib kindlasti otjustada, misjuguise haigusega meil tegemist on.

Wäljakeitmise korrad käiwad ruttu üksteise järele, tunni jooksul umbes 10—15 korda. Kõhus kuuluse urisemist, aga walusid juuremalt ofalt jel ajal ei ole. Rohke wehise wäljakeidete ajal jäeb weelastmine üsna wäheseks.

Tunni 2—3 pärast, ehk ka mõnikord waremalt, ilmub oksje. Oksendamise kordub õige jagedasti, iga 10—15 mi-

nuti pärast. Ejite ei jünnita ofjendamine mingit raskust, pärast poole muutub ta aga walusaks ja raskeks.

Peale kõhu lahtiminekut ja ofjendamist ilmuwad ka krambid, kõige piinawam haiguse hoog kolera juures. Krambid lööwad harilikult järe marjadesse ja labajalga. Selle juures tõmbawad järe marjad koku ja seal tundub kange walu. Krambi hoog kestab mitu minutit, siis tuleb wäikene waheaeg ja jälle uuesti krambid. Nõnda kestab lugu jagedasti mitu tundi ühte joont edasi.

Peale kõhu lahtioleku, ofjendamise ja kramptide on weel heaks tunde märgiks keha külmaks löömine ja ihu naha sinakas karw. Kolera on niijuguste hädaohtlike haiguste hulgas, millesse haigeks jäämise puhul palawikku ei ole, waid selle wastu hakkab ihu soojus mõne tunni pärast weel langesmagi. Kõige ejite lööwad jalad, peupesad, nägu, iseäranis nina ja keel külmaks. Mõne aja pärast laguneb tarretaw külmus üle terve keha laiaki; nägu, käed ja jalad muutuwad siniseks, nägu terawaks, silmad on sisse langenud ja segased. Haige ruttu lahjaks jäenud kogu on jurmikeha jarnane. Enamasti kaub heal ära, haige wõib weel ainult jõinal rääkida. Haige laamab liigutamata, wahete wahel oma muutunud näul kramptide hoogude ajal walu kujutades. Teda piinab kange jänu. Aga kõik mis ta sisse wõttab, ofjendab ta kohe wälja.

Kirjeldatud haiguse-nähtused, mis kolera kõige raskemat wormi karakteriseeriwad, kestawad ainult 1—2 päewa. Wäga jagedasti tuleb mõne tunni järele ehk ejimeise päewa lõpul ühes täielise nõrgaks jäämise tundemärkidega jurm. Teistel juhtumistel järgneb haiguse pööre. Wäljakeidete korrad jäewad harwemaks ja ofjendamine kaub ära. Südametegewus läheb tugewamaks, käed ja jalad jälle soojemaks ja wäga jagedasti järgneb sellele kange higistamine. Meerude tegewus algab uuesti peale ja ühe wõi kahe nädali pärast on haige täitja paranemas.

Haiguse rawitjemine.

¶ Põhis kolera puhul piinab haiget peale alalise wäljakeidmise kordamise ja ofjendamise kange jänu. Seda kustutawad kõige paremini pähkli juurused jää tükkised, mida iga 5 minuti jarel haigele sisse antakse. Sellega ühtlasi wõib ka mõned lonksud tsitroni jahwtiga segatud jooda wett anda. Kõhu peale

pannakse joojad mähitused. Kui aga õhendamine vähenema hakkab, tuleb kõhu lahti oleku vastu opiumi tilkasid anda.

Krampide ja käte ja jalgade külmas löömise mije puhul võib neid kampferi piiritusega võida, sojendatud flanelli või villase riide sisse mähkida ehk jooja wee pudelite abil sojendada. Kui õhendamine piisut järele jääb, nii et haige jooki jees peab, tuleb müüdi ehk pärnaõie theed anda, millele piisut weini ehk konjaki juurde lijjada võib.

Kolera hoogude vähenemise järel, kui haigus paremusesele pöörama hakkab, kaebavad haiged raskuse ja valu üle peas. Sarnasel korral tulewad pähe külmad kompressid ja käte ja jalgade peale finepi plaastert panna. Paranemise järel nõuab hooljat rawitsemist ja kõigi eeskirjade täitmist. Kõige hooljamini peab haige kurnatud jõudu kojutada püüdma. Iga 3—4 tunni takti võib haigele jupilujika täis kana või wajika liha puljongi sisse anda.

Alles aega mööda võib wähe haawal paksemat toitu andma hakkata, nagu praetud wajika liha, kana poegi j. n. e. kuid siiski mitte enne, kui keel üsna puhtaks lööb ja wäljaheited pakjaks jääwad. Kolera haige paranemise juures võib iga hooletus rawitsemises hädawõhtlikuks jaada. Kui paranemise puhul kõhu kinniolet tuleb, võib lujika täis kastor öli sisse anda.

Kolera taudi ajal nõuab igasugune kõhu lahti olet ijeäralist tähelepanemist ja arstimist.

Djekohest kolera wastast rohtu arstiteadus ei tunne. Kõit wahendid ja rohud on jelleks, et joolte puhastamist kergitada, haige jõudu alal hoida püüda ja krampide walu wähenendada. Soolte puhastamiseks antakse enamasti kastor öli, jõu kojutuseks head punast weini ja portweini wähesel mõedul sisse. Krampide wastu tarwitatakse sisse öerumisi kampferi ja muude jarnaste wahenditega. Zhujoojuse alanemise korral mäsütakse haige sojendatud willaste tekkide sisse, pannakse keewa wee pudelid jala taldade alla j. n. e.

Zuhatame siin weel ühte head ja lihtjat kodust abinõu, milleks mingisugust aptegi rohtu tarwis ei lähe. See on järgmine:

Haiget öerutakse külmas wees (12 R.) märjaks tehtud linaga jeni kawa tugewasti, kuni ihu punajeks lööb; sellejärele pannakse ta ruttu waremalt walmis sojendatud woodisje, kaetakse tublisti kinni ja pannakse jala taldade wastu kuuma wee pudelid. Selle juures antakse haigele keedetud (külma)

wett nii palju juua, kui ta tahab. Kui kolme tunni jooksul haige higistama ei hakka, wõetakse õerumine uuesti käsile; õerumine ise ei tohi aga mitte üle 5 minuti kesta.

Kui aga 5—6 tunni pärast õhendamine ja wäljakehtmine järele ei jae, tuleb õerumist korrata.

Kolera wastu on ka paratu holt kõhijuguseid arstirohtusid tarwitusel olnud, mis aga peaaegu ükski juuremat haiguse käigu peale mõjunud ei ole.

Paremaks kõigi teiste seas wõib õigusega k o l o m e l i g a arstimist pidada, mida Wene professor Sabarin tarwitusele wõttis. Et kolomeli aptegist ilma arsti täheta anda ei taheta, toome selle arstimise kirjelduse lühidalt. Kolera haiguse tundemärkide ilmumise puhul antakse haigele kolomeli 5—10 grani korraga jisse. 2—3 tunni pärast wõib rohu andmist korrata. Selle järele tuleb portsjoni wähendada ja iga 2—3 tunni takka 3—5 grani anda. Seljamaal ajal tehakse batfilluste häwitamiseks kõhus tagant joola hapuga jегatud klisteriisid. Selleks wõetakse klaasi täie wee peale pool dragma joola haput. Klisteriisi tehakse kolm kuni neli korda. Ühtlasi tehakse ka jooja wee wannitusi ja aurutus. Teisel wõi kolmandamal päewal antakse kolomeli asemel nastalini 5—8 grani iga 3 tunni takka. Selle kõrwal tarwitatakse ka mitmesuguseid jõudu kojutawaid wahendisi, nagu baldriani j. n. e.

Wiimasel ajal on katjutud ka kolera wastu tõsiselt wälja astuda ja peale Pasteuri leiduist hakkas Inglise arst Hawkins Indias katseid tegema. Ta pani eraldi selleks kaswatatud kolera batfilluseid inimeste weresse. Esmine katse 16. märtil 1895 õnnestas kaunis heasti. 150 inimesest, kellele batfillused pandud, jäiwad ainult neli haigeks, kelle seas 2 ära suriwad. Üleüldist ja juuremat mõju ei ole ka jee leidus awalbada juutnud.

Haiguse eest hoidmine.

Kõige tähtsam asi kolera taudi puhul on haiguse eest hoidmine, mis jeda kergem on, et kolera mitte õhu kaudu külge ei hakka, waid ainult kas haige enese ehk tema asjade külgi puutumise läbi, ehk jälle rooja ja õkse kaudu, kui selle sees pesitsewad batfillused wette peajewad, mida terwed tarwitawad. Kõige tähtsam asi haiguse külgehakkamise wastu wõitlemiseks on puhtus. Taudi puhul peab wõimalikult jägedasti käsi ja nägu pesema, alati puhasst pesu ja puhtaid riideid kandma.

Pejemise juures tarvitatagu alati rohkesti jeepi. Seal ruumis, kus haige lamab, ei tohi süüa. Zjeëranis kahjulik on kolera ajal rohke alkoholiliste jookide tarvitamine.

Zjeëranis jöömise ja joomise juures peab parajust filmas pidama. Külmendamise eest peab niijama hoidma ja ei ole sugugi paha, taudi ajal kõhu ümber flanelli kanda. Üleüldse peab jeda tähelepanema, et ülikond jõe ja kuuw oleks.

Kolera ajal ei tohi süüa: tooreid puu- ja aiawiljajid, rikki läinud jahutoitujid ja üleüldse wedelenud ja wanaks läinud toiduaineid, ijeëranis, kui need kärkeste tallata on olnud. Üleüldse wõib kolera ajal järgmist 10 punkti tähelepanna.

1) Zoo wõimalikult wähe ja ainult keedetud wett (theed), mis nõnda alal on hoitud, et kolera pisielukad sisse jattuda ei wõinud. Zfikud, kes sellega harinenud, wõiwad wähesel mõõdul õlut ja punast wiina (Rotwein) kahjuta tarwitada.

2) Zeje oma käed enne jöömist jeebi ja keedetud weega. Kõik, kellel jöögitarwitustega tegemist on, peawad jeda alati enne nendega kokku puutumist tegema.

3) Pane jeda tähele, et kõik jöogi- ja joogiriistad ainult keedetud weega puhtaks pestakse.

4) Tarwita wõimalikult kõiki jöökisi (piima) wärskelt keedetud olekus.

5) Mitte keedetawad toiduained, nagu leib, wõi, juust, worst, juhtur jne. osta ainult usaldusewäärilistest kauplustest, kus puhtus ja hooljus walitsewad.

6) Zää oma jentiaegse elukombe juurde, kui — jee mõistlik oli. Hoia kõrwale raskesti jeediwateist toitudest (toores puuwili) ja tarwita alkoholilisi jookisi wõimalikult wähe. Söö sagedalt (5 korda päewas), aga wähe korraga.

7) Zää oma alalijesse elupaika, jest et jeal kõik ettemaatuje abinõuud paremini wõib toime panna.

8) Ara põgene haigete ja jurnute lähedusest, jest kolera ei hakka õhu läbi külge.

9) Hoia aga kolerahaiget puutumast ja nendega jeltjis ühes majas wiibimast. Olid ja aga jelleks junnitud, siis puhasta oma käed hoolega 3 protj. karbol-hapnikuga ehk 1 pr. lyjoli-wedelikuga.

10) Hoolitse jelle eest, et iga kolerahaige wõimalikult ruttu haigemajasse (hospidalisje) wiidakse.

Kõige tähtsam ja mõjuwam abinõu haiguse laialilagnemise wastu on desinfektijeerimine, wõi kangeete wahenditega asjade ja ruumide haiguse idudest puhastamine. Kõige parem

desinfektiseerimise abinõu on kuum aurutamine (100°). Selleks on juuremates linnades, nagu Tallinnas ja Tartus isäralised asutused sisse seatud.

Juba ammu tarvitatakse külgehahtamise vastu ka mitmejuguiseid arstirohtusid, mis aga juuremalt osalt kahjulks neid lootusid ei täitnud, mis nende peale pandi. Alles hiljuti hakati õige lihtjat rohtu, joolahaput, tarvitama, mille mõju selleks väga hea on. Teadupärast on selgeks tehtud, et kolera batsillused jarnasel puhul otja saavad, kui jooltes rohkesti langet kõhu haput on. Soolahapu on kõhu hapu juurenduseks väga kohane. Harilikult antakse taudi puhul pool klaasi keedetud wett, millele 5—10 tilka joolahaput (*Acittum muriaticum diladum*) jekka segatud.

Haiguse idudest puhastamise abinõud:

1. Nagu ülemal nimetajime, on 100° R. wee aur üks kõigeparematest puhastuse abinõudest. Aurutamine on isäranis sellepoolest väga junnis, et sellejuures ka jarnaseid asju peaaegu kahjuta puhastada võib, mis ülewalamiste juures rikitud saakjivad, nagu magamise riided, pesu, padjad, seljaskandmise riided j. n. e.

2. 10 pr.—20 pr. wärskke lubja piim.

3. Kolera lubi — 1—4 pr. julatis.

4. Wõetakse 100 oja keewa wett ja lisatakse sellele 3 oja 100 pr. puhastamata karboli haput ja 5 oja rohelist seepi juurde.

5. Sulatis, milles 10 pr. suplimati ja 1 pr. chlor natrumi on.

Wajade puhastamise juures peab iga ruumi (tuba wõi nummert) eraldi rohitsema. Tua afnad tehtakse lahti, pörandal ja tuas leitawad prügid ehk narud põletatakse ära, kuna pörand seinad ja lagi ühe nendest ülemal nimetatud wahendiga üle rohitsetakse.

Kolera on sedawõrt kardetaw taudline haigus, et selle juures ilma õpetatud arsti abita midagi teha ei ole. Siin toodud juhatused on enam wähem haigusest arusaamise selgitamiseks, kui ise arstimiseks määratud.

Käesolewal ajal, kus teadus suurte jammudega edeneb, wõime loota, et suurtele kolera taudidele juba piir on pandud, nii et haigus juuri laastamisi enam teha ei saa.

Lõpuks juhime veel lugeja tähelepanemist jelle peale, et kolera puhul rahuline külm veri ja korrapäraline elu kõigeparemad külgehaakamise tsaitšjad on. Nmasgi ei tohi haiguse eest põgenema hakata. Kolera puhul võib rahuga taudlikes kohas elada, ilma, et haigus külgi haakaks, kui aga kõik tsaitše abinõud nagu ainult wärskelt keedetud weejoomine j. n. e. tarwitusel on.

15 Kõhutõbi.

(Дизентерия, Ruhr.)

Kõhutõbe nime all mõistetakse werist kõhutõbe, mis mõs nikord taudlikelt laiali laguneb. Alles 1894. aastal mäsja-kõhutõbi Saaremaal Anseküla ümbruses. Kõhutõbi on külge, haakaw soolikate ilanaha põletik, enamasti ajub ta pärajooles-mõnikord ka pimedas soolikas. Haigus algab iseäralisest kõhutõbe kihwtist või haiguse idust. Haigus ilmub enamasti jüda-juwel kuuma ajal. Haigust edendawad halwad terwishoiu tingimised, wilets toit, liig tihe rahwa kooselamine j. n. e. Werine kõhutõbi ilmub tšebel kujul; raskemal ja kergemal. Raskem kõhutõbi on taudline, jelle juures on soolikate ilanahal nagu difteritise puhul kurgus, korrafene peal ja haiguse idud awaldawad tšiferitise kihwti jarnast mõju. Wähem kerdaw on kõhutõbi kergemal, katarrilisel kujul. Kõhuhaiigus läheb jelles teistest haigustest lahti ja on koleraga wäga jarnane, et haiguse kihwt ainult sooltes mõju awalda, kuna muud keha ojad endisesse seisukorda jääwad. Üksikuid kõhutõbe kordajid tuleb igal pool ette, jagedamine juwe lõpu poole.

Haiguse tsaitš ja tundemärgid.

Haigus algab soolikate ja kõhu korratusega, pöörituse, otšendamise ja harilise kõhu lahtiolekuga. Mõnikord kestab jarnane seisukord mitu päewa, enne kui werepajanduse märksid näha on. Selle eel läheb pajandus kangemaks, järgimööda

käivad külma ja palawa hood, kõhus on valu tunda. Väljajehitmine võtab isearalise werise kõhutõbe kuju: Väljajehitmise tung ilmub õige jagedasti, kuid juure jõutarvitamise peale tuleb ainult piisut ila. See ila on weniw, peaaegu läbi-paistew ja mõnikord on selle sees walged naha liblikejed ja alati wäikesed were punktikesed ja jooned. Haiguse algusel ilmub ühes ilaga ka piisut wedelat väljajehidet, pärast poole kaob see aga üsna ära ja ila kaajas tuleb eiotja piisut punast wedelikku. Mõnikord ei ilmu aga werd ka jugugi, tuleb ainult ila.

Wäljajehitmise tahtmine ilmub õige jagedasti korda 20—40 tunni aja jooksul ja asjata istub haige poti peal. Sel ajal tunneb ta ühtlasi ka kanget walu. Haige keel on kollakas halli korraga kaetud.

Palawik, jõõgiiu kadumine, uneta ööd ja walu kurnawad haige üsna ära, nii et ta waewalt woodist ülestõusta jõuab. Ühtlasi ilmub ka kange peawalu, peapööritus, kõrwade kõhise-mine ja kange jänu. Halwal korral jääb haige 8—10 päewa jooksul üsna nõrgaks nagu on siise langenud, keha joojus alaneb, pulsi löök on waewalt tuntaw.

Wee väljajehitmine jääb üsna wäheks ja wedelik muutub tume kollaseks ja haigeb pahasti. Pärasoole otja ümber tekkib punetus, ristluudel kauajest lamamisest haawad, keha on külma higiga kaetud; mokad on finijed, pulsi löök kaob peaaegu üsna ära, heal on nõrk ja kurnuw, mõistus on aga harilikult jurmani selge. Sarnasel korral tuleb jurm mõne tunni pärast (10—12 päewal peale haiguse algust). Kui haigus aga hea poole pöörab, jääwad haiguse hood wähehaawal nõrgemaks, haige hakkab paranema, kuid peab aga kurnatud organismi pärast weel tihtiks ajaks woodisje jääma.

Mõnikord võtab kõhutõbi ka kroonilise kuju. Haigus muutub aiuti paremaks, aga läheb jealtjamaist jälle raskemaks. Sarnasel kujul võib haigus mitu nädalit ja ka kuusid edasi kesta.

Haiguse äratundmine.

Kõhutõbe äratundmise juures peab väljajehiteid tähepa-nema weniw lima, walged libled, were täpid niisama ka põle-tuse tundmus pärasooles. See ükfi, et väljajehitades werd lei-dub, ei ole kõhutõbe tundemärgiks. Ka teiste haiguste, näitu-

jets gemorroj juures, tuleb jee ette. Tähtsam on jün tati jarnane lima, ja punane wedelik.

Kergema kujuline kõhutõbi kestab harilikult 1½—2 nädalit ja lõpeb terweks saamisega, kuna raske kujuline haigus 4 nädalit kuni 3 kuud kesta võib. Raskemad haiguse karrad ilmuwad enamasti alati siis, kui kõhutõbi taudlise ijeloomu wõtab. Niijama peab ka liht werepaasanduse ja kõhutõbe wahel wahet tegema. Liht werepaasandus on hoopis ijefugune, iikjil külgheaffamata haigus.

K a i t j e a b i n d u d.

Kõige pealt peab neid põhjuseid kõrwale heita piidma, mis haiguse laiali lagunemisele kaasa aitawad. Kõikjugu raskest jeediwate toitute jõdmisest tuleb kõrwale hoida. Niijama kahjulik on kõhu külmetus. Kui aga haigus juba ligiduses on, tuleb haige kohe terwetest lahutada, tema wäljaseidetele lubja piima peale walada ja maha matta, et kärbjed haiguse idusid laiali ei kannaks. Minult jeedetud mett võib juua ja enne jõõti tulewad käed tublisti lihtja jeebiga puhjaks peasta.

K a w i t j e m i n e j a a r s t i m i n e.

Piijelukas, mis haigust jünnitab on jiiijaadik ligemalt tundmata. Kohe haiguse alustusel pandagu haige woodisje, et ta üleliigjete liigutamiste läbi wäljaseitmisjele kutjet ei juurenda. Selle järele tuleb kõhtu lahtitegewat rohtu (supilujika täis kastor õli) anda. Peale kõhu täielist puhastust võib iga tunni takka lujika täis mandli piima anda. Ka võib opiumi tilkajid kasjuga tarwitada (5—6 tilka wee jees wõtta).

Kajulik on ka linajeemne jeedise wõi tärlisjega jegatud wäikejed klisterid. Kange kõhuwalu puhul võib palawaid puruks tõugatud linajeemne mähitusi kõhu peale tarwitada. Kui wäljaseidetes õige rohkesti werd leidub, antagu haigele tannini, maarjast ehk lihtjalt lujika täis peeneks tõugatud puu jütt jisse, kuni werejooksmine lõpeb. Sõõgiga peab wäga ette- waatlik olema. Haigetele antagu ainult kergelt jeediwaid toitujid ja jooja jooki. Paranemise ajal ei tohi raskest jeedi- waid toitujid nagu jäme ruffi leib, kartohwliid, heeringas j. n. e. jüüa.

Liig suure nõrkuse puhul võib haigele langet theed, pu-
nast weini (Rothwein) juurde lisades, anda. Niisama kasuga
võib thee jekka ka pisut head konjaki lisada.

16. Roos (Eliting).

Seni ajani walitjes rahwa seas arwamine, et roos wõi
eliting ehmatusest tuleb. Asi ei ole aga mitte nii, sest roos
on külgehakkaw haigus. Roos võib ijegi taudliisel kujul il-
muda. Suuremalt ajalt on ta aga üfsikult. Taudliisel kujul
ilmub roos ülepea wäga harwa, linnades, wangimajades,
haigemajades ja waestemajades, kus liiga palju inimesi kitja
ruumi sees koos elama on junnitud. Roosi haiguse fihwt võib
ainult läheda maa peal külgi hakkata ja siis ka ainult mõnele
üfsikule, kelle organismus haigusele wastuwõtlik on. Sellest
tulewadgi jarnased juhtumised, et perekonnas ühel ainufes
roos on, ilma et see teistele külge hakkaks.

Roos wanaduse wahel wahet ei tee. Tema võib nii
heaсти lastele kui ka keskealistele ja wanakestele ühetaja külgi
hakkata. Üleüldsi armastab roos halbasid elukorterisi, kus niis-
kus ja rikutud õhk on ja tuleb ifka rohkemal mõedul kewadel
ja sügisel juure niiskuse ajal nähtawale.

Haiguse tundemärgid ja käik.

Roos algab harilikult ifka üleüldise haiguse tundmisega
külmetuse hoogude, palawikkuga (tuni 40°), peawalu ja jage-
dasti ka jampsimisega. Selle järele tulewad ka kehalikud muu-
tused nähtawale. Harilikult lööb haigel kohal nahk punajeks.
Sõrmega peale wajutades kaub puna ära, ilmub aga peale
näpu ära wõtmist jälle. Roosi koht on terve ihu peal
jelgesti näha.

Kolmandamal wõi neljandalamal päewal hakkab haige koht
kahwatama, pundumine alaneb, walu wäheneb, nahk tõmbab
kortsu ja hakkab kestama. Mõnikord ei lepi aga roos sellega.
Haige koha peale lööwed rakkud ja wälkused augud, tuft hai-
jewat, mädaft wedelikku wälja imbib. Sagedasti tuleb ka jar-
nast juhtumist ette, et roos oma algus kohast edasi nihkab.

Harilikult löpneb roos terweks jaamijega. Tuleb aga ka juhtumisi ette, kui roos elufardetawaks jääb.

Roosi äratundmine on kerge. Selle, äkitjelt piiratud punetus on ifegi selgeks tundemärgiks.

Raistjeabinõud.

Haigega läbi käies peab selle peale vaatama, et kätte ja näu nahk wigastamata on. Niisama tuleb haige ja tema asjade külge puutumise eest hoida, ehk kui jeda teha, siis seebiga käsi pesta.

Roosi arstimine.

Roosi peab kohe hakatujeft peale tubliste arstimise hakama. Algukses tarwitatakse väga heade järeldustega külma wee kompressiifid ja jää lotti. Haige koha puuwillade sisse mäsfiimine ja sinna tärklije, kriidi ja muude jarnaste asjade peale ajamine on tingimata kahjulik. Niisama ekslik on ka rahwa arwamine, et roosile wett peale lasta ei tohi. Kui roos näu peal on, tuleb nägu puhta lapiga ehk watiga finni katta, mis kampferi õliga tugewasti märjaks on tehtud. Ka wõib peale jää ja külmade kompresside põletikus kohta puu õliga wõida. Kui roos jalgade, käte ehk keha peal on, wõib haiget kohta ka searaswa ja terpendiniga määrida. Sisse antakse kõige esite kergelt kõhtu lahti tegewaid rohtusid, nagu wähejel mõedul kastor õli ja rabarberi. Kui palawik lange, korda kolm päewas 3—5 grani korruga hinini sisse anda. Südamet nõrkuse ja üleüldise jõuetuse puhul wõib wähejel mõedul konjaki ja weini anda.

17. Malaria palawik.

Malaria ei ole küll meie kodumaa haigus, aga et paljudgi Eestlasi lõuna Benemaal, ifeäranis Kaulafias elawad, kus malaria kodumaa on toome siin sellest lihidalt. Iseäranis rohkesti kannatafiwad malaria käes esimesed ajunitud Suhumi ümbruses. Haiguse tekitajad on pihuetulad, keda plasmodideks tutjutakse. Haigus

on külgehaflaw, aga ainult teatawates kohtades elades. Haigust tekitaw piibelukas ajub soojetes maakohtades, kus ta ühndjatel eeltingimistel inimese weresse tungib ja haigust sünnitab. Ehk küll ainult haige weres haiguse idusid leiti, on siiski kaunis kindel, et idud ka söömise organide kaudu inimese kehasse tungiwad. Seda tunnistab see nähtus õigeks, et teatawat sorti wee tarwitamise mõjul mitmed haigeks jääwad. Rõige jägedamini tuleb malariat juwel ja sügisel ette.

W a r j u l o l e k u j ä r k kestab 1—2 nädalit kuni paari kuuni. Sagedasti tuleb ette, et malaria kardetawas maakohas elutsem isik alles siis malariasse haigeks jääb, kui ta juba tükk aega terwes maakohas elanud on.

Haigus algab väga jägedasti tundemärkidega, kõhu kor-ratusega, rahutuse, peawalu, söögijäru puuduse ja palawituga. Kindlaks tundemärgiks on alles korralituid haiguse hood. Need käiwad kindla korra järel. Teatawal ajal haflab haige külmutama, lööb üleni niiskeks ja palub ennaft paremini finni katta.

Tunni 2—3 pärast haflab temal palaw, nagu lööb pu-najeks, silmad läigiwad ja haige loobib kõik waibad pealt ära. See järk wältab ka 2—4 tundi ja nüüd tuleb haiguse kolmas järk, nimelt rohke higistamine. Selle järele jääb haige magama ja tunneb ennaft üles ärgates kaunis terve olema, nii et ta mõnikord ülessegi tõuseb. Sarnased haiguse hood kordawad harilikult iga päew teatud ajal.

Niisugune on awalik malaria. Üsna teine on aga lugu peidetud malariaga. Kui see sarnases maakohas ette tuleb, kus malariat ei ole, paneb ta õppinud arstigi kimbatusesse.

Suuremalt ofalt wõib malariat üsna heade järeldustega arstida, ehk küll ka rassem malaria on, mis jägedasti elule hädaohtlikuks jaab. Rassematel kordadel on malarial tihuse wõi soojatõbe iseloomus.

Raske malaria puhul on haige tihti jügawas uimastuses, jonib ja on väga unine. Malaria palawik kui ta pikemalt kestab, kurnab haige täitja ära. Söögijäru ja toitmise wõima-lus kaowad.

Meie teame, et soojetes maakohtades õige rohkesti malaria haiguse idusid on, siis peab sarnasesse kohta elama asumise eest hoidma. Kes kord malariasse haigeks jäänud, on teinekord haigusele väga wastuwõtlik.

Rõige parem wahend malaria puhul on hinin, mida selle aiguse puhul kaunis suurtes portsjonides — 10—20 grani

korraga jisse anda tuleb. Lastele võib 5 — 10 grani anda. Enne hinini võtmist peab kõhtu mõne lahtitegema rohuga, nagu kastor õli, rabarber j. n. e. puhastama. Hinini on kõige parem järgmises segus võtta:

30. grani soolahaput hinini, (chinini muriatici) ja 2 unti destilleritud wett kofku segada. Sissewõtta hommikul 3 ja õhtul 1 supilusika täis. Lastele walmistatakse apteegis ise-moodi fergemat segu.

Pikaliselt külgehakkawad haigused.

18 Tiifkus.

Uuemate statistika aruannete järele jureb iga aasta tiifkusesse terwelt 15% inimeste arwust. See on inimese soole peaaegu kõige hädasohtlikum haigus. Kes korra jelle haiguse kiiüsi on langenud ei pease jelle käest naljalt. Tiifkuse haigus on kahte jelti: rutuline ja kauakestaw kroonikaline tiifkus. Rutuline tiifkus algab häkitjelt, palawus on juur (39—40°), haige jääb ruttu lahjaks ja 2—3 kuu pärast tuleb jurm. Rutuline tiifkus ilmub kõige enam noores eas 20—30 eluaasta wahel. Kroonikaline, wõi pikaldane tiifkus, mis pikka-missi teatud eeltingimistel tekkib, on p a r a n d a t a w. Harilikult jääwad ainult need inimesed tiifkusesse haigeks, kellel jelleks juba jellekohased eeltingimised ja kelle organismus nõrgendatud on. Peale jelle on ka päriwusel tiifkuse juures juur tähendus. Nimelt wõiwad lapsed wanematelt tiifkuse idusid pärida. Mõnikord on ka tiifkust põdematel wanematel terwed lapsed, aga need on tiisgi haigusele wastuwõtlikud. Tiifkuse lapsed on õrna tehaehitusega, põewad tihti kõikjugu kattari haiguseid ja on aastate kohta liig kiipse mõistusega.

Sellest ongi ka wanarahwa arwamine tulnud, et liiga targad lapsed ruttu ärajurewad. Nooreks meheks kirjudes on nendel oma pika lahja kaela, kitsa madala rinna ja jisselangenud põskedega wäga wähe meeldiw wälimus. Peale üllemal arutatud põhjuste awaldab ka eluford ja ruumid oma jagu mõju. Tiifkuse tekkimisele aitawad rohkesti puudus, kitjas ja

terwise wastane eluforter, puhta õhu puudus, lahja toit, üleliigne kurnaw töö, ijaaranis istudes, uneta ööd ja hingelised põrutused kaasa.

Sarnastel tingimistel tuleb kõige esite koha üleüldine lahjaks minek ja selle järele tiifitus ije. Tiifituse esimesed tundemärgid on juuremalt jault väga mitmesugused: harilikult tuleb kõige esite werewaesus, lahjaks jäämine ja kõha. Sõdaohhtlikuks märgiks peetakse were sülitamist, mille juures kohe arsti poale pöörama peab. Kui tiifitus juba alanud, siis käiwad tema kaasas tugew kõha, rögestus, õõsijed higistused, ihujoosuse kerkimine ja toitmise langemine. Harilikult tuleb jurm alles mõne aasta pärast.

Haiguse tundemärgid ja käik.

Kuidas tähendatud, on tiifituse tundemärgid eiotja väga segased. Kahtlus tõuseb siis, kui inimene ilma nähtawa põhjuseta lahjaks hakkab jääma ja kõhima. Kõha on enamasti väga wisa, kange, kuid lühikene ja kestab jagedasti kuude kaupa, ilma et tema peale mingisugused arstirohud mõjuksiwad. Haiged harjuwad wiimaks sellega ära, ega pane jeda enam tähelegi. Alles pärast poole, kui kõha tugewamaks läheb ja rögas were kibemeid leida on, hakatakse kõha wastu kahtlust tundma. Rõhimiise ajal on rinnus enamasti alati pijut walu tunda. Hingamine muutub rutuliseks ja lühikejeks; rutulise tiifituse puhul tekkib hingeldamine. Rohkem aga kui hingeldamine, waewab haigeid kõha. Kõha põhjuseks on kopsust tulew röga, mis kurtu äritab. Et aga tiifituse haige alataja rögestab, jellepärast kestab ka kõha ala edasi. Väga jagedasti on kõha nii kange, et haige magada ega süüa ei saa, mis teda muidugi üsna ära kurnab. Aga kõik need tundemärgid kõha, hingeldus, weri röga sees ja muutunud hingamine, ei tee weel kindlaks, et haigus tiifitus on. Kõha kestwa kõha puhul mõib niijama olla. Palju juurem tähtsus on organismust kurnawal palawikul ja haige üleüldisel seisukorral.

Kui nädalate kaupa kestnud kõha kaasas igapäew palawiku hoog käib, kuigi see kange ei ole, siis mõib see tiifituse tundemärgiks olla. Seijeks tähtsaks tundemärgiks tuleb õõsijeid higistamist pidada. Higistamised ilmuwad üsna warakult, peaaegu enne, kui haigus dieti algada saabgi ja kestawad enamasti haiguse lõpuni järk järgult tugewamaks minnes. Selle

juurde jeltfib enamasti alati kõhu ja seedimise korras, nii et võimaluse ära võtab, raijatud elujõudu tubli toitmise läbi ksjutada.

Eõõgiiu on juuremalt jaolt tiijifufe haigetel hea, aga jellest hoolimata jääwad nad iffa lahjemaks ja nõrgemaks. Mõistus on harilikult täitsa korras, ilmub weel üleliigne hooljus, piüüdmine ja palawikuline tegevus. Ka jurma eel, mõned päewad ja ka mõned tunnid enne jeda ei taha haige uskuda et jurema peab.

Raisterahwastel kaowad mitu kuud enne jurma kuu puhastujed ära. Wanema tiijifufe tundemärgid on nii tüüpikalised ja selged, et ka harjumata inimene jeda haigust teistest lahutada wõib. Jseärani terawalt torkawad haige lahjus, jisselangenud põjed, mille peal ajuti hele puna ilmub, palawiku läifega hiilgawad jilmad, läkastaw kõha, rögastus, hingeldamine, higistamine j. n. e., waatajale jilma.

Tiijifufe eest kaitsemise abinõud.

Uuemal ajal on kindlasti jelgets tehtud, et tiijifus külgehakkajate haiguste liigist on ja et haiguse idud haige röga jees ajuwad. Kui röga ärakuwab ja tolmuna üles tõuseb, jiss wõib jeda ka terve inimene jissehingata. Kui aga haige röga alati märg hoietakse, jiss ei pease haiguse idud õhku tõusma, ega wõi ka haigus jelle läbi teistele külgi hakata. Selleks peab haigese alati weega täidetud jille riijt woodi ette pandama, ega tohi teda pörandale, ega taskurätifufe jülitada lasta. Haige juuresoleku läbi tiijifus täitsa terwetele ijfutele külgi ei hakka. Haige jurma puhul tulewad kõik tema asjad, woodi ja ka tuba puhastamisele wõtta.

Teijeks tiijifufe hallitaks on haigete lehmade piim, mida jellepäraft alati läbifeedetult tarwitada tuleb. Emad ja ammed, kui nad tiijifufe kahtlufe all on, ei tohi last imetada. Haiget jugulast juudelda, ehk temaga ühes woodis magada ei tohi. Et tiijifus kõige kergemine nõrkadele, madalate rindadega ijfutele külgi hakkab, peawad need oma terwise eest rohkem hoolt kandma. Selleks tulewad terwishoiu abinõud käfile wõtta. Need oleks: kõige pealt rammus toit, (piim, muna, hea liha), kehaharjutused ja rindade gümnaстика. See on igapäew mõned korrad mituforda järgimööda jügewalt hingetõmmata ja jiss täitsa wäljahingata. Selleläbi tõuseb kopju

tegevus ja rinnakorw paijub aegamööda pisut suuremaks. **P u h a s õ h k** on üks tähtsamatest terwishoiu abinõudest.

R a w i t j e m i n e j a a r s t i m i n e.

Tiifituse juures peab enam, kui millegi muu haiguse juures jeda meeles pidama, et jeda wõimalikult warakult arstina peab hakkama. Minult siis, kui enne tiifituse õitsele löömist mõjuwaid abinõusid tarwitatakse, on paranemist loota. Minult haiguse algusel on tiifitus parandatav ja sealjuures wanemate isitute juures kergemine, kui nooremate juures. Tiifituse arstimise juures peab kõige juuremat tähtsust parandamisele **õ h u g a** andma. Selleks peab õige terweõhuline maakoht wäljawalima, linnast ära maale, mägedesse, ehk kui waranduse seisuford lubab pehmema kliimalistesse lõunepoolsetesse maadesse, nagu Krimmi, Kivierasje j. n. e. minna. Uuemat ajal on wäljamaal ja ka Soomes tiifituse haigetele terve õhuga maakohtades eeskujulised paranduse asutused, sanatoriumid, siisjeatud.

Wähem tähtsust ei ole ka toitmisel. Et tiifitus haige keha ära kurnab, peab temale jeda tagasi anda püüdma. Söögiis wõib kõiki jööki tarwitada, mida kõht ära seedib, ijeäranis rohkesti aga piima (1½—2 toopi päewas). Haige peab wähemalt 5 korda päewas jööma ja wäga hea on, kui ta peale jöögi tunnise puhata saab. Niijama tähtjas abinõu on ka naha rawitsemine ja kowastamine. Haige peab ennat iga 3—4 päewa takka kord leiges wannis (26—28°) puhtaks pejema ja iga hommiku tuas seisnud weega (15°) oma jelga ja rinda üle deruda lastma. Woodi ja ihu peju wahetatagu õige jagedasti. Kui aga haigel palawik tuleb, mille juures ihu soojus üle 37,5° tõuseb, jäegu ta woodisje ja tarwitatagu tua leige wee kompresijii keha ümber, kani palawus alaneb ja ihu soojus hariline on.

Õtjekohesid tiifitust parandawaid rohtusid ei ole olemas. Kui tiifituse haiguse piisieluka ulesleidja Dr. R. Koch oma kuulsa tuberkulini 1891 aastal tarwitusele wõttis, arwati rohi leitud olema, mis tiifituse haiguse idud tapab ja õtjekohese arstimist jelle läbi wõimalikuks teeb. Rahjuks ei kestnud jee rõem kauaks. Peagi jelgus, et uus abinõu jeda ei täida, mida temast loodeti.

Waremalt püüti haiguse idusid kreojotiga surmata. Ja nii mõnedgi korrad jee eesmärgile wiinud. Wiimasel ajal on

aga arstid enam vähem niisuguse arstirohu otjimiise kõrwale jätanud ja püüawad haigust loomuliste abinõudega arstida. Et aga, nagu waremalt nimetatud, tiisikust ainult algusel paran-dada wõib, peab iga üks, kui tema juures midagi tiisikuse hai-guse kahtlast ilmfile tuleb, kohe kopju haiguse arsti juurde minema ja ennast läbiwaadata lastma, et kohe arstimisega al-gust teha wõiks.

19 Siifilis.

(Sala haigus. Prantsuse haigus.)

Haiguse ajalugu.

Ühe oja õpetatud meeste seas walitses arwamine, et siifilis, mis 15. aastajal Lääne Europas möllas, Amerikast sisse toodud on. Teised arwawad aga kindlasti, et haigus palju wanem on ja juba wanade Egiptlaste ja juutide seas ette tuli. Nii palju on aga kindel, et haigus 1493 aastal Prantsusemaal ja Hispanias õige laialdane oli ja hädaohtlikuks ähwardas minna. 1494 aastal aga, peale Karl VIII. sõja-käiku, lagunes haigus aga ka Italias ja Sakjamaal laiali. Et jeda Prantslased tõiwad, hakati haigust Prantsuse haiguseks nimetama. Wene piirile, nimelt Poola maale, tõi haigust keegi waga naisterahwas, kes Roomas usurändamisel oli käinud. Juba 1498 aastal oli siifilis üle terve Europa laiali lagunenud, ja praegu ei ole wist küll ainustgi kohast terve maakera peal, kus mitte jeda haigust leida ei oleks. Siifilis on raskets nuhtluseks inimeje joole.

Haiguse põhjujed.

Uuemal ajal on üles leitud, et ka siifilise haiguse tekita-jateks wäikejed kiu jarnatsjed bakteriad, siifilise spirillid on. Tehakse wahet halkanud ja päritud siifilise wahel. Esite waatame halkanud siifilise läbi.

Haiguse külgehakkamine.

Ehk küll siifilis külgehakkaw haigus on, ei haffa jee ilma sgi õhukaudu, paljalt haige ligidaloleku läbi külgi. Selleks, et haiguse idud külgi hakkawad, peab haige külgi puutama. Nagu uuemad uurimised kindlaks on teinud, on 100 haiguse jaoks ligi 95 jugulise kooselamise läbi külgehakkanud.

Õieti kauaegne kooselamine haigega ühes ruumis ei tee midagi, kui siifilise kihwt kusagile ilanaha peale ehk wigastatud naha koha peale ei jattu. Aga kõige wäiksem kriimustus wõib haiguse idudele weresse peajemiseks tee lahti teha. Sellest selgub siis, et siifilise kihwt ainult wigastatud koha kaudu ihunahas, külgi hakkab. Õeäranis külgehakkawad on siifilise haige jülg ja ka weri. Aga ka siifilise haawade mäda ja koorufesjed on külgi hakkawad. Haige higi ja wäljaheidetes aga haiguse idusid ei ole. Peale jugulise ühenduse, wõiwad ka muul wiisil haiguse idud terve inimeje weresse tungida, ehk küll, nagu ülemal tähendatud, külgehakkamine määratu juurel enamusel jugulise ühenduse läbi sünnib. See tuleb peajasalikult ka sellest, et haigus ifka enamasti juguofadel ilmfile tuleb, teiseks: et jugulisel ühendusel kauemat aega kehajaod koos on ja kolmandaks on nende keha ofade peal nahk wäga õrn, nii et sagedasti wäikesi haawakesi olla wõib, mille kaudu kihwt weresse peajeb. Terve nahaläbi, olgu jee ka nii õrn ja õhukene, ei tungi siifilise idud.

Sellepärast jagatakse haigust kahte jaosse, juguline ja wäljaspoolt hakanud.

Kuidas üteldud, tuleb kaugeft juurem ofa haiguse külgehakkamisi jugulise kofkuputumise läbi. Sarnasel korral ilmub haigus mõlemil, meeste kui ka naisterahwastel juguorganide peal.

Suguofade peal wõib kergefti sarnatseid haawakesi olla, mida kas jugugi ei näe, ehk tähele panna ei tea. Siifilis hakkab ka siis külgi, kui selle põdejal wäljaspool ja juguofade peal mingit haiguse märki näha ei ole, jee on kui temal peidus siifilis on.

Wäljas pool jugulist ühendust haigeks jäemised sünniwad enamasti juu kaudu. Sagedasti on juhtumisi ette tulnud, et juu ja pale peale juudemise läbi haiguse idu edasi antakse. Kui juus aga siifilise haawad on, ja nende wedelik sülega ennast segab, siis wõib juu läbi mitmel wiisil haigus laiali laguneda, nagu süle pritsete läbi kõhimiise ehk kõnelemiise juures,

kui need terve inimese moka peale ehk ilma nurka jattuvad. Haigus võib igal pool nähtavale tulla, kus aga haawatud ihukoht on, mille kaudu siifilise idud weresje peajewad. Nii-
jama võib ka haigus haigega ühest nõust ehk ühe lüfilaga
jõnnise läbi külgi hakata. Käsitöölistel on sagedasti harjunud
wiifiks endi töö abinõusid juus hoida. Need asjad käiwad aga
mitme käest läbi ja wõiwad selle pärast wäga kergesti haiguse
edasi kandjaks jaada.

Uga ka mitmesuguste muude asjade läbi wõiwad haiguse idud
laiali kintud jaada. Harilikult on niifugusel wiifil jaadud
siifilis selle poolest palju kardetawam, et haiged jeda aimatagi
ei tea, ja haigus ilma rohitemata edeneb ja weel teiste külgi
laiali laguneb.

Sarnasel wiifil jaadud siifilist nimetatakse ka jüüta
siifiliseks.

Dähtsam oja siifilise laiali lagunemises on prostitutsionil.
Uwalikkude naisterahwaste läbi lautatakse haigust kõige euam
laiali. Kui aga haigus juhtumise teel kuidagi perekonda
on toodud, siis hakkab ta ühe perekonna liikme küljest teise
külge ja läheb ühest perekonnast teise.

Siifilis hakkab kõigile inimestele ühetaja külgi.

Siifilise tunde m ä r g i d.

Siifilist algusel äratunda on raske ülesanne, sest see
ilmub nii mitmesugusel kujul. Kord jün kord jeal ilmudes
ja wahapeal üsna kadudes, on siifilise äratundmine ka õppinud
arstile keerdulesandeks.

Ei ole ka kõik haawad ja muhud suguojade peal siifilise
järeltus. Praegusel ajal tehakse kindlat wahet ilma siifilise
kihwtita p e h m e s c h a n k e r i ja siifilise k ö w a s c h a n -
k e r i wahel. Esmene ilmub warsti peale sugulist kottupuut-
umist (2—3 päewal), ühe ehk mitme wiifiku näul, mis pärast
pajseteks muutuwad, ilma et nende põhi kōwa ja põhja ümbrus
pundunud oleks. Teine, siifilise schanker — kōwa schanker —
ilmub hoopis ije tingimistel. Ka pehme schanker on külgiha-
kaw, j. o. ta võib sugulise kottupuutumise läbi terve külgi
hakata. See haigus on aga põhjalikult teine kui kōwa schan-
ker wõi siifilis. — Pehme schanker on kaunis kergesti paran-
dataw, ilma et selleks elawa hõbeda olluseid tarwitada
tuleks.

Just arsti rohtude tarwitamise pärast peab mõlemite schantrite wahel wahet teha wõima. Kõwa schanteri juures wõetakse rohkesti inimeje organide peale mõjuw elaw hõbe tarwitusele.

Peale haiguse idu weresse peajemist, jee on, haiguse külgi-hakkamist, lähew oma teataw ajajärk mööda, mille jookful haige juures mingijugust muudatusi leida ei wõi. Seega on siis ka siifilise juures teataw warjul wõi peidus oleku järk, mille kestus 14 päewa ja 4 nädali wahel kaaldub, Kõige lühem aeg on 10 päewa, kõige pikem 6—7 nädalit.

Peale peidus oleku aja lõppu ilmub kihwtitatus koha peal muudatus, esimene haiguse nähtaw tundemärk, ja algab haiguse e j i m e n e a s t e. Haawatud koha peale tekkib harilikult läätji iwateje jarnane wistrit, millest aega mööda kõwade äärtega haawatene sünnib. Siifilise schanteri puhul punduwad ka kubeme rahud üles, kui aga schanter juust hakkab, siis kaela rahud. Tuleb aga ka jarnatseid juhtumisi ette, et ühes kõwa schanteri kihwtiga ka pehme schanteri haiguse idud weresse tungiwad. Sarnasel korral ilmub pehme schanter enne ja paraneb juba ära, kui alles kõwa schanter ilmufile tuleb. Suuremalt jault tekkiwad schanteri haawad juguafade peal, meeste-rahwal juguofa pea ümber ja naisterahwal enamasti sijemiste juguofa mottade peal ja sees pool. Hoopis harwemini ilmuvad schanteri esimejed märgid keele, igemete ja palgede peal. Naisterahwastel on mõnikord ka nisa peade külges schanter wälja lõõnud. Kuna kõwa schanteri puhul peaaegu alati üks ainus haaw tekkib, tuleb neid pehme schanteri juures mitu ette.

Kõwas schanteris walmib alles kolm kuni neli nädalit peale külgehakkamist niijugune kihwt, mis teistele külgi hakkab. Esimeje haiguse järgu käik on wäga mitme jugune. Aga alati lähewad mitmed nädalid mööda, kuni haaw ja kõwendus kauwad. Harilikult ei jae see siifilise esimeje järgu wälja lõõmiise kohale ka mingijugust armigi järele, nii et pärast poole jeda kohta kuidagi ära tunda ei wõi. 2—3 nädalit peale esimest siifilise ilnumist lõõwad, kui schanter juguofade peal, kubeme rahud üles. Pundunud rahud on kõwad ja ilma waluta, kuna nad pehme schanteri puhul katjudes walujad on. Mõne aja pärast kauwad kõik siifilise esimejed märgid jäljeta.

See ei ole aga weel mitte tähenduselt, et haigus möödas on. Ei, haigus lähew alles teije järku. Niijugune waheaeg kestab enamasti 6—7 nädalit. haru korral aga ka kuni 6 kuud.

Selajal lagunewad siifilise haiguse idud kõigis organides laiali ja kihwtitawad kogu were ära. Siia jaadil seisib kihwt kõwa ichankri näol ühe koha peal paigal. Peale siifilise kihwti weresse tungimist algab wäljalöömise järk peale. Kõiki haiguse wormiisi ihu peal nimetatakse *n a h a s i i f i l i d i d e k s*.

Siifilise wäljalöömise ilmumist peetakse teise haiguse järgu alguseks. Suuremal hulgal kordadel käib wäljalöömise eel (5—7 päewa) *p a l a w i k*, mille juures ihujoojus 39—40° ja ka iseäralistel kordadel kuni 41° tõuseb. Palawik wõib 2—3 päewa, 1—2 nädalit kesta, ehk ka üsna puududa. Palawiku kaajas käiwad peawalu, liikmete ja ristluu walu, üleüldine nõrkus, higi, waimlisele tööle kõlbmatus, jöögijuu kadumine ja muud haiguse märgid.

Raha pealsete haiguse märkide kohta ei taha meie palju ruumi raisata. Nende äratundmine on arsti asi. Täpilsed siifiliidid ilmuvad järgmiselt: Reha peal ilmuvad juurel arwul roosakas punased, ümarused lapid, peaaegu leetrite sarnased. Nad lööwad umbes nädali aja jookjul wälja ja seiwad ihupeal 2—3 nädalit. Näpuga wajutades kaob puna ära, aga nahk selle koha peal on kollakas ehk pruun. Kuidas üteldud, lööwad siifiliidid kõige enam keha peal wälja, aga tugewamatel kordadel ilmuvad lapid ka jalgade kätte kaela ja peopesade peal. Nägu jääb aga alati neiwi wabaks. Kui tihti ka punased lapid on, ei ole nad ilmasgi üksteisega koos. Wäljalöömise kohan ei sügele, ega ole ial ka mingisugust muud iseäralist tundmust, nii et haiged sagedasti wäljalöömise ilmumist tähelegi ei pane. Wäljalöömist wõib harjumata inimene wäga kergesti leetrite ja punetuse wisstriktutega ära wahetada. Ühes siifilise punetusega punduwad ka kulka rahud üles. Zuukste sees pea peal tekkiwad mäda wisstriktud, mis muustadeks nappudeks kuiwawad, juus ja mofkade peal ilmuvad sagedasti walged täpped. Wäljalöömimine kaob 2 kuu jookjul üsna ära, arstimise puhul kaob ta ühe, kahe nädali jookjul. Täppidel on esiotsja sinakas helk, lähewad siis kollakas pruuniks ja wiimaks muutub nahk hariliseks.

Mõnikord lööwad aga punasete lappide asemel wisstriktud haige ihu peale. Wisstriktud on tume punast karwa nõõpnõela peast läatse tera juuriseni. Need wisstriktud hakkawad kestama ja kaowad pärast täitsa.

Siifilis teisel astmel ei lepi mitte üksi punaste lappidega, waid hakkab enam mõju awaldama. Sagedasti langewad juuksed, kulmu ja ripse karwad wälja. Seltsamal ajal ilmu-

wad mitmesugused küünte haigused, küüned tulewad ära. Mõnikord tunneb haige peavalu, pea ja jäareluude külgi ilmuvad kõrgemad lühimud, mis mõni kord walutawad. Seal kõrwal ilmub ka silma põletik. Siifilise teine aste kestab 3—4 aastat, mõnikord ka 6 aastat, wahel ilmudes ja kadudes.

Teisel astmel on siifilis külgehakkaw ja ka pärandataw. Lapsed sünniwad kas furnult ehk wigajelt ilmale.

Kadunud Moskwa ülikooli professor, siifilidi teadlane M. P. Masjurow kinnitab, et 6. aasta peale haiguse külgihakkamist kritikaline aasta on. Kui see aasta ka ilma et haigus tagasi pööraks, õnnelikult mööda läheb, võib haigust lõppenuks pidada. Rahjuks ei ole see aga mitte tingimata kindel. Mõned arstid arwawad, kui peale wiimast haiguse wälja löömist 1—2 aasta jookkul mingisuguseid märkisid ilmunud ei ole, on haiguse teine aste lõppenud.

Kolmandamal haiguse astmel ei ole enam teistele külgihakkamist karta, haiguse idud on furnud, aga kihwtitatud weri teeb häwituse tööd edasi.

Mitmes kohas, sijemistes organides tekkiwad kardetawad haigused. Krõmsлуу kohtade, liikmete wahel kohtade peale tekiwad tihti pähkli tera juurused muhud, mis alles hulga aja pärast lahti lööwad. Kui sarnane muhk lahti löigata, siis ei tule sealt mitte mäda, waid walljas werine wedelik wälja. Muhtude asemele jääwad sügawad armid järele, mis haiget inetuks teewad. Sarnase paije paranemise juures tuleb mõni kord ette, et paije ühest äärest paraneb, kuna ta teinepoolt küljest edasi mädaneb, nii et wiimaks sirbitaolised armid järele jääwad. Kui sarnased paijed juu sees ilmuvad, mädaneb kurgu lagi üsna rohkesti. Minas ilmub see esite harilise nohu näol. Negajalt muutub aga tatt ifka mädasemaks, hakkab hajuma ja seal sees on weretübemeid leida. Mõne aja pärast tulewad niiskusega ühes ka furnud nina luu tüükised ja kui tubli arstimisega algust ei tehta mädaneb nina üsna ära. Siifilise kondi haiguseid on iseäranis sarnastes kohtades leida kus kont naha ligidal on. Need on pea, näo kondid, põlwed õlad, rinna kondid j. n. e.

Ka sijemiste muhtude puhul peab arsti abi kohe tarwitama, sest muidu wõiwad need elule hädaohtlikuks jaada.

Üksikuteft keha jagudeft lööb siifilis kolmandal astmel kõige enam pära soole otja ümber ja kurgus kõige enam wälja. Kurgus ilmub siifilis walgete täppide ehk tajaste muhtude kujul, mis õige kaua paigal seisawad. Sarnased paijed tekki-

wad kurgu lakke, keele, palgete ja mottade peale. Tuga otjas-
tekkivad sügawad mädanewad haawad.

Südaohu juurus siifilise juures.

Kui siifilis juba kaua kestnud ja organismus kõit
jelle kihti mõju all on, lähewad haiguse ühkiind hood kange-
maks ja elule hädaohklikumaks. Reha toitmine langeb, haige
jäeb lahjaks ja on mulla karwa. Sagedasti tuleb ka jelles
järgus juukste ja muude karwade wälja langemine, kui see
teisel haiguse astmel ei jündinud.

See kõit muudab haige näu wastikuks. Juukjed, mis
esite kõwaks ja kuniwaks muutuwad, kukuwad wähe haawal
wälja. Osawa arstimise puhul kaswawad mõnikord uued juuk-
jed, aga juuremalt osalt jääbgi pea paljaks. Ühes juukste
mahalangemisega tulewad ka warwaste ja jormeede kiüned pealt
ära. Peale jeda kaswawad mitmesse kohta ihu peale esite
kõwad kaswajad, mis aga hiljem pehmeks muutuwad ja sage-
dasti lõhkewad, jelle juures sügawaid haawasid tekkitades. Sel-
samal ajal lööb haigus ka kontidesse. Kontides ilmuvad ena-
masti õõseti kanged waluhood, mis haiget magada ei lasse.
Haige konti koht pundub illes ja on wajutades walus. Mõne
mööda tekkivad kontide peale laiad madalad muhud. Mõne
aja pärast lööb haige koha pealt nahk punetama, muhu koht
lööb lahti ja sinna tekkib haaw, mis kontini ulatab ja konti
ä r a j u r m a b.

Süifilise haigus on parandataw. Aga jeda on ta ainult
siis, kui arstitaw kõit arstide nõudmised täidab. Harilikult
kestab kestmine arstimise aeg 4 aastat ja jelle aja jookkul, ehk
ka mõni aasta hiljem, ei wõi weel kindel olla, et haigus tagasi
ei tule. Süifilist wõib ainult arst arstida ja arstimine peab
kõige hiljem haiguse teise astme ajal jündima. Kui ka peale
arstimist aasta aega mingijugust haiguse märki näha ei ole
olnud, peab lohe, kui midagi kahtlast märgata on, arsti poole
pöörama.

Päritaw siifilis.

Kuidas ülemal tähendamine, on siifilis esimejel ja teisel
astmel külgehaakaw. Selsamal ajal wõib ta ka järeltulewale
sugule edasi antud jaada. K o l m a n d a m a l h a i g u s e
a s t m e l e i o l e s i i f i l i s ü h e o s a a r s t i d e a r w a m i s e j ä r e l e m i t t e

külgehaftaw, kuna mõned tõendada piinawad, et jelles ka erandisi ette tulla. Päritawa siifilise edasi andmine järeltulewa jugule on jeda kindlam, mida wärskem siifilis wanematel on ja mida wanemaks siifilis läheb, jeda enam kaub järeletulewale jugule haiguse pärandamise wõim üleüldse ja haiguse raskus. Mõned arstid kinnitawad, et siifilise haigel meeste-rahwal haiguse pärandamine wõrdlemisi rutem lõpeb, kui naisterahwastel. Niijama nagu aeg, awaldab ka korrapäraline rawitsemine ja arstimine haiguse pärandamise peale juurt mõju.

Pärantatud siifilis wiib jugukonna siifikalisele ja moraallisele surmale. Tema mõju awaldab ennast mitmejugusel kujul millest siin mõned nähtused toome.

1) Siifilises wanemate lapsed sünniwad jurnult ilmale, ehk nad jurewad juba 2—3 kuul ema ihus.

2) Kui ka laps elusalt ja pealt näha terwelt ilmale sünnib, tulewad lapse juures 4—8 nädali sees siifilise märgid ilmniile. Esimesed märgid ilmuvad juu ja pärajoole otja ümber siifilise wäljalöömise näol. Mõnikord on aga lastel ka sündimise ajal juba siifilise tundemärgid küljes.

Pigemaks seletuseks ei ole siin ruunni ja teiseks nõuab see ka sellekohast ettevalmistust. Doome siin ainult paar praktilist juhatusi, aga soovitame kõiki, kellel tema järeltulewa soo terwis kallis on, jelles asjas arsti nõu tarwitada. Päritaw siifilis antakse järeltulijatele just jugutamise ajal, kas ema ehk isa poolst külgi. Praegu on selgusele jõutud, et inimeje idule siifilis kahel teel külge hakata wõib, kas ema küljest sel ajal kui idu lapse kajas on, wõi annab jeda isa, kellel nähtawaid siifilise märksid ei ole oma seemnele kaaja. Siifilis hakkab idus edenema ja sealt ema külgi. Sarnasel korral hakkas haigus isalt otsekohe seemne külgi, mille juures ema punitmata jäi ja alles kaswawa idu küljest hakkas haigus ema külgi. Olgu kuidas on, aga siifilises lapse emal on ka siifilis külgis, kuigi tema mõnikord pealt näha terve on. Sellepärast peab alati siifilise märksidega last ema ise toitma, ega tohi jeda amme imetada anda, muidu hakkab siifilis tingimata amme külgi. Siifilise haigetest emadest wõiwad waheldamisi terwed ja haiged lapsed sündida.

Lapsed, mis kolmandas haiguse astmes wanematest sündinud, ei päri küll peaaegu iialgi siifilist, aga nad kannatawad juuremalt osalt muude ihuliste ja waimliste hädade käes. Nende seas leidub jagedasti rahiti töbi, närwi haigused, nägemise ja

kuulmise organide haigused. Sagedasti kasvavad sarnased lapsed väga pikkamööda. Nad hakkavad väga hilja käima, sest nende kondid on nõrgad. Liikmete ja kondi jätkude peal tulevad mitmesugused iseäralised muutused, mis, lapsed inetumaks ja pärast tööle kõlbmataks teevad. Päritud siifilise ilmfile tulek on igas vanaduses võimalik. Aga siiski arvatakse seda ekslikuks, kui laps juba nooreks meheks sircunud ja alles siis siifilis kõhkolmandas astmes nähtavale tuleb, kui noor inimene sigitamise võimlikuks on saanud. Arvatakse et niisuguse isiku juures tema elu 3 esimise kuu jooksul siifilise teine aste ilmfile tuli ja täieseas ilmuv siifilise kolmas aste selle tagajärg on. Päritud siifilisega laps sünnib haiguse idudega ilmale ja haiguse tundemärgid ilmuvad harilikult 3 nädalil, ehk iseäralistel juhtumistel kõige hiljem 6—7 kuu pärast. Suurem jagu nendest sureb enne täiealiseks saamist ära, kuna teised kogu eluajaks viletsateks jantideks jäävad. Enamasti läheb päritud ja külgehakkunud siifilise käik ja tundemärgid ühte.

Päritud siifilis hakkab niisama terve teele külgi, kui jaadud siifilis.

Ülemal antud seletustest on arvatavasti küllalt, et ära näidata kui kardetaw siifilis on. Seda peakivivad kõik seda haigust põdejad isikud enne abielusje heitmist tähele panema. Sellest ei järgne aga ka mitte see otsus, et kõik need, kes siifilist põdenud on, abielusje astuda ei tohi. Hoolsa ja põhjaliku arstimise järel teisel haiguse astmel võivad nad ilma hädaohuta abielusje astuda ja terveid lapsi jaada. Kuulus Prantsuse arst Fournet tähendab: elava hõbedaga võib osav arst siifilise haigest, mõned iseäraldused maha arvata, ikka terve inimese teha.

Üleüldiseks määruseks olgu aga, et iga isik, kellel kord siifilis on olnud, enne abielusje heitmist tingimatta oma terwise seisukorda tubli arsti poolt läbi katsuda lasjeks, et tal mitte asja ei oleks pärast südametunnistuse piina tunda, oma süüta laste kannatuse juures.

Siifilise äratundmine.

Siifilise äratundmine on mõnel korral asjatundmata inimesele peaaegu täitja võimata. Sagedasti peetakse täitja kahjuta haavaja ja väljalöömisi siifilise märkideks, kuna päris siifilise avaldused jälle tühiuks ilma hädaohuta haigusseks ar-

watakse. Wiimast effitust tuleb ijeäranis jagedasti jeal ette, kus siifilis nõrgemal, wähem tähelpanemiſt äratawal kujul ilmub. Wõlematel kordadel on effitus hädaohtlik. Kui inimest asjata siifilises arwatakse olema, arstitakse teda kangete rohtudega, mis terve inimese organismuſe peale kahjulikku mõju awaldawad, kuna teisel korral jesseläbi, et õigel ajal haiguſe arstimisega peale ei hakata, kõik weri ära kihwitatud jaab ja arstimist mitme wõrra raskendab.

Sellepärast peab igal kahtlajel korral tubli arsti poole pöörama. Ei tohi iial kõrwaliste inimeste, ega welskerite õpetuſe järele käia. Siifilise äratundmine on nii raske et ka arstilegi mõnikord üleõõu kipub käima, mida wõiwad juis weel ijehakkanud targad ja welskerid teha.

Tundemärgid, milleſt arwata wõib, et siifilis küljes on: 1) juguõõade peal wäikeſe krammikeſe, kriimustuſe wõi muhukeſe tekkimine, mis mõni päew pärast puhtuſeta koõselamiſt ilmsile tuleb, mille juures muhu wõi haawa põhja ääred kõwad, mis kõwa ſchankeri tundemärgiks on. Kui aga teisel wõi kolmandamal päewal peale juguliſt ühendust jeal wäikeſed rakukeſed ja haawakeſed ilmuvad, juis on need enamasti pehme ſchankeri tundemärgiks. Ümmargune, mõnikord wiiekopikalije raha juurune weſine, kõwa põhjaga haaw wõi paije on aga enamasti juba kõwa ſchankeri ja siifilije tundemärgiks. Miiſjama on heaks tundemärgiks kurgus mandli rahude peal kaua keſtwad walfjad, raswakarwa haawad.

Märjad madalad, peaaegu ihuga ühetajaſed haawad tagumije wäljaläigu ümber ja naisterahwastel juurte moffade peal on ka üheks siifilije märgiks. Tume punaſete lappide illumine penpejades ja jalataldade all, tunnistaab jedajama. Edaspidisteks tundemärgideks on mitmejuguſte kaela, kaenla ja kubeme rahude üleſpundumine, mille juures need aga wajuutades jugugi walujad ei ole.

Siifilis on wäga kardetaw haigus, kuigi ta alati jurmaga ei lõpe, teeb ta juuri muudatuſi organismuſes. Haigus ei jünnita peale kontide häda peaaegu jugugi walu, aga haige kannatab jeda enam waimliſt piina, mille põhjuſeks inetumad wäljalöömijed näu ja muude kohtade peal on. Haige on nagu katku haige ehk pidali tõbine oma perekonnast ja jeltſkonnast lahutatud.

Siifilise arstimine.

Siifilise arstimine on jedawõrt raske ja wastutaw asi, et jeda täitja arstide hooleks peab jätma. Siisgi tahame mõne jõna ütelda. Korraliku ja hoolja arstimise abil haiguse teisel astmel, wõib siifiliseft lahti jaada. Nagu arstimise praktika näidanud, peab siifilise haige ennaft kolm aastat järgimööda korralikult rohitjema. Rohuks tarwiatakse, kuidas ülemaal nime-tatud, e l a w a t h ö b e d a t jalwina.

Kolme aasta jookjul peab haige, ilma jelle peale waata-mata, kas haiguse märkijid weel näha on, iga kuue kuu tagant 4 nädalat ennaft elawa hõbeda jalwiga jisse õeruma. Glawa hõbeda pruukimise ajal peab juu ja hambad juures puhtuses hoidma ja rawitjema, jest elawa hõbeda tarwitamisel wõib fergesti igemetesse põletik lüüa.

Põletiku korral peab õerumiist järele jätma. Glaw hõbe on teisel astmel haiguse idude wastu mõjuw abinõu, kuna pärast poole arsti ettekirjutuse järele jood kalit tarwitama hak-katakse. Juft arstimise juures patustawad väga paljud oma terwise wastu. Kui 10—12 õerumise järele punased plekid naha pealt ära kaawad, jätakse ka arsti hoiatusjst hoolimata õerumised jaisma. Selle läbi ei saa aga haigus mitte põhja-likult parandatud ja haiguse kihwt mõjub wiimaks kogu orga-nismuse peale. Sarnase hoolimatuse eest peaks haige en-naft hoidma.

Siifilise eest hoidmine.

Üleüldiselt jelge on, kui raskeks nuhtluseks inimese joole siifilis on jaanud. Kõige pealt peab jellepärast tõbe laiali-lagunemise wastu wõitlema. Nagu kord tähendaime on kõige juuremad haiguse laiale laotajad awalikud naisterahwad. Peale jelle toowad soldatid ka jagedasti wäeteenistuseft tules haiguse perekonda kaaja.

Et jeda häda wähendada, peaks awaliste naisterahwaste ja soldatite terwishoidline järele waatamine korraldatud jaama.

Nagu jelgus, tuleb juurem oja siifilise külgehakkamisi jugulistest kofkupuumistest, mis pärast kõik noored mehed endid oma terwise pärast awaliste naisterahwastega kofku puutumast hoid-ma peakjwad. Kui aga jeda siisgi juhtuma peaks, oleks parem kondomi tarwitada, ehk kui jeda ei ole juguosa raswa ehk wajeliniga jisse

wõida. Peale ühendust peab see aga sooja weega ja jeebiga puhtaks pestud saama. Naisterahwad wõiwad peale jeda terwifehoiuks, endid keedufoola julatiijega loputada ja kohe weega puhtaks pesta. Zmaski ei tohi üle ühe korra.

Kui aga õnnetus juhtunud on ja inimesel süüfilis küljes, peab tema ise jelle eest hoidma, et haigus teiste külge ei hakka. Abielusje wõib ainult arsti lubaga astuda.

20. Pehme schanker.

Pehme schanker on paise, mis ihunaha ehk ilanaha peale (juguorganides) tekkib, kui schankeri mäda wigastatud naha kohast läbi tungib. Schanker wõib kahel teel külgi hakata, jügulistest kokkupuutumistest ja mitmejuguuste haiguse kihwtiga asjade külgi puutumistest. Seljamal teel ei wõi haige mitte üksi teiste terwete seas tõbe laiali lautada, waid wõib ka omale weel teisi schankeri haawasid nagu rõugeid panna. Nii wõib puhtujeta haige, kui ta käega haiget kohta katjunud, nina, palet, juund ehk silmi katjudes, kui seal ka kõige wäiksem haawakene leidub, nusi paiseid enesjale panna. Üks kõi mil teel haigus külgi hakkunud, jelle kait on itka järgumine:

Kolmandamal ehk neljandamal päewal peale haiguse külgi hakkamist, tekkib haiguse kihwti jissetungimise koha peale ümmargune paise (mõnikord ka mäda wistrik, mis ruttu paisjeks muutub). Paise põhi on nagu arajöödud ja kollakas halli korraga kaetud. Paise põhi on pehme, ega pole jelle ümber nagu kõwa schankeri juures, kõwa ringi.

Terwetel inimestel kaswab schankeri haaw, hoolsat korralist arstimist ja puhtust tähele pannes 2—3 nädaliga kinni, kuna kurnatud isikutel, üleliigje tööga koormatutel ja joodikutel paranemine kawa aega wõtab ja haigus jagedasti pahaks läheb: schankrisje lööb põletik ja see wõib sügawaid ja laiu häwitusi korda jaata. Sarnane schanker kestab mõnikord mitu aastat.

Wanakeste ja laste kallal awal dab schankeri kihwt üleüldje palju juuremat häwituse jõudu, kui noorte tugewate

Ilmauulsa Amerika kirjaniku ja naisarsti Dr. Alice Stoc
hemi tähtsam kirjatöö

„Tokologia“

ehf sünnitamisteadus on enamasti kõõfidesse haritud rahwaste
feeltesse umber pandud ja on teda mitmed trüfid läbi müüdnud.
Niisama oleks ka Eesti rahwas seda tähtsat ja kasulikku kirjatööd
wastu wõtnud, aga senini puudus selleks kirjastaja. Miks? Esi-
teks sellepärast, et see kirjatöö weel kellegi niisuguse eestlase kätte
ei olnud juhtunud, kes rahwale kõõst teadust olets soowinud, ja
teiseks et ole ka asi nii kerge. Raamat ilmub juures kaustas,
heal paketil ja paljude piltidega, umbes 600 lehek. pak. Selle
wäikesse rahwa juures sarnast katses, nagu selle raamatu kirjas-
tamise, korda saata, nõuab juba head julgust. Trükkimine wõt-
abegi juba tuhaudeid rublasid. Ka peame siis nende eeltähen-
da ud põhjuste pärast sarnasest ilmauulsaft raamatust ilma jääma?
Seda ei tohiks küll sümbida lasta, ja ei lasta ka, sest wäljaand-
mise on S. Rewits'a kirjastuseäri, Tartus, juba oma peale wõt-
nud. Et aga wäljaandmist kergendada ja kiirendada, sellepärast
oleks soowitam, et kui eelnimet. raamatut üks osa ette tellitaks.
Ettetellimisi wõetakse kuni aprillikuu lõpuni wastu, kuna raamat
juunikuul trükist ilmub ja siis ka tellijatele ära saadetakse.

Raamatu hind saab kauplustes 2 rbl. 50 kop. olema, kuna
ettetellijatele 1 rbl 50 kop. eest antakse. Raha palume tellimisel
ette saata. Tellimise adreß: gor. Ювьевъ, Лифл. губ., книго-
издатель Я. РЕВИЦЪ.

„Oma Maa“

makjab:

aastas postiga	4 rbl.	—	kop.	postita	3 rbl.	40 k.
$\frac{1}{2}$	"	"	2	"	"	70 "
$\frac{1}{4}$	"	"	1	"	"	85 "
kuus	"	—	35	"	—	30 "

Üksik nummer ühes kõõgi kaasannetega makjab 10 k.

Tellimise adreß: Tallinn, „Oma Maa“ talitusele. We-
neseeli: Ревель, редакція журнала „Ома Мла.“

„Oma Maa“ abikontorid teistes linnades on:

Pärnus Toomi, Narwas Inthali, Peter-
buris Bloompii abikauplus Мъшанская 22, Tar-
tus Rewitsja, Wiljandis Rewitsja raamatuk.
Walgas F. Karlsoni, Wõrus F. Karlson ja Põltja-
maal Wajari raamatu kauplused.

